

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**EVLİ ÇİFTLERİN SAHİP OLDUĞU DEĞERLER, AŞKA
İLİŞKİN TUTUMLARI VE AFFEDİCİLİK DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ YORDAYICI İLİŞKİLER**

HAVVA SAFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

KONYA- 2018

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

**EVLİ ÇİFTLERİN SAHİP OLDUĞU DEĞERLER, AŞKA
İLİŞKİN TUTUMLARI VE AFFEDİCİLİK DÜZEYLERİ
ARASINDAKİ YORDAYICI İLİŞKİLER**

HAVVA SAFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

KONYA- 2018

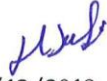
T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva SAFİ
	Numarası	168301051002
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

12/12/2018
Öğrencinin
Adı Soyadı İmzası
Havva SAFİ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva SAFİ
	Numarası	168301051002
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin Adı	Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları Ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları Ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler başlıklı bu çalışma 12/12/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Şahin KESİCİ	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Çağla GİRGİN BÜYÜKBAYRAKTAR	

ÖNSÖZ

Değerler, bir toplumun varlığını koruyup devam ettirebilmesi açısından büyük öneme sahiptir, değerlere uygun davranan bireyler de toplumun gözünde önemli ve değerlidir. Değerler toplum içi düzen ve sosyal mekanizmanın sağlıklı bir şekilde yürümesini sağladığı gibi bireyler arası bağlılık, dayanışma ile kabul edilebilir davranışlar edinilmesine de aracılık eder. Bu çalışmada evli çiftlerin sahip olduğu değerler aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.

Yüksek lisans eğitimim boyunca ve çalışmamın her aşamasında bilgi, tecrübe ve fedakârlıklarıyla bana büyük destek veren, sabırla sorularımı yanıtlayan, bilimsel öneri ve katkıları ile çalışmama yön veren, hoşgörü abidesi, değerli danışman hocam Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ'a sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Eğitim hayatına adım attığım ilk andan bu zamana kadar gelişimime destek olan tüm öğretmenlerime, araştırmama katkı sağlayan arkadaşlarıma, yüksek lisans eğitimine başladığım ilk günden itibaren sağladıkları kolaylıklar için Seniha Belgin Ortaokulu idarecilerine, çalışma sırasında yardımlarını hiç esirgemeyen değerli arkadaşım Fatma TOSUN'a, Hilal CAN'a, Bengisu YEŞİLYURT'a ve yaşamım boyunca her zaman sevgilerini derinden hissettiğim benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen bu hayattaki en büyük şansım sevgili aileme teşekkür ederim.

Havva SAFİ

Konya, 2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva SAFİ
	Numarası	168301051002
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin Adı	Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler

ÖZET

Bu araştırmanın amacı evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymak ve bu ilişkiden hareketle oluşturulan modeli test etmektir. Araştırma genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeline uygun olarak yapılmıştır. Araştırma örneklemini 2017-2018 yılında Konya’da yaşayan evli çiftler arasından tesadüfi küme örnekleme yöntemi ile seçilmiş, 276’ si kadın, 71’si erkek 347 evli bireyden oluşmaktadır. Verilerin toplanmasında evli çiftlerin sahip olduğu değerleri belirlemek amacıyla Dilmaç, Arıca ve Cesur (2012) tarafından geliştirilmiş Değerler Ölçeği; evli çiftlerin aşk tutumlarını belirlemek amacıyla Büyükşahin ve Hovardaoğlu (2004) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış olan Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği: Kısa Form (Love Attitudes Scale: ShortForm), affedicilik düzeylerini belirlemek amacıyla Akın ve Sarıçam tarafından 2013 yılında Türkçeye uyarlanmış olan Affedicilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler “Yapısal Eşitlik Modeli”ne göre AMOS 16 Programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda affetme düzeyini etkileyen önemli bağımsız değişkenin değer değişkeni olduğu görülmektedir. Bu durum evli çiftlerin affediciliklerinin sahip olduğu değerlere göre farklılaşacağını ifade etmektedir. Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli bağımsız değişkenin evli çiftlerin sahip olduğu değerler olduğu görülmektedir. Bu bulgu evli çiftleri aşka ilişkin tutumlarının sahip oldukları değerlere göre farklılık arz edeceğini ifade etmektedir. Ayrıca araştırmada aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli ikinci değişkenin affetme değişkeni olduğu görülmektedir. Evli çiftlerin affetmeleri ile aşka ilişkin tutumları arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, evli çiftlerin affedicilik düzeylerinin artması ile aşk tutumlarının değişiklik göstereceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler, Aşk Tutumları, Affedicilik

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva SAFİ
	Numarası	168301051002
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ
	Tezin İngilizce Adı	Predictive Relationships Between Married Couples Values, Attitudes About Love And Levels Of Forgiveness

SUMMARY

The aim of the present research was to reveal the values of the married couples as well as predictor relationships between the attitudes on love and forgiveness level; and to test a model created moving from such relationship. The present research was conducted according to relational screening model which a subtype of general screening model. The sample of the research was selected from the married couples who were in Konya between 2017 and 2018 through randomized sampling method; the sample consisted of 347 individuals including 276 females and 71 males. Data collection to determine the values of the married couples was performed through Scale of Values developed by Dilmac, Arıçak and Cesur (2012), Short Form of Love Attitudes Scale adopted by Buyuksahin and Hovardaoglu (2004) to determine love attitudes of the married couples; and the Forgiveness Scale adopted into Turkish by Akın and Sarıcam to determine forgiveness scale of the married couples. The values and the predictor relations between love attitudes and forgiveness levels among the married couples were analyzed by using AMOS 16 Program according to "Structural Equity Model".

It is detected that the most significant variable affecting the forgiveness level was the value variable. This indicates that forgiveness of the married couples would differentiate according to the values that they have. According to another finding of the research, the most independent variable affecting the love attitude is the values of the married couples. This finding shows that love attitudes of the married couples would differentiate according to the values that they have. Furthermore, the secondary variable that affect the love attitude is the forgiveness variable. When predictor relations between forgiveness and love attitudes of marries couples are focused, it is concluded that love attitude would change by increase of forgiveness levels of the married couples.

Key words: Values, Love Attitude, Forgiveness

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanı Amacı	8
1.2. Araştırmanın Önemi	8
1.3. Varsayımlar (Sayıltılar)	9
1.4. Sınırlılıklar.....	9
1.5. Tanımlar.....	10
BÖLÜM II.....	12
KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	12
2.1. DEĞERLER	12
2.1.1. Bir Kavram Olarak Değer	13

2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması.....	17
2.1.3. Değerlerin Oluşumu.....	19
2.1.5. Değer Kavramının Diğer Bilim Dallarlarıyla İlişkisi.....	22
2.1.5.1. Psikoloji ve Değer	22
2.1.5.2. Felsefe ve Değer.....	23
2.1.5.3. Sosyolojide Değer Kavramı	25
2.1.5.4. Din ve Değerler	27
2.1.6. Değerler Eğitimi.....	29
2.2. AŞK TUTUMLARI.....	33
2.2.1. Rubin'in Kuramı:	35
2.2.2. Üçgen Aşk Kuramı	36
2.2.3. Evrimsel Biyolojik Aşk Kuramı	37
2.2.4. Aşkın Tamamlayıcılık Kuramı	38
2.2.5. Bağlanma Kuramı Açısından Aşk	38
2.2.6. Lee'nin Aşk Kuramı	40
2.3. AFFEDİCİLİK.....	45
2.3.1. Kendini Affetme:	50
2.3.2. Başkalarını Affetme	51
2.3.3. Durumu Affetme	52
2.3.4. Affetmede İlişki Özellikleri	53
2.3.5. Affetmede Kişilik Özellikleri ve Psikopatoloji.....	54

2.3.6. Affetmeyi Kolaylaştıran ve Zorlaştıran Etmenler.....	57
2.3.7. Affetme modelleri	60
2.3.7.1. Hargrave'nin Affetme Modeli.....	60
2.3.7.2. Psikodinamik Model	61
2.3.7.3. Aile İlişkileri İçinde Empati, Alçakgönüllülük Ve Affetmenin İfadelenmesi Modeli	62
2.3.7.4. Piaget Modeli	63
2.3.7.5. Süreç Modeli	64
2.4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	68
2.4.1. Değer İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	68
2.4.2. Affedicilik ile İlgili Yapılan Çalışmalar	73
2.4.3. Aşk Tutumları İle İlgili Araştırmalar	76
BÖLÜM III	79
YÖNTEM.....	79
3.1. Araştırma Modeli.....	79
3.2. Çalışma Evreni ve Grubu	79
3.3. Verilerin Toplama Araçları	79
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	79
3.3.2. Dilmaç, Arıcak ve Cesur Değerler Ölçeği	80
3.3.3. Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği: Kısa Form (Love Attitudes Scale: ShortForm).....	81
3.3.4. Affedicilik Ölçeği	82

3.4. Verilerin Analizi	83
BÖLÜM IV	84
BULGULAR	84
BÖLÜM V.....	87
TARTIŞMA VE YORUM	87
BÖLÜM VI.....	92
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
6.1. Sonuç	92
6.2. Öneriler.....	92
KAYNAKÇA	94
EKLER	111
EK-1.....	111
DİLMAÇ, ARICAK VE CESUR DEĞERLER ÖLÇEĞİ	111
AŞK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ.....	112
AFFEDİCİLİK ÖLÇEĞİ.....	113
ÖZGEÇMİŞ	114

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Affetme Süreç Müdahalesindeki Psikolojik Değişkenler.....	66
Tablo 2: Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler	84
Tablo 3: Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları Ve Affedicilik Düzeyleri Asındaki Yordayıcı İlişkilerine Yönelik Model.....	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Modele İlişkin Yol Analizi	85
---	----

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Var oluşu itibari ile toplumsal ve sosyal bir canlı olan insan yaşamını idame ettirebilmek için diğer insanlara mecburdur. Bu mecburi birlikte yaşayışı olanaklı hale getiren, içinde yaşanılan topluluğun büyük bir kısmı tarafından kabul gören bazı ilke ve kurallardır. Bu kuralların büyük kısmını toplumsal değerlerimiz meydana getirmektedir. Bundan ötürü değer konusu birçok bilim dalının araştırma alanına girmiş ve üzerine sayısız çalışmalar yapılmıştır (Yalar, Yanpar ve Yelken, 2011).

Değer, özellikle son çeyrek asırda en çok da sosyal bilimler açısından insan davranışlarını ele aldığı ve yorumladığı için ayrıca bir öneme sahip olan, tanımı hakkında ortak yargıya varılamayan bir kavramdır. Değer kavramı farklı bilim dallarının konusu olmuş ve her bilim dalı kendi değer tanımını yapmış bu da ortak bir tanımı güçleştirmiştir. Farklı bilim dalları tarafından yapılan tanımların da birtakım benzerlikleri ve farklılıkları bulunmaktadır (Dilmaç, 2007). Değerler oldukça genel ve soyut bir kavramdır bu yüzden çoğunlukla farklı manalarda kullanılmakta yani aynı kelime ile farklı şeyler ifade edilmektedir (Dilmaç ve Ulusoy, 2012).

Hançerlioğlu ve Güngör (1993) değeri bir şeyin istenip, istenemez olduğuna dair düşünce olarak tanımlarken, Çağlar (2005)'a değerleri insanların davranış ve düşüncelerinde bir ölçüt olarak beliren nitelikler olarak tanımlamıştır. Hacıkadiroğlu (2002) ise değeri, tenkit edilen özelliklerin geniş ifadesi olduğunu belirtmiştir. Diğer bir ifadeye ise değer bireyin tecrübeleri ile oluşmuş, değişmeyen vaziyetler ve istekler olarak anılmıştır. Başaran (1992) değerlerin tutum ve eylemlerimizi etkileyip yön verdiğini ve onları seçerken belirleyici etken olduğunu belirtmiştir. Erdem 2003 yılında yapmış olduğu açıklamada değerın iki durumdan birine diğerine yeğlenmesidir (Tosun, 2014).

İnsanın yaşam mücadelesi boyunca bazı ihtiyaçları ortaya çıkmakta ve bu ihtiyaçlarını karşılamak için diğerleri ile iletişim kurmaktadır. Bu süreç içinde

Schwartz (1992) da değer tanımını bireyin kendisini ve diğerlerini değerlendirmek, nasıl davranması gerektiği hakkında yargılara varmak için dayandıkları kıstaslar olarak yapmıştır. Değerler davranışları seğmede, yorumlamada kıstaslar sağlayan ölçütler olarak değerlendiren Theodorson ve Theodorson (1979), ayrıca değerin bir arada yaşayan bireylerin kuvvetli bağları il oluşmuş, soyut olan davranış biçimleri olduğunu ifade etmiştir (Akt: Özensel, 2003).

Değerler bilinçli veya bilinçsiz olarak hayatımızın her yönünü etkiler ve insanın yaşam çizgisini belirler. Özensel (2003) toplum içinde normal, olması gerekeni değerlerin belirlediğini ifade etmektedir (Çetin ve Tahiroğlu, 2012).

Birey toplum içinde yaşadığı için toplumun etkilerine maruz kalması kaçınılmazdır. Toplumun içinde özelliği bireyin davranışlarına etki eden birçok unsur barındırmaktadır. Değerler bireyin çevreden gelen etkilere karşı kendisi olmasını sağlayan yol göstericilerdir. Birey iç ve dış dünyası arasında denge kurması, toplum ile yaşamı arasında huzur için uyum sağlaması adına birtakım değişkenlere ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bulunduğu toplum, toplumdaki konumu, toplum ile olan ilişkileri, bu ilişkilerin sahip olduğu olumlu nitelikler ruh sağlığın korunmasında ya da bozulduğu zaman onarılmasında oldukça etkilidir. İnsanın her yaşta içinde yaşadığı yakın ya da uzak çevre ile sevgi, saygı, güven ve özveriye dayanan ilişkiler kurup sürdürmesi ruh sağlığı bozulduğunda yeniden düzenlenmesinde toplumun ve bireyin sağlıklı ortak bir noktada buluşmasında değerler önemli bir yer tutar, bireyleri ortak duygular etrafında birleştirir bunun yanı sıra toplumsal huzuru sağlar. Değerlerin diğer bir önemi ise bireyin iyilik hali üzerindeki olumlu etkisidir. Roceach değerlerin bireyin hayattaki farklı olaylar ve olgular karşısında tutum geliştirerek benliklerini koruyucu işleve sahip olduğunu belirtmiştir (Dilmaç ve Ekşi, 2015).

İnsanoğlu yüzyıllar boyunca tek değil diğer inşalar ile iletişim kurarak hayatını devam ettirmiştir. Bireylerin hem cinsleri ile kurdukları iletişim dışında diğer cins ile kurdukları iletişim toplumsal ilişkinin bir çeşidini oluşturmaktadır (Çaplı, 1992). Aşk, edebiyat başta olmak üzere birçok bilim alanının popüler süjesini oluşturmuş ve halen popülerliğini sürdürmeye devam etmektedir. Psikoloji

alanı da aşk konusu üzerinde durmuştur. Bunun sebebi olarak da aşk duygusundan sonra bireyde oluşan değişimlerin etkilerinin ortaya çıkartılmak istenmesi gösterilebilir (Myers ve Shurts, 2002).

Aşkı birçok araştırmacı farklı şekilde tanımlamıştır. Bunlardan Freud cinselliğin yüceltilmesi, Fromm karşı cinse karşı gösterilen alaka, ihtiram, sorumluluk ve müsamaha, Harlow ise bağlanma davranışı olarak tanımlamıştır (Akt: Atak ve Taştan, 2012). 1970 yılında Rubin aşk ve hoşlanma olarak iki başlık altında iki ayrı tanım yaparak aşk üzerine çalışan araştırmacılara etki etmiştir. Aşk türlerini ayırtıran araştırmacıların her birinin farklı tanımlar yapmasının sebebi olarak kişisel farklılıklar ve aşkın bireylerde oluşturduğu duygu ve düşüncelerin birbirinden benzersiz olması ile açıklanabilmektedir (Akt: Özer ve Tezer, 2008). Lee'nin (1977) Aşk Biçimleri Kuram'ı, Sternberg'in (1986) Üçgen Kuram'ı, Hazan ve Shaver'ın (1987) Bağlanma Kuram'ı aşk psikolojisi alan yazınında başlıca kuramlar olarak yer almaktadır (Akt: Açıkkel, 2013). En bilindik aşk kuramı olarak adlandırılan Sternberg'in (1986) ortaya koyduğu Üçgen Aşk Kuram'ı aşkı bir üçgene benzetmiştir. Bu kuramda nasıl ki üçgende üç köşe varsa ona benzer biçimde aşkın bir üçgenin köşeleri gibi üç bileşenden (yakınlık, tutku ve karar/bağlılık) meydana geldiği ifade edilmiştir. Her konuda olduğu gibi aşk konusunu da ele alırken tek kuramdan hareket etmek ve anlamlandırmaya çalışmak yetersiz olacaktır. Aşk tutumları üzerinde geniş açıklamalara ulaşabilecek olan Lee (1973)'nin kuramı halen temel alınan kuram olarak yerini korumaktadır (Akt: Açıkkel, 2013).

Geniş ve uzun süren çalışmalar sonucunda çeşitli yaş kategorilerinden ve cinsiyetlerden bireylerle yaptığı görüşmelerden elde ettiği analizlerle oluşturulan Kanadalı sosyolog John Alan Lee'nin kuramı en çok kabul gören aşk kuramıdır. Lee (1973), farklı kişilerin "Seni seviyorum" (I love you) ifadesi değişik şekillerde anlamlandırdıklarının üzerinde durmuş, yegâne açıklamadan oluşan aşk düşüncesini benimsememiştir. Ona göre aşk öğrenilmiş bir yaşantıdır, insan doğasında olan bir davranış değildir. Aşk kuramını oluştururken aşk hakkında söylenmiş olan binlerce ifadeyi tetkik eden Lee, en son dokuz farklı grup oluşturmuştur. Aşk tutumlarını kavramsallaştırmak için de iki bin kişi ile duygusal hayatları, aşka ait düşünceleri

üzerine görüşmelerde bulunmuş, çalışma sonunda çıkan dokuz farklı gurubun yerine belirgin şekilde kendilerini gösteren altı gruba ilgi göstermiştir. Üzerinde durmadığı üç aşk tutumunun ve bu tutumlarla ilgili dayanakların eksik kaldığı görüşüne ulaşmıştır (Akt: Açıkkel, 2013).

Oluşturulan altı ayrı aşk tutumunun her birinin kendine mahsus özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. Bu sınıflandırmada tutkulu aşk (eros), oyun gibi aşk (ludus) ve arkadaşça aşk (storge) olmak üzere üç temel birincil aşk çeşidi vardır. Lee bu üç aşk türünün bir araya getirilerek ikincil bir aşk biçimi ortaya çıkaracağını savunmuştur. ‘Arkadaşça aşk’ ve ‘oyun gibi aşk’ bir araya gelerek mantıklı aşkı (pragma), ‘tutkulu aşk’ ve ‘oyun gibi aşk’ın birleşiminden sahiplenici aşk (mania), ‘tutkulu aşk’ ve ‘arkadaşça aşk’ın birleşiminden ise özgeci aşk (agape) türleri oluşmuştur (Akt: Büyüksahin ve Hovardaoğlu, 2004). Zikredilen aşk tutumları ve bu tutumlara mahsus nitelikler bireyler arasındaki romantik ilişkinin net bir şekilde kavranması adına önemli bir ön bilgi kaynağı olmaktadır.

Aşk biçimlerinin devimsel olduğu üzerinde duran Lee (1974), bireylerin toplum içinde yaşayışları ile benimsedikleri kültürel değerlerin ve amaçların farklılaştıkça bu farklılaşmaların yansımalarının aşk biçimlerine de yansıtacaklarını ifade etmiştir. Buradan hareketle de bireylerin sahip olduğu değerleri ile ilişkilerinde sahip olduğu aşk tutumları arasında bağlantı olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Ayrıca aşk biçimleri aşkı yaşayan kişinin nelere daha çok kıymet verdiğine göre değişebilmektedir. Örneğin özgeci aşk kültürümüzde daha geleneksel değerlerle açıklanabilir. Tradisyonel değerleri içselleştirip davranışlarına yansıtan, toplumun davranışlarından daha kolay etkilenen bireylerin tutkulu aşk tutumuna sahip olma olasılığı daha düşüktür. Buradan da ebeveynlerin, yaşanan toplumun benimsediği kültürel öğelerin ve değerlerinin bireylerin aşka ilişkin tutumlarında belirleyici rol oynadığı sonucuna ulaşabilmektedir. Aşk tutumlarının devimsel olduğu daha önce de ifade edilmişti. Nasıl değerlerimiz düşüncelerimize değiştikçe değişiyorsa bireyin değerleri de değiştikçe aşk tutumlarında da değişimler söz konusudur (Akt: Açıkkel, 2013).

Bahsedilen aşk türleri evli olan bireylerin ya da ilişki yaşayan insanların sahip oldukları tutumlardır. Evlilik ve ilişkiler her daim istenildiği gibi sorunsuz bir şekilde ilerlememektedir. Bazen çiftler arasında yaşanan problemler uzun soluklu olmakta ve ilişkinin bitme aşamasına gelmesine neden olmaktadır. Fenell (1993) yirmi yılı aşkın süredir bir arada olan çiftleri uzun soluklu kılan özellikleri incelemiştir. Çalışmada ilişkiyi uzun ömürlü kılan özellikler arasında affetmek ve affedilmeye açık olmanın olduğu görülmüştür. Affetme kavramı ilişki devamı için önem arz etmektedir. Ayrıca çatışma sonrasında gelen affediciliğin ilişkiye olumlu katkılar sağlayacağı da ifade edilmektedir. Affedilebilmek için yapılan çabalar ilişkiye değer verildiği şeklinde yorumlanabilir. Aldatmanın yaşandığı çiftler arasında yapılan bir çalışmada, eşlerde çatışma sonrasında affediciliğin evlilik uyumunu artırdığı gözlenmiştir (Karremans, Kluwer, Ouwerkerk ve Van Lange, 2003)

Konstam, Marx, Schurer, Lombardo ve Harringtona (2002) göre affedicilik konusu uzun yıllar din, etik ve adalet kavramları çerçevelerinde incelenmiş, psikoloji dünyasının ilgisini çekmemiştir. Buna karşın yapılan araştırmalar ruh sağlığı çalışanlarının sıklıkla terapide affedicilik olgusuyla karşılaştıklarını ortaya koymuştur (Akt: Aydın, 2017). Hemen her konuda önemli saptamaları olan Freud, Jung ve Adler gibi psikoterapi kuramcıları affedicilik konusunu dile getirmemişlerdir. Worthington (1998), 1985 yılına kadar bu alanda yazılmış olan sadece beş çalışma tespit etmiştir. McCullough, Pargament ve Thoresen (2000) psikolojinin affedicilikten uzak durmasını affediciliğin dini bir konu olarak görülmesi, psikolojinin uzun yıllar boyunca sadece gözlemlenebilir olgulara odaklanmış olması ve kanlı savaşların yaşandığı dönemlerde affediciliğin daha az hatırlanır olması gibi çeşitli sebeplere bağlamaktadır (Akt: Aydın, 2017).

Affediciliğin ilişkilerdeki önemi son yıllarda bir araştırma konusu haline gelmiştir. 1985'ten önce sadece beş araştırma mevcutken bu sayı daha sonra hızla artmıştır (Beach, Fincham ve Jackson 2005). Affetme ve bağışlama kapasitesi evlilik ömrü ve evlilik doyumuna katkıda bulunan en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Fenell, 1993). Ayrıca Gordon, Baucom ve Snyder (2005)

affediciliğin evliliğin aldığı yaraların iyileşme için kritik bir parça olarak yer aldığını ifade etmiştir (Aydın, 2017).

Affetme ve vicdan kavramının eş değer olduğunu savunan Enright ve Fitzgibbons (2000)'a göre bilhassa dini affedicilik ile erdemlilik kavramı muadildir (Akt: Yolaçan, 2008). Bireyin erdemlilik düzeyi ile bireye karşı hata yapan kişileri affetme düzeyi eş değer tutulmuştur. Uzun yıllardır birçok araştırmacı affetmeyi olumlu kişilik özelliklerine sahip olma ile paralel olarak görmüşler, incitilmeye maruz bırakılan kişinin affi merhamet ve vicdan kavramı ile anılmıştır. Affetme sürecinde merhamet özelliğini kendisinde barındıran kişi artık karşı tarafa karşı öfke ve kin beslememektedir. Bu cihetle affetme din ve felsefe alanında ahlakla bağlantılı şekilde araştırılmakta ve anılmaktadır (Yolaçan, 2008; Enright ve Fitzgibbons, 2000). Affetmeyi bir zorunluluk olarak dayatmayan ve kişinin kendi iç muhasebesine bırakan din ve felsefe affetmenin başkaları ile olumlu ilişkiler başlamasına vesile olacağını, bireyin iki taraflı olarak psikolojik iyi oluşlarına katkı sağlayacağını ve ahlaki olarak yüksek değere sahip olacağını vurgulamıştır. Çok kapsamlı bir psikolojik yapı olan affetme, farklı boyutlar ve biçimlerde tanımlaması yapılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Affetme biçimleri; kişisel affetme (kendini affetme), kişilerarası affetme (diğerini affetme), ortak (communal) affetme (bir toplulukta etnik grupların birbirini affetmesi), ulus içindeki toplulukları affetme (bir ülkede farklı toplulukların birbirini affetmesi) ve uluslararası affetme (farklı ulusların birbirini affetmesi) olarak belirtilmektedir (Yolaçan, 2008).

Affetmek için birinin suçu kabul etmesi, mazur görmesi veya mağdur etmesi gerekir. Ayrıca bireyin birini affetmesi o bireyin kendisine zarar vermesine neden olabilmektedir. Affedilme hakkındaki bu olumsuz inançlar göz önüne alındığında, insanların neden affetme konusunda tereddüt ettiği açıklanmaktadır. Evlilik teorileri affetmenin gelecekte olacak birçok sorunu önleme işlevinin olabileceğini savunmaktadır. Evlilikte evlilik bağının ihlal edildiği görüldüğünde affetmek zor ama evliliğin sürdürülmesi açısından kritiktir (Beach, Fincham ve Hall, 2006). Affediciliğin yokluğunda evliliğin parçalanmasının daha kolay olduğu görülmektedir. İlişki merkezliliği göz önüne alındığında, memnuniyet ve affedicilik

arasında önemli bir ilişkinin olması şaşırtıcı değildir. İki yapının da evlilik doyumunu etkilediğine inanılmaktadır (Çardak, 2012). Bir çok araştırma sonucuna göre affedicilik, bağlanma, ruminasyon, öfke, stres, empati, psikolojik iyi oluş ve hayat doyumunu gibi kavramlarla yakinen ilişkili olduğu kanıtlanmıştır (Aydın, 2017).

Güngör, ahlaki değerlerin öneminin büyük olduğunu ve diğer değer türleri (estetik, dini, siyasi, sosyal vb.) ile bireyin değerler sitemini oluşturduklarını vurgulamıştır. Değer türleri içinde diğer disiplinler ile ilişkisi en yoğun olan alan ahlaki değerlerdir ve bunun sebebi olarak da bireylerin iyi kötü, güzel çirkin gibi yaptıkları kategorilerin çok olması gösterilmektedir (Güngör, 2000). Erdemi tanrı vergisi olarak ifade eden Platon (1996)'a göre aynı zamanda iyiliğin temelidir. İslam dininde her bireyde bulunan nefis sebebi ile hata yapmaya müsait varlık olarak adlandırılan insan hataları hem türevlerine hem de kendisini yaratan yaratıcıya karşı yapabilmektedir. Bunun sonucunda affetme kavramı da hem insanlar arası ilişkide hem de insan ile yaratıcısı ile olan ilişkisinde karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle ahlaki değerler içerisine giren affedicilik ile evli çiftlerin değerlerinin yakından ilişkisi vardır.

Aralarında yaşanan aşk bağı ya da sevgi bağını evlilikle taçlandıran bireylerin evlilikleri sırasındaki uyumunu etkileyen pek çok unsur mevcuttur. Bunlardan bazıları, bireyin kişiliği, anne baba ya da birincil bakıcı ile olan iletişimi, büyüdüğü ortam, evliliğe dair görüşleri olarak sıralanabilir. Evlilik uyumuna etki eden bir diğer konu olarak da çiftlerin sahip olduğu değerleri olduğu düşünülmektedir. Her bireyin benimsediği ve davranışlarını yönlendiren değerlerin kazanılması pek çok koşulun etkisi ile oluşsa da toplumsal hayattaki düşüncelerimize davranışlarımıza değerlerimiz aksetmektedir (Dilmaç ve Ulusoy, 2012). Değer ile ilgili yapılan farklı tanım ve açıklamalar bu kavramın kapsam ve etkilerini ortaya koymaktadır. Örneğin Schwartz (1994) değerleri, bireyin sosyal hayatında ya da bireysel yaşamını şekillendirme aşamasında yol gösterici olarak tanımlarken, Kropp, Lavack ve Silvera (2005) ise değerlerin bireylerin tecrübeleri sonucu edindiği durum olarak nitelendirmiştir. Bireyin değerlerinin eylemlerine yön verdiğini daha önce de belirtmiştik burada hareket ile evlilik söz konusu olduğunda değerlerin, karşı cinsi

algılamalarında, evliliğe yükledikleri anlamda, çatışma çözme stillerine kadar birçok konu ve aşamada etkisini göstermesi beklenmektedir.

Bu açıklamalar doğrultusunda problem cümlesi “Evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişki var mıdır?” şeklinde ifade edilebilir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, evli çiftlerin sahip olduğu değerleri, aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkileri ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

İnsanın insan özelliklerine sahip olup diğer canlı varlıklardan üstün kılan bir yapıda olmasını sağlayan niteliklerin toplamı olarak tanımlanan değerler hemen hemen her ide ve her meselenin bir parçası konumundadır (Dilmaç, 2007). Neredeyse her fikrin ve her işin değer taşıyan mühim bir kısmı vardır ve bu yüzden ki değerleri yok saymak inanı ve insan davranışlarını yok saymak demektir. Aldığımız her karar, ifade ettiğimiz ya da etmediğimiz her düşüncenin için sinen değerler davranış ve tutumların gerisinde saklanan niteliklerdir (Avcı, 2007).

İçtimai alanın ilgi alanı olan değerler bu özelliği itibari ile her devirde ilgiyi üzerine çekmeyi başarmış ve farklı tanımları yapılmıştır. Toplumun en temel yapı taşı olan ailenin oluşmasını sağlayan evli çiftlerin sahip olduğu değerlerin hem evlilik bağının sürdürülmesinde hem de toplumun üyesi olacak olan yeni insanlar yetiştirirken önem arz etmektedir.

Bireyin çevre ve kendisi ile uyumlu şekilde yaşamasına karşılık gelen ruh sağlığı en az bedensel sağlık kadar önemlidir. Ruhsal olarak sağlıklı olarak ifade edilen kişiler kendilerini oldukları gibi kabul etmiş, kendilerini seven ve yaşamdan beklentileri hakkında fikir sahibi olan insanlardır. Toplumdaki diğer insanların benimsedikleri fikirlere saygı gösteren bu kişiler başarısızlık gibi bir sonuç ile karşılaşınca bu durumdan ders almayı bilirler. Ruhsal bozukluklar toplumda yaygın

olarak görülmeleri, uzun süre devam etmeleri, diyabet, hipertansiyon gibi organlarda yeti kaybına yol açabilmelerinden ötürü öncelik arz eden hastalıklardandır (Akdur, Ocaktan ve Özdemir, 2003). Bunlardan en çok karşılaşılanı ise depresyon ve anksiyetedir. Uğurcu (2015) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında affedicilik değişkeninin stres, anksiyete ve depresyonu yordayan önemli bir değişken olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine sahip olunan değerlerin de ruhsal problemleri yordayan önemli bir değişken olduğu ifade edilmiştir. Sheffield (2003) araştırmasında savaşta bulunmuş askerler ile çalışmış ve affediciliğin psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yine bu çalışmada başkalarını affeden insanların sıkıntı, anksiyete, depresyon ve çatışma gibi durumların bulunma oranlarının daha az olduğuna ulaşılmıştır. Krause and Ellison (2003) yaptığı çalışmada başkalarını affetmenin bireyin psikolojik iyi oluşuna pozitif katkıları olduğunu belirtmiştir (Akt: Dilmaç, Ekşi ve Şimşir, 2016). Toplum olarak sağlıklı birey yetiştirmede değer ve affediciliğin ne kadar önemli olduğu sonucuna buradan ulaşılmaktadır. Ayrıca evli çiftlerin sahip olduğu değerler, affedicilik düzeyleri ve aşk tutumlarının araştırılmasının ve bu değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya konmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Evliliğin doyumu ve evliliğin devamı için önemli olduğu görülen aşk tutumları, değerler ve affediciliğin son yıllarda birçok değişken ile ilişkisi incelenmektedir. Fakat toplumun yapı taşı olan aile için bu kadar önemli olan değişkenlerin üçünün bir arada ele alındığı çalışmaya rastlanmamıştır. Hem çalışılan konu hem de çalışma grubu ile bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.3. Varsayımlar (Sayılılar)

Bu araştırmanın planlanıp yürütülmesinde araştırmaya katılacak evli çiftlerin uygulanan ölçme araçlarına içtenlikle ve doğru olarak cevap verdikleri varsayılmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sınırlılıkları şu şekilde ortaya konmuştur.

1. Araştırma, çalışmanın yapıldığı örnekleme ait evrenle sınırlıdır. Bu nedenle çalışma grubunda yer alan bireylerle benzer nitelik taşıyan bireylere genellenebilir.

2. Araştırma, Dilmaç, Arıcak ve Cesur tarafından hazırlanan “Değerler leğinde“ belirtilen nermeler, Lee tarafından hazırlanıp Büyükşahin ve Hovardaoğlu tarafından geçerlilik ve güvenirliği 2004 yılında yapılan “Aşka İlişkin Tutumlar leği”nde belirtilen önermeler ve Berry, Worthington, O’Connor, Parrott III, & Wade (2004) tarafından geliştirilen, Akın ve Sarıçam tarafından 2013 yılında dilimize uyarlanıp geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan Affedecilik leği ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Değer:

En geniş tanımda değerler, bireylerin ide ve tutumlarını belirlemede etkili olan inançlar toplamıdır (Dilmaç ve Ulusoy, 2012).

Aşk:

Gelişim aşamasında yavaş olan, heyecan ve duygu temelli olan, insanın varoluğu ile birlikte doğan ve mrn sonuna kadar devam eden aşk; dostluk, ihtimam, itimat ve cinsel ilginin bütünüdür (Tüfekçi, 2008).

Aşk Biçimleri:

Aşk Tutumları: Lee tarafından araştırmacıların farklı fikirlerde olmasından dolayı oluşturulan sınıflandırmadır. Üç temel üç de ikincil aşk biçimi olmak üzere altı tanedir (Lee,1973).

Tutkulu Aşk: Romantik aşk olarak ifade edilen bu türde ilk görüşte aşk önemlidir ve bireylerde aşık olma isteği yoğun bir şekilde barınmaktadır.

Oyun Gibi Aşk: Bu aşk tutumuna sahip olan aşıklar, karşılarındaki kişi bir oyunmuşasına aşkla oynayan ve benmerkezcilik özellikleri ön planda olan kişilerdir.

Arkadaşça Aşk: Bu aşk türünde kendini ortaya koyma, birbirine ihtiyaç duyup bu ihtiyaçların giderilmesi söz konusudur.

Mantıklı Aşk: Devam edileceğine ve olumlu gelecek sağlayabileceğine inanılan ilişkilerdeki eşlere duyulan aşk türüdür.

Sahiplenici Aşk: Kıskanç, güvensiz, obsesif, biraz da patolojik aşk türüdür.

Özgeci Aşk: Karşısındakini kusurlarına rağmen seven, onun iyiliğini kendi iyiliğinden çok düşünen aşk türüdür (Tüfekçi, 2008).

Affetme: Hargrave ve Sells (1997)'e göre affetme, kişinin maruz kaldığı incitici davranışa rağmen, ilişkide güvenin tekrar sağlanmasına izin vermesi ve hem inciten hem de incinen kişinin ilişkilerini geliştirmek adına bu incitici davranış üzerine tartışabilmeleridir (Şamatacı, 2013).

Affedicilik:

Berry vd. (2005) göre kişilerarası hataları affetme yönelimidir. Bireyler ve sosyal ilişkiler için pozitif neticeler kişilik özelliği olarak anlaşılabilir (Akt: Şahin, 2013).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde “değerler”, “aşk tutumları”, “affedicilik” ile ilgili kuramsal bilgilere ve bu konularda yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. DEĞERLER

İnsan yaşamı boyunca ilk önce hayatta kalmayı daha sonra da hayatını iyi koşullarda devam etmeyi amaç edinmiştir. Bu amaç tüm insanlığın ortak amacı olmuştur. Bu amacı gerçekleştirmenin en önemli yolu da insanlığın kazandığı başarıları, bilgileri, değerleri kendilerinden sonraki nesillere aktarmaktır. Toplumların ekonomik, sosyal, kültürel yapısını belirleyen şey insan yetiştirmede kullandığı modeldir. Çocukların nasıl yetiştirileceğine dair yürütülen politikalar, toplumun yapısının nasıl olacağına yön veren en temel belirleyicidir. Belli gayelere ulaşmak için bireylerin yetiştirilmesi süreci olarak tanımlanan eğitim ile elde edilen bilgi, beceri ve değerler bireyin kişiliği üzerine etki ederek onu şekillendirir. Kişilik yapısı değişen, eğitim ile beceri ve bilgiler ile donanımlı bir birey olan kişi zamanla içtimai düzen için olumlu değişimler kazandırır (Akbaş, 2004). Toplumda böyle bir değişim meydana getirmek de temel değerlerin eğitim yolu ile öğrencilere aktarılması ve benimsetilmesi ile sağlanabilir.

Birey sosyal yaşamında ya da özel yaşantısında karşı karşıya kaldığı olay, durum, duygu ve düşüncelere karşı reaksiyon göstermektedir ve aslında bu süreçte yapılan her davranışın altında yatan yapı değerdir. Yani insanın gayeleri, iletişimi, menfaatleri, ihtirasları, arkadaşlık, dostluk, hoşgörü vb. hepsi bir değer ifadesidir ve insan davranışta bulunurken özgürdür. Aslında bu özgürlük sırasında bireyi yönlendiren güç, sahip olduğu değerlerdir (Yılmaz, 2009).

Kollektif değerler toplumu oluşturan insanları birleştirici özelliğe sahip olan değerler ve toplum olarak ilerlemeye, birlikteliği sağlamaya yardımcı olmaktadır (Yılmaz, 2009).

Değerler, son yıllarda eğitim bilimciler tarafından da oldukça geniş bir biçimde inceleme konusu olmaya başlamıştır. Çünkü durmaksızın değişen, gelişen, sınırları belirsizleşen dünyada değerler eğitimi önemli bir konu olmaya başlamıştır (Şen, 2007).

Değer, farklı bir çok alanın ilgisini çekmiş olan ve köken itibari ile de iktisattan etiğe geçmiş bir nosyondur (Kuçuradi, 2003).

2.1.1. Bir Kavram Olarak Değer

Znaniacki ile sosyal bilimcilerin araştırma konusuna giren değer Latince’de kıymetli olmak, kuvvetli olmak manasına gelmekle birlikte ‘valere’ kökünden türemiştir (Bilgin, 1995).

TDK (2017) sözlüğünde değer; “Bir şeye karşılık gelen kıymeti, önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, paha, valör; üstün nitelik, meziyet”, felsefede “kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey”, matematikte “bir değişkenin veya bilinmeyenin sayı ile anlatımı”, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2017). Diğer bir tanıma göre ise değer; bir şeyin aynı türden şeyler arasındaki yerine, bizim yüklediğimiz anlamdır (Ekşi ve Katılmış, 2011).

Değer, obje ve hadiselerin insan tarafından ehemmiyetini belirleyen niteliğidir. Değerin tanımı hangi alan için yapılırsa yapılsın içtimai bir durumdur ve toplum tarafından gereksinim duyulan bir konudaki eksikliği kapatır.

Bireyin ve bireyler topluluğundan oluşan toplumun bir arada yaşaması için kaynaştırıcı bir nitelik olarak ifade edilen değerler, bireylerin ve toplumun iyi oluşuna katkı sağladığı düşünülmekte, hem birey hem de toplumun davranışlarını yönlendirmektedir (Özgüven, 1994). Kluckhohn 1951 yılında yaptığı değer tanımında bir topluluk ya da bir kişinin taşıdığı niteliği aşikar ya da örtük olarak gösteren davranışı yaparken seçtiği özellikler ve biçimler arasında yeğleme yaparken kullandığı ölçüt olarak belirtmiştir (Kurtdele Fidan, 2009).

Eğitim Bilimleri Sözlüğünde değer kavramı “genel olarak, bir nesneye, varlığa ya da faaliyete, ruhsal, ahlâksal, toplumsal açıdan ya da estetik yönden, tanınan önem ya da üstünlük derecesi” olarak tanımlanmaktadır (Öncül, 2000).

Davranış üreten ve davranışlarının sorumlusu olan insan faili olduğu her davranışı bir değer ile alakalıdır. O zaman biz değeri bireyin davranışlarını tayin eden ögeler olarak değer tanımını yapabiliriz. Nitekim Uysal, 2003 yılında değeri eylemleri sınırlandıran, tedvir eden prensipler olarak ifade etmiştir (Uysal, 2003).

Değer diğer bir tanımda yararlı ya da zararlı olan durumlar ve nitelikler arasındaki yeğlemelerde kriter olan unsurlardır. Mevcut durumu değil de olması istenen durumu temsil eden değerler de var olan her şeyin iyi kötü sınıflamasına tabi tutulduğu gibi iyi değerler ve kötü değerler olarak sınıflandırılabilir (Akt: Ergün, 2013).

Değeri içselleştirme süreci olarak tanımlayan Krathwol, Bloom ve Masia literatüre değer ile ilgili yeni bir tanım kazandırmıştır. Bu tanımda bahsi geçen içselleştirme ise hayat stilini oluştururken düşünceleri, kuralları adım adım benimseyip bu standartlar ışığında gelişimini ifade etmektedir (Akt: Tosun, 2014).

Aristoteles’in deyişiyile değerler, bireyin türüne özgü yaptığı tüm davranışları amacına hitap eden şekilde yapabilecek vaziyete gelmelerini sağlamaktadır. Diğer ifade ile değer doğruya ulaştıran sistemin kapısını açan anahtarlardır (Aydın, 2008).

Değerler üzerine derinlemesine araştırmalar yapan Schwartz ve Bilsky ise değerleri şu şekilde tanımlamaktadır (Akt: Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000) :

1. Değerler inançlar ile eş değer görülür fakat onlar gibi tamamen objektif ve hissiz değildir.

2. Değerler, kişinin ulaşmak istedikleri gayeleri ve bu gayelere giden yollarda bulunmaları gereken eylemler ile bağlantılıdır

3. Değerler, tikel davranışlar ve vaziyetlerdir.

4. Değerler, bireylerin davranış ve tutumlarını belirlemede kullanılan ölçüt olarak karşımıza çıkar.

5. Arz ettikleri kıymete göre kendi içinde dizilen değerler, seçimlerde öncelikli olarak baz alınacak olan kriterleri belirleyen bir yapı oluşturmaktadır. Toplumun ve bireyin özelliklerini yansıtan benimsedikleri değerlerdir.

6. Değerler devimseldir, durağan değildir. Açığa çıkan ihtiyacı gidermek için önceliklerde bazı değişimler olabilmektedir.

Hakikat ve yanılgılar arasındaki çizgiyi bulup hayatımıza olumlu katkılarda bulunmamıza sağlayan değerler aynı zamanda toplu yaşama uyum konusunda da yardımcı olur. Fıtratımızda olmayan yaşam süreci içerisinde tecrübeler ile kazanılan değerler bireyin ve toplumun yaşam standartlarını yükseltir (Akt: Akbaş, 2004).

Kişilik ve karakter kazanma sürecinde kişinin kişilik ve karakter yapısını farklı ya da benzer kılan elbette biyolojik etkiler vardır. Ancak bu süreçte belirleyici olan, kişinin toplumun değerler sisteminde kendine göre istemli ya da istemsiz, farkında olarak ya da farkında olmayarak, doğrudan ya da dolaylı olarak eylem, düşünce ve duyarlılıklarıyla oluşturduğu değerler kompozisyonu ve bu kompozisyonu onun ve ilişkide bulunduğu kişi ve grupların algılayış ve yorumlayış biçimidir (Çağlar, 2002).

İnsan davranışlarını yönlendiren değerler kendiliğinden davranış biçimini alırlar. Davranışların oluşması sürecine bakıldığında, dış baskı yolu ile ya da benimseme yani bireyin kendi seçimi ve isteği ile oluşmaktadır. Mutlu ve şerefli yaşamın özü için davranışın değerlerin benimsenmesi ile oluşmuş olması tercih edilir. Böyle olduğu sürece bireylerin davranışı değerlere sahip olunan süre zarfında devam edecektir. Dış baskılar ile oluşan davranışta ise baskı oluşturan unsur ortadan kalktığı anda davranış değişecektir (Kurtdebe Fidan, 2009).

Dünyaya bakış, dünyayı, insanı algılayış, şu an ve gelecek zaman üzerine düşünüş olarak somutlaştırılabilen değerler insana has olan eylemlerde bulunurken kılavuz olmaktadır (Bozgeyikli, Çıklık ve Dilmaç, 2008).

Değerler, duyuşsal alanın içerisinde yer alan ilgi, tutum ve inanç gibi özelliklerden farklıdır. Bu özellikler değerlerin göstergeleri olarak ifade edilebilir. Bahsedilen özellikler değerlerin bir yansıması olarak nitelendirilebilir. Bu özelliklerin değerler ile ilişkisine bakacak olursak:

Tutum ve Değerler: Tutum, insanların yaşantıları içerisinde oluşan ve onların davranışlarını etkileyen durumları, desteklediklerini ya da karşı çıktıklarını gösteren ifadelerdir. Turgut (1997) tutumu; “bir kimsenin herhangi bir olay, eşya veya insan grubuna karşı olumlu ya da olumsuz davranış gösterme eğilimi” olarak tanımlamıştır. Ona göre bireyin tutumu henüz gelişmemişse tarafsız ise olumsuz, aksi yöne ise olumludur. O ayrıca tutumların doğrudan doğruya gözlenemeyeceğini ve insanların diğer davranışlarıyla açığa vurulabileceğini belirtmiştir. Değerlerde daha çok içinde bulunan insan topluluğunun istemleri söz konusu iken tutum tamamen kişisel özellikler ile alakalıdır.

İlgi ve Değerler: İlgi kişinin yapmaktan çok fazla zevk aldığı ve sıklıkla yapmayı istediği ifadelerdir. Değerler ilgilerden bu yönde farklıdır. Çünkü değerler ilgiler kadar çok isteklilik içermeyebilir.

İnanç ve Değerler: İnanç kişinin olanı kabul etmesi olarak tanımlanırken, değer kavramı bireyim benimsediği şeyleri eyleme dökmesini ifade eder. Yani bireyin inandığı her türlü şeyi değer olarak tanımlamak yanlıştır. İnanıcı gösteren öncelikli koşul eylem olarak belirmesidir fakat bu da tek başına kâfi gelmemektedir. Eylem değer mi değil mi sorusuna yanıt bulmak için kişinin davranışını analiz etmek gerekir. Çünkü kişi her zaman inandığı şeyleri değer olarak benimsemeyebilir. Örneğin kişi çevresindekiler tarafından hoş karşılanmayacak olan inançlarını ifade etmeyebilir ve inançlarına tam ters olacak şekilde davranabilir. Raths, Harmin ve Simon (1966)’ a göre değerler insanın davranışlarına yön veren rehberlerdir. Onlara göre farklı yaşantılar farklı değerlerin oluşumuna neden olur. Onlar bireyin yaşantısı artıkça ve değıştikçe değerlerinin de değışebileceğini vurgulamışlardır. Başka bir ifadeyle bireyin değerlerinin onun yaşantısı içerisindeki inanç, tutum, ilgi gibi göstergelerinin değışmesi kişinin değerlerinin de değışmesine yol açabilir.

Raths, Harmin ve Simon (1966) bireyin değerlerinde yaşanan farklılaşmanın yanında sahip olduğu bütün değerleri arasındaki uyumun da gözetilmesi noktasına vurgu yapmaktadırlar. Değerler arasındaki uyum bireyin toplum yaşamına uyumunun güçlü bir yordayıcısıdır ve konulan kurallar ile eylemleri arasında güçlü bir uyumun varlığının ortaya çıkmasına yardımcıdır. Birey bu sayede benzer olay ve durumlara karşı benzer eylemlerde bulunacak, toplumda, ailede huzurlu bir ortam sağlanacaktır (Akt: Can, 2008)

2.1.2. Değerlerin Sınıflandırılması

Sayısı oldukça fazla olan değerlerin sınırlandırılması, belirli değerlerin çeşitli özellikleri ve kategorileri arasındaki benzerlik ve farklılıkların anlaşılmasına yardımcı olur. Çatısı çok geniş olan ve ortak olarak kabul gören bir sınıflama bulunmamaktadır. Çünkü değerlerin boyutları açıkça ifade etmek çok zordur. Bu nedenle değerler farklı kişiler tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmışlardır (Can, 2008).

Rokeach (1973) değerleri amaçsal, yaşamın temel amaçlarını içeren (özgürlük, mutluluk, aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dinî olgunluk, eşitlik, gerçek dostluk, güzellikler dünyası, heyecan verici bir yaşam, iç huzur, kendine saygı, rahat bir yaşam, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk) değerler ve araçsal yani bu amaçlara ulaşmada kullanılacak davranış tarzlarını (bağımsız olma, bağışlayıcı, cesaretli, dürüst, entelektüel, geniş görüşlü, hırslı, itaatkâr, kendini kontrol eden, kibar, kendine hâkim, mantıklı, neşeli, sevecen, sorumluluk sahibi, temiz, yardımsever, yaratıcı olma) içeren değerler olarak iki grupta toplamıştır (Akt: Tosun, 2014).

Değerleri, siyasal, toplumsal, kuramsal, iktisadi, dinsel, bedii olmak üzere 6 sınıfa ayıran Spranger (2001)'in sınıflamasını Allport ve Vernon da benimsemiştir (İşcan, 2007).

Araştırmacılar değer sınıflamasını grup ölçekli değerler ve bireysel değerler olarak da yapmışlardır. Buna göre grup ölçekli değer kendisini oluşturan dinamiğin bir parçası olup grup tarafından oluşturulan ve uyulan kaideler de değerleri

nitelemektedir. Ortak paylaşılan değerler ekibin bağlılığını, bütünlüğünü ve devamını sağlar. Örneğin bir hukuk ekibi için 'adalet, adil olmak' önemli bir grup değeri iken sanatçı grubu için 'adını duyurabilme' önemli bir değerdir. Grup değerler bireyin yaşayışı ve yaşamını sürdürürken güzel olan ve 'nasıl güzel olur?' Konusunda yönlendirici rol üstlenmektedir (Özensel, 2004).

Değerler, aşama sırasına göre araç ve yüksek değerler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Araç değerler denildiğinde, yarar, menfaat, para, ihtiras, şöhret hırsı gibi değerler ifade dilmektedir. Düşünce, inanç, ihtiram, itimat, arkadaşlık gibi değer yargıları da yüksek değerler grubunu oluşturmaktadır. Yani eylemlerin şekillenmesinde reel ahlaki öğeleri içeren yüksek değerler, kişilerin hislerine ve idelerinin doğrultusunda doğan araç değerlerden daha önemli bir yere sahiptir (Yılmaz, 2009).

Araştırmacılar, ahlâki değerleri, ahlâki değerler ve beceri değerleri olarak ikiye ayırmaktadır. Ahlâki değerler davranış tarzlarına ait olup ulaşılmak istenen amacı barındırmamaktadır. İlişkisel özelliği içinde barındıran ahlaki değerler, hata oluştuğunda bireyde suçluluk hissi meydana getirir. Doğruluk, incelik ve sorumluluk sahibi olmak ahlaki değerlere verilecek bazı örneklerdendir (Dilmaç, 2007).

Schwartz (1992) değer yöneliminin muhtevasını belirlemek için yapmış olduğu araştırmasında 56 özel ve 10 evrensel çeşit değer tespit etmiştir. Özel değer türleri ise şunlardır:

1. Güç: otorite, liderlik, baskınlık.
2. Başarı: yetenek, hırs, etki, zekâ ve özsaygı.
3. Haz: memnuniyet ve hayattan zevk alma.
4. Dürtü (Uyarılım): heyecanlı yaşam, hayata meydan okuma ve yenilik arayışı.
5. Kendi kendini yönetme (Öz Yönelim): yaratıcılık, özgürlük, bağımsızlık, merak, kendi amaçlarını seçmek.

6. Evrensellik: açık fikirlilik, bilgelik, sosyal adalet, eşitlik, barışçıl bir dünya, güzel bir dünya, doğayla bütünleşme, çevreyi korumak, iç huzur.
7. Yardımseverlik: dürüstlük, affedicilik, sadakat, sorumluluk, arkadaşlık.
8. Gelenek: kişinin hayattaki yerini kabul etme, alçakgönüllülük, içtenlik, geleneklere saygı, ölçülülük.
9. Uyum: öz disiplin, kurallara uyma.
10. Güvenlik: temizlik, aile güvenliği, ulusal güvenlik, sosyal düzende istikrar, iyiliklere karşılık verme, sağlık ve ait olma duygusu (Akt: Samur, 2011).

Linkona (1991) sınıflamasında değerleri ahlaki değerler ve ahlaki olmayan değerler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre dürüstlük, sorumluluk ve doğruluk gibi ahlaki değerler, gereklilik anlamı taşır. Bunlar yapılması gereken zorunlulukları ifade eder. Birey sözünün eri olmak, ailesinin geçimini sağlamak, insanlara eşit davranmak gibi bazı zorunlulukları hissedebilmektedir. Bunlar her daim kendi arzusu ile yaptığı şeyler olmamakla birlikte toplum tarafından yapma zorunluluğu hissedebilir. Ahlaki olmayan değerler ahlaki olanın aksine bir zorunluluk taşımaz. Ahlaki olmayan değerler bireyin haz aldığı ve gerçekleştirmek için yoğun şevk duyduğu değerlerdir. Mesela kişi korku filmleri izlemeye, tiyatroya gitmeye değer verebilir, fakat bunu daimi olarak yapma yükümlülüğü yoktur (Can, 2008).

Değer alanları bilimsel değerler, ahlâkî değerler, estetik değerler, dinî değerler, siyasî değerler, teknik değerler, hukukî ve iktisadî değerler, hümanist değerler olmak üzere çeşitlere ayrılabilir. Fakat bu çeşitler birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaz, birçoğunun ortak noktası mevcuttur (Yılmaz, 2009).

2.1.3. Değerlerin Oluşumu

Değerler ahlaken ve toplumsal olarak çöküşün önleyicisi olan, düzeni sağlayan insan davranışlarına temel olan bir kavramdır. Gelişen teknoloji ve değişen dünya ile birlikte dünya bir taraftan küçülürken bir taraftan da yeni düşünceler ortaya

çıkılmaktadır. Yapılan araştırmalarda sosyal bilimciler insan davranışın altında yatan buzdağının görünmeyen kısmını incelemiş, değerin önemi inkar edilmemiştir. İnsan davranışının sebebini inceleyenler değer kavramını ve oluşumunu da incelemiştir. Literatürde değerlerin ortaya çıkma biçimi ile alakalı farklı kuramcıların farklı görüşlerine rastlamak mümkündür. Bu kuramlara psikodinamik, davranışçı, insancıl, bilişsel kuramlar olarak farklı başlıklar altında toplamak mümkündür (Şen, 2015).

Değer oluşumunu psikodinamik açıdan inceleyen araştırmacıların referans noktası Sigmund Freud'un Psikoanalitik Yaklaşımıdır fakat bazı noktalarda psikodinamik yaklaşım ile ayrıldığı görüşler mevcuttur, Butler bu farklı görüşün sahibi araştırmacılardan biridir. Butler (1970) her bir bireyin kendine özel ve önemsenmesi gereken hisler ve arzuları barındırdığını ve bunların kendini beğerme ve yardımseverliğin katkısı ile denetlenebilir durumda olduğunu ifade etmiştir. Bu sayede bireyin ana temayülleri belli bir düzende yansıtıp, ařırđ olan bazı hisleri de bilinçaltına itebilmektedir (Şen, 2015).

Psikodinamik bakış açısının temel varsayımları şu şekilde özetlenebilir:

1. Bireyler esasen toplumun koyduğu kurallara karşı isyandadır, çevreleri ile sürekli savaşım içerisindedir.
2. Dürtülerin engellenmesi için sarf edilen gayret bu dürtülerin ve arzuların bastırması sonucunu doğurmaktadır.
3. Bastırma davranışı insanın bilincine etki ederek bireyin arzularının ve heveslerini tehir etmesine neden olmaktadır.
4. Bireyin kişiliğinin gelişimi bir anda olmaz, parçalar ve adımlar halinde olur.

Psikodinamik bakış bilinç dışı dürtüler, bastırmalara önem verirken davranışçı bakış tüm bunları göz ardı ederek davranışın temelinde çevresel faktörlerin olduğunu söylemiştir (Atıcı, Bilgin ve İnanç, 2005). Davranışçılığı savunanlar davranışları açıklarken ve değerlendirme yaparken gözlem ve bilimsel yöntem sonucu ulaşılan nesnel somut değerlendirmeleri göz önünde bulundurmaktadır. Bilimsel yöntem ile

ulaşılmayan, öznel olan, dürtü, güdü, inanç, düşünce ve bilinç dışı faktörler davranışçılar tarafından önemsenmez. Ahlak gelişimi davranışçılara göre bireyin bulunduğu ortamın etkisi ile oluşmakta, çevre etkisi ile koşullanmalar olmaktadır. Bu kuramın en önemli temsilcilerinden Skinner ve Pavlov'a göre ahlaki davranışlar edimsel ve klasik koşullanmayla yani ödülün ve cezanın içinde bulunduğu koşullanma sonucu öğrenilir. Çevrenin onayladığı, kabul gördüğü davranışlar ödül ile pekiştirilirken çevre tarafından onay almayan davranışlar cezalandırılmaktadır. Bu da bireyde ödüle ulaştığı davranışı tekrarlama isteği doğururken cezalandırıldığı davranıştan kaçınma eğilimi göstermesine neden olmaktadır.

İnsancıl Kuram davranışçı ve psikanalitik yaklaşımların ortaya koyduğu görüşlere karşı çıkmaktadır. İnsancıl kuramın insanı ele alışı diğer kuramlar gibi değildir, bu kuram insanın biricik ve değerli olduğunu bireyin toplum ya grup normları ile davranmayacağını, bunların bireyi yönlendiren faktörler olmayacağını, her bir kişinin davranışından sorumlu olanın yine kendisi olduğunu ifade etmiştir. Carpe diem denen görüş doğrultusunda yaşamı öneren kuram geçmiş ile ilgili duyulan pişmanlığın da gelecek için duyulan kaygıların olmadan anı yaşamaya önem vermektedir. Maslow (1962)'un değer kuramında değerlerin oluşumu temel kişisel ihtiyaçlarla, dolayısı ile istenenle bir saymıştır. Maslow (1982), her bireyin biricik ve farklı olmasını temel almış, bazı değerlerin insanlık için ortak olduğunu bazılarının ise herkes tarafından kabul gören değerler olmadığını ifade etmiştir. Maslow oluşturduğu 'Temel İhtiyaçlar Hiyerarşisi' nin tüm insanlar için kabul edilen ortak değerler olduğu görüşünü öne sürmüştür. Bireylerin kendilerine ait özel yaşamlarına göre değerler de üretebilmektedir, aslında burada temel olan değerleri oluşturan faktör bireyin ihtiyaçlarıdır. Her insanın ihtiyacının, kültürünün, görüşünün farklı olması da farklı değerleri oluşturmaktadır (Akt: Şen, 2015).

Bilişsel kuram bilinç dışı, genetik, çevre vs faktörler ile bağlantılı olmayıp, bireyin eşdeğer uyarıcılara karşı verdikleri bireylere has tepkilerin incelenmesi ile ilgilidir. Bilişsel kuramın önem verdikleri; bilgiyi işleme süreçleri, insanların soyutlama yollarının önemi, günlük karar verme süreçleridir (Akt: Şen, 2015).

Sosyal bilişsel kuram öğrenmenin doğrudan yaparak ya da başkalarını gözlemlenme sonucunda gerçekleştiğini, birey ahlaki değerleri de aynı şekilde gözlem sonucu oluşan ödül-ceza ile öğrenmektedir. Değerler çoğunlukla rol öğrenme ile gerçekleşen sosyal bir öğrenmedir. Değerler genlerce nesilden nesille aktarılmaz, aktarım sosyal öğrenme yolu ile gerçekleşir. Değerlerin ortaya çıkması ve davranışa yansımada toplum tarafından onay, model alma ve gözlemlenen davranışı taklit önemlidir. Yani değerler bireyin yetiştiği toplumdan etkilenecek oluşmaktadır (Güngör, 1998). Sosyal öğrenme teorisinde de pekiştiriciler önemlidir. Toplumda kabul gören değerler sosyal bir onay aldığı ve takdir gördüğü için kişiler üzerinde önemli bir etkiye sahip olur. Fakat değerler temeldeki desteği kaybettikçe etkisi azalmaya ve değişime uğramaya başlayacaktır (Sarı, 2005).

Değer kazanımı ve değerlere ait iç görü oluşumu doğumdan mezara kadar devam eden süreci kapsamaktadır. Her bir kuram değer kazanımını farklı şekillerde açıklamışlardır (Şen, 2015).

Kuusisto (2003)'ya göre değerleri aktarmada en önemli faktörler:

1. Aile ve çocukları arasındaki demokratik ilişkiler,
2. Anne ve babanın örnek yaşantısı,
3. Çocukları kendi düşünceleri konusunda cesaretlendirmek,
4. Dinsel ve sosyal boyuttaki pozitif deneyimlerdir (Akt: Tosun, 2014).

2.1.5. Değer Kavramının Diğer Bilim Dallarlarıyla İlişkisi

Bazı bilimlerin değerlere bakış açısı şu şekildedir:

2.1.5.1. Psikoloji ve Değer

Psikoloji insan davranışlarını ve zihinsel süreçlerini inceleyen bilimdir, aslında insanın yaptığı her şey bu tanıma girmektedir. Başka ifade ile psikoloji davranışın altında yatan temel nedenleri bulmaya çalışan bilimsel çabalara verilen addır

(Kurtde Fidan, 2009). Değer de insan davranışlarına yön veren bir kavram olduğu için psikolojinin araştırma konularından biri olmuş, psikologların ilgisini çekmiştir.

Değer, öğreti olmak açısından yaşamımızın yapısı ile alakalı algı, his ve bilgilerimizin tamamlanması anlamına gelmektedir. Değer tek bir inanca karşılık gelmemektedir, bir grup inancın bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Değer kendimize koşul olarak belirlediğimiz belli noktalar olmaksızın faydalı ve hoş olarak nitelendirilen şeyleri işaret eden ölçüler olarak tanımlanabilir (Dilmaç, 2007).

Davranışlarımıza yön vermemize yardım eden değerler öğrenme yoluyla kazanılır. Tutumlarımızın hepsi sosyal nitelik taşımaz, yalnızca sosyal değerlerimiz ile ilişkisi olan tutumlar sosyal nitelik taşır. Toplum tarafından kabul edilmiş süregelen değerler bireyleri nasıl davranması gerektiği hakkında ikaz niteliği gösterirler. Tutumlar, toplum içinde süregelen olarak benimsenmiş değerlerin birey tarafından da benimsenip psikolojik olarak kalıcı olmasını ve hazır olma durumunu ifade etmektedir. Bir değer şahıs tarafından benimsenip özümzendikten sonra, şahısta bir hazır olma durumu, belirli nesne ve durumlara karşı vaziyet alma pozisyonu meydana getirdikten sonra, değer tutumun muhtevasını teşkil eder (Şirin, 1983).

Değer; bir grup arasında onaylanmış, grubun bireylerince benimsenmiş his, sezgi ve kaidelerdir. Mukayese, yargılama ve değerlendirme, değerlerin etki ettiği her yerde karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığın yüceltilmesi, korunması bireyin değerlerini koruması ile mümkündür (Tosun, 2014).

2.1.5.2. Felsefe ve Değer

Değerler, varlık ve bilgi ile felsefenin en temel sorunu olmuştur. Bazı dönemlerde bazı felsefecilerin birincil sorunu değer ve değerler olmuştur. 'İyi nedir?', 'faydalı nedir?', 'güzel nedir?', 'doğru nedir?', 'hangi değer doğrudur?', 'hangi değerleri öğrenmemiz gerekir?' gibi sorular ile değer felsefede bir değerlendirme problemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tepe, 2003).

Max Scheler felsefenin etik problem alanını değerler etiği ile incelemiştir. Scheler değerleri kişisel, yaşamsal ve olgusal (şey değerleri) olarak üçe ayırmaktadır.

İnsanın kendi kendine oluşturduğu, güzel, çirkin ve kin gibi değerlerden oluşmaktadır. Yaşamsal değerler, yorgun, canlı, dinamiklik gibi canlı varlık dünyasının niteliksel değerleridir. Faydalılık, hesaplılık, güzellik ve kültüre uygunluk gibi değerler olgusal değerler kategorisine girmektedir. Scheler bu üç grup değeri salt ve göreceli değerler olarak ikiye çeşide ayırmıştır. Kişisel değerler göreceli, olgusal ve yaşamsal değerler mutlaklıdır. Yüksek ve aşağı değer türünden de bahseden Scheler kişisel değerlerin yüksek değerler olduğunu ifade etmiştir.

Değer farklı nitelikler atfeden ve farklı şekillerde yaklaşan felsefede idealizm değerlerin bilgiye karşılık geldiğini, realizm değeri sosyal ve insan ilişkilerinde değerlerin gerçekliğin karşılığı olduğunu ifade etmiştir. Faydalı ve faydasız değerler olarak değerleri ayıran pragmatizm gelişim sağlayan etkililik ve nesnelere değerli, sağlamayanların değersiz olduğunu ifade etmiştir (Sarı, 2005).

Felsefe değerini tanımlayan öznelci tanımlar ve nesnelci tanımlar olarak ikiye ayrılmıştır. Öznelci tanımlar, birey açısından değer ve toplum açısından değer olarak iki grupta toplanmıştır. Birey açısından değer,

- a) uğruna uğraşılması, çaba gösterilmesi, gerçekleştirilmesi gereken;
- b) umumi olarak kabul gören;
- c) obje, vakıa ve hadiselere ait özellikleri taşımayan ama kişiler tarafından bu niteliklere kişisel anlamlar atfedilen özelliklerdir.

Toplum açısından değer,

- a) bir sosyal grubun veya toplumun bütününe kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli oldukları kabul elden, aynı üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlardır;
- b) grupların veya toplumların arzu edileni veya edilmeyeni, beğenileni veya beğenilmeyeni, doğru olanı veya olmayanı belirleyen temel standardı veya standartlarıdır.

Nesnelci değer tanımlarında ise, değerlerin bir realiteye sahip olduğundan yola çıkılır. Bu realite, değişmez, mukaddes özellikler taşıyabilir. Bu da değerlerin öznenin bilişini ya da hissinden hür olarak var olması anlamına gelmektedir (Tepe, 2003).

Ahlaksal, etiksel, dinsel olmak üzere çeşitli türlere ayrılan değerlerin en ortak özellikleri insan tarafından oluşturulmaları, gerçek ötesine ulaşma imkânı vermeleridir (Bircan ve Dilmaç, 2015).

2.1.5.3. Sosyolojide Değer Kavramı

Değer kavramı ile ilgilenen diğer bir bilim dalı da sosyolojidir. Pozitivist sosyoloji okullarının etkisiyle, değer konusu üzerinde durmayı önemli görmeyen sosyoloji üzerine çalışan araştırmacılar, değer kavramının objektif olmadığını ve bu sebepten ancak ve ancak sübjektif ve ahlaki ölçütler ile değerlendirilebileceğini düşünmüşlerdir. Değerlerin sosyoloji açısından incelemeye değer bir konu olması Weber'in "verstehende" (anlayıcı) sosyolojisinin ve post-testan ahlaki tezi etkisiyle benimsenmeye başlamış, son on senedir de değerler sosyoloji alanının revaçtaki konularından biri olmuştur (Bircan ve Dilmaç, 2015).

Sosyolojik açıdan baktığımızda değerler, nesnelere ve bilinçaltı olguların toplum, sınıf ve insan açısından sahip oldukları önemi belirten nitelikleri ifade eder. Değer içinde yaşadığımız toplumsal kültürün sosyokültürel olgularına anlam katarlar. Bu yüzden toplumda bireyler ve bireylerin davranış örüntüsü sosyolojik çalışmaların başlangıcını oluşturur (Özensel, 2003).

Bir toplumda bireylerin sergilediği davranışlar kültürel değerlerin yansımasıdır. Her insan grubunun kendisine has kültürü, her kültürün de kendisine has değerleri vardır. Değerler bir arda yaşayan insan topluluğundan topluluğuna farklılık taşıyabilme özelliğine sahip olduğu gibi bazı ortak değerler de mevcuttur. Toplum gibi toplumun ferdi olan her bireyin diğerlerinden farklı değer yargıları olabilmektedir. Değer, bireyin var olma nedenini ortaya koyar, toplum tarafından onaylanmayan davranışları engeller yani sosyal yaşamdaki davranışların yönlendiricisidir. Değerler davranışlara yön vermektedir (Bircan ve Dilmaç, 2015).

Değerlere sosyolojik açıdan bakacak olursak değerler:

Bilinçli ve amaçlı davranışın temel kriteridir.

1. Bir kültür içinde şekillenen değerler, aynı zamanda kültürü yönlendirici bir unsurdur. Değerler içinde yaşanan kültürün evölüsyon aşamasında son halini almaktadır.
2. İnsanlara ait olarak görülen ve insan denilince akla gelen değerler sosyalleşme süreci içinde öğrenilip kullanılmaktadır. Kişiliğe bu süreçte entegre olmaktadır. Sonuç olarak değerler kişiliğin bölümü olarak karşımıza çıkmaktadır.
3. Değerler insanın hem zihni hem de hissi yönünü yansıtır (Bircan ve Dilmaç, 2015).

Şerif (1985), toplum değerlerini, sosyal kuralların eksiksiz örnekleri olarak görmüştür. Aslında kişi, yerleşmiş bir kural olup da, sosyal bir değeri ifade etmeyen kuralın olmayacağını düşünebilir. Bayrağın kutsallığı, bir elmasın değeri, konutun rahatlığı, özel mülkiyetin dokunulmazlığı ve anayasanın mevkiî sosyal olarak yerleşmiş, her gün karşılaşılan değerlerdir. Bayrağa saygı göstereceği, elmasların değerleri, yuvanın tatlı, özel mülkiyetin dokunulmaz olduğu ve anayasanın yeri tartışılmayan olgulardır. Bütün bu belli değer hükümlerini ima ederler. Bayrağı herkes korumak ister, çünkü bayrak, hürriyet değerini sembolize eder. Bu tip değerlendirmeler kişide bir kez benimsendikten sonra, şahsi bağlılık gösteren hissi özellikler taşırlar (Büyükyıldırım, 2013).

Değerler sistemi insanlardan neyin istendiği, insanlara neyin yasaklandığı, neyin ödüllendirildiğini belirler böylece,

1. Değerler bireylerin sosyal değer algılanmasında hali hazırda var olan bir araç olarak kullanılmasını sağlarlar.
2. Değerler bireyin dikkatini istenilir, faydalı nesnelere üzerine toplar.
3. İnsan topluluklarının sahip olması gereken düşünce ve eylemler genellikle değerler aracılığıyla insanlara iletilir.

4. Sosyal rollerin seçilip, uygulamaya geçirilmesinde kılavuzluk eden değerler, toplumsal denetim ve tahakküm aracıdır.
5. Değerin, tesanüt aracı olarak da toplumda işlev gördüğü gözlemlenmektedir (Bircan ve Dilmaç, 2015).

2.1.5.4. Din ve Değerler

Din ve değerlerle olan bağı birçok psikolog, teolog, sosyolog ve filozof için geçmişte ve günümüzde inceleme konusu olmuştur. Ülkemiz ve Avrupa’da değer ile ilgili dikkat çeken konu ‘değer kaybı’ olarak adlandırılan durumdur. Dinin soyut ahlaki norm ve değerlere indirgenemediğini söyleyen Vergote, norm ve değerlerin her dinin önemli bir formu olduğunu belirtmiştir (Mehmedoğlu, 2006).

Din ve değerler teorik açıdan birbiri ile ilintilidir ve din bazı değerlerin diğer değerlere nazaran daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Toplum için önemli olan dini nesnelere bakıldığında genel olarak bu nesnelere duyulan saygı ve hayranlığın sebebinin sahip olduğu ahlaki standart ve değerleri olduğu görülmüştür. Dinin aktarımı sosyalleşme sürecinde değerlerin daha genel aktarımının bir parçası olarak görülebilir. Din, inanlarını belli şekilde yaşamaları ve düşünceleri için yönlendirir ve dinlerin bu değerleri pozitif ya da negatif olarak takviye edebilen mekanizmaları sağlaması ve dinin değerleri, ahlâkî kodları, inançları, ritüelleri, duyguları ve toplumu tamamlayıcı bir bütünlük içinde birleştirici niteliği nedeniyle, pek çok insan belirli değer önceliklerini genelde dinde bulur. Birey genellikle davranışlarında dinin etkisi altındadır, bireyin diğer hayat tarzları da bu dini etkilenmeden hareket ederek şekillenecektir (Mehmedoğlu, 2006).

Deneyimsel araştırmalar ile farklı kuram ve modeller tarafından defalarca din ve değer arasındaki ilişki incelenmiştir ve bu konudaki ilk araştırmanın sahibi de Rokeach’tır. İlerleyen zamanlarda yapılan deneyimsel çalışmalar Rokeach’tan esinlenilip yapılmıştır. Yapılan çalışmada bireylerin yaşamları içerisinde onlara kılavuzluk etmek için belirledikleri 18 amaç ve 18 araç değerini söylemesi istenmiş, her değer maddesinin sıra düzeni averajına göre dindar olan ve olmayan denekleri karşılaştırmıştır. Dindar olmayan deneklerin zevk, bağımsızlık, zekâ ve mantık’

değerlerine daha çok önem verdiği bunun yanı sıra dindar deneklerin 'kurtuluş, şükran ve itaat' değerlerine verdikleri önemin oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Aynı sonuçlara Rokeach Değer Ölçeği'ni kullanarak çalışma yapan araştırmacılar da karşılaşmışlardır. Reach'tan sonra son on yıldır din ve değer konusu ile ilgili olarak Schwartz'ın yaklaşımı kabul görmeye başlamıştır. Schawrtz'ın araştırması dine çok bağlılık ile değerler arasındaki ilişkiye farklı bir gözden bakmaya yardım edecek bulgular ortaya çıkarmıştır (Akt: Mehmedoğlu, 2006).

Schwartz ve Huismans hem teorik hem de deneysel çalışmalarında dindarlık ile değerler arasında kuramsal olarak güçlü bir bağın olduğunu belirtmişlerdir. Yahudi, Protestan, Katolik ve Ortodokslar'dan oluşan dört dini grup üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılar, dini grupların hepsinde dindarlığın ifadesinin "saygı, bağlanma ve geleneksel kültür ve dinin sağladığı adet ve fikirlerin kabulünün önemi"yle ve "zevk ve kişi için duyumsal hazzın önemli olmayışıyla açıklandığı ortaya çıkmıştır (Akt: Mehmedoğlu, 2006).

Hayatı anlamada ve hayatımızdaki olayları tefsirde bize yardımcı olan inanç ve değerler davranış geliştirme sürecinde belirleyici niteliktedir. Değerler insanlara yaşama ve yaşam akışında karşı karşıya kaldığımız durumlara bakış açısı geliştirmemize yardımcı eder. Yeryüzünde sayısız dinin yaratılış, inanış, uyulması gereken kurallar, yasaklar, ölüm ve ölüm sonrası gibi birçok konuda farklılıklar barındırmasına rağmen temel olarak birbirlerine benzemekte ve her din yolu ne olursa olsun hayatın anlamı, bireyin yaşam biçimi vb. konularda inanlarına yol gösterici nitelik teşkil etmektedir (Akıncı, 2005).

Bireyin hayat görüşü ve hayat felsefesinin tamamlayıcısı olan değerler bireyin gayelerine, ülkülerine, idelerine, davranışlarına kılavuzluk etmektedir. Her insanın hayatında benimsediği felsefeler birbirinden farklıdır. Örneğin bazı insanlar dinsel kavramları, bazıları pragmatizmi bazıları materyalist yaklaşımı benimseyebilmektedir (Ünal, 1981). Din, hislerimizi, isteklerimizi, yaşam ile ya da yaşanan toplum ile alakalı davranışlara yansıyan din, kişiliğimize etki eden bir özelliğe sahiptir (Gürses, 2006).

2.1.6. Değerler Eğitimi

Bireyler değerleri edinmiş olarak doğmamaktadır. Değerlerin her toplumda farklı şekil alması farklı olarak değerlendirilmesi sonradan öğrenilmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir. Birey hangi durumda nasıl davranacağını içinde yaşadığı toplumdaki bireylerden öğrenmektedir. Bireylere öğretilbilir ve öğrenilebilen olgular olan değerler eğitimin konusudur. Fakat değerler sadece okulda verilen dersten ibaret değildir. Toplumun okul olduğunu varsayarsak toplumu oluşturan her bireyde hem öğretici hem de toplum içindeki bir öğrenici konumundadır (Aydın, 2010).

Eğitim hedeflenen amaçları kazandırmaya yönelik olarak bireylerin büyütüldüğü ve geliştirildiği süreç olan eğitim içerisinde kazanılan özellikler bireyin karakter oluşum ve gelişimini biçimlendirmektedir. Karakterinin oluşum aşamasını dolu dolu geçiren kişinin topluma kazandıracığı artılar oldukça fazladır. Karakteri gelişmiş ve güzel şekillenmiş bireylerin topluma kazandırılması ancak ve ancak ana değerlerin öğrenim çağındaki çocuklara benimsetilmesi yoluyla olabileceği düşünülmektedir (Akbaş, 2008).

Türk Milli Eğitim Temel Kanunu ve ders programlarının amaçlarından biri de öğrencilere temel değerlerin kazandırılmasıdır. Bu kanunun ilk cümlelerinde millî eğitimin gayeleri sayılırken ahlâkî, manevî değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmekten bahsedilmektedir. Değerler eğitimi ülkemizde eğitim programı çerçevesinde ayrı bir program olarak okutulmamaktadır ama kişilik gelişimi ve eğitimi, değerler eğitimi uygulamalarına eğitimciler tarafından yer verilmektedir. Değerler eğitimine verilen önem son yıllarda oldukça artmıştır, bu artışa örnek olarak; Değerler Eğitimi Projesi (T.C. Tokat Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü AR-GE Birimi, 2017), okullarda uygulanan ‘Yaşayan Değerler Eğitimi Programı’, ‘Yaşayan Değerler ve Karakter Eğitimi’ gösterilebilir.

Yurtdışında bireylere değerleri kazandırma amacıyla Kişilik Eğitimi (Character Education) isimli eğitim okul öncesi dönemden başlayarak verilecek şekilde

düzenlenmiş farklı programlar ile karşılaşmak mümkündür. Bunlara örnek olarak; kişisel gelişim için ahlaki değerler rehberi, kişilik eğitim programı, çocuk gelişim projesi gösterilebilir. Karakter eğitimi, öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri uygun seçimler yapabilmelerine imkân sağlayan bilgi, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesi demektir. Howard karakter eğitimini kişinin etik muhakemeler yapması, ‘Ne yapılırsa daha doğru olur’ sorusuna yanıt araması ve bu yanıtın sonucuna göre davranışta bulunmasıdır. Yurtdışında yapılan karakter eğitiminin amacı; feraset sahibi, ilgili, ahlaki değerleri benimsemiş, dinamik, çalışkan, yapıp etmelerinin ve yapabileceklerinin farkında olan, yaşama amacını bilen ve bu doğrultuda geleceğini planlayan bireyleri küçük yaşlardan itibaren yetiştirmektir (Denizli, Yaka ve Yalçın, 2014).

Değerler eğitiminin okullarda uygulanırken sürece etki eden belli başlı öğeler ders programları, öğretmenler, ebeveynler, medya ve okulun yöneticileri olarak söylenebilir. Bu öğeler haricinde değerler eğitimine etki eden birçok öge de mevcuttur. Eğitim süreci çıktılarının olumlu ya da olumsuz olmasında bu öğelerin etkisi oldukça büyüktür (Can, 2008).

Değerlerin okul sürecinde kazandırılmasında ders programlarının etkisi göz ardı edilemez. Sadece açık program ile değil örtük programlar ile de değerlerin kazandırılması söz konusudur. Bu sebeple eğitim programlarının değerler eğitimi kapsayacak şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle hazırlanan plan ve programlar değerler eğitimi içine alacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bundan dolayıdır ki mevcut durumda okullarda uygulanan eğitim programının önceki yıllara göre değerler eğitimi kapsayıcılığı daha fazladır (Can, 2008).

Değerler eğitiminde öğrenciye rol model olan öğretmenin etkisi oldukça büyüktür. Öğretmen değerler eğitimi sürecinde öğrencinin rehberidir. Kirschenbaum (1994)’a göre öğretmenin iyi değerleri sergilemesinin, öğrencilerine iyi değerleri kazanmasında cesaretlendirici olmasının, kendisinin düşünce, davranışlarını ve inançlarını öğrenciler ile paylaşıp ona rol model olmasının önemi oldukça büyüktür. Ders saatlerine, ara saatlerine dikkat etme, öğrenci ile iletişimde saygılı davranma, sınıfta demokratik tutumu benimseme, öğrencilerine eşit davranma gibi öğretmenin

sahip olduğu davranışlar değerlerin kazandırılmasında oldukça etkili olacaktır (Can, 2008).

Kitle iletişim araçları değerler eğitimi sürecinde etkisi olan önemli öğelerden biridir ki böyle olmasını sağlayan günümüz toplumunda bu araçlar yolu ile sağlanan dinamizm ile bireylerin farklı değerlerin tesiri ile hareket edebilmeleridir (Akbaş, 2004). Kitle iletişim araçlarının etkileri bireylerde olumlu değerlerin kazandırılmasını sağlayabileceği gibi olumsuz değerlerin etkisi altına girmesine yol açabilmektedir. Okullarda eğitim ile kazandırılması istenilen değerlerin olumlu istenen değerler olması beklenir. Bunu sağlamak için en büyük görev öğretmenlere düşmektedir. Öğretmenlerin değerler eğitimi sürecini engelleyecek, sürecin akışına zarar verecek, ket vurucu etmenleri belirleyip bunları kolaylaştırıcı öğeler ile değiştirmesi gerekmektedir (Gündaş, Kurtulmuş ve Tösten, 2014).

Çocuklarını okula olumlu davranışlar ve beceriler kazanması, toplumunun sahip olduğu gelenekleri, değerleri öğrenmesi, sosyal açıdan gelişmesi ve ülkesine hizmet edecek üretken bireyler olması için gönderen veliler değerler eğitiminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Okulların amacına yönelik olumlu davranışlar kazandırması için olumlu istenen değerleri kazandırması gerektiğini daha önce ifade etmiştik. Okul bu aşamada değerleri sadece dikte etmemeli, ezberletmemeli, değerlerin öğrenciler tarafından benimsenmesini sağlamalıdır (Akt: Can 2008).

Değer öğretimini içinde bulunduğu didaktik ve otoriter yapıdan sıyırmak için öğrencilere empati kurmayı öğretmenin önemi oldukça büyüktür. Empati batı alan yazınında 'başkasının ayakkabısını giymek' olarak açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumunun sözlüğünde 'duygudaşlık' olarak yer almaktadır. Empati kurma herkes tarafından kazanılabilecek bir özellik olarak ifade edilebilir. Empati kişinin kendisini bir başkasının yerine koyup diğeri insanların düşüncelerini, hissettiklerini ve yaşantılarını anlaması demektir (Akt: Kabapınar, 2005).

Ahlak ve merhametin ön kapısı olarak görülen empati bireyin onun duyarlılık, hoşgörü, yardımseverlik, demokratik kişilik, sosyal olay ve durumları geniş bir perspektiften görebilme özelliklerini kazanmasını ve aynı zamanda toplumdaki diğeri

bireylerle ilişkilerinin kalitesinin artmasını sağlar. Etkin dinlemeyi geliştiren empati çeşitli yollarla öğrencilere kazandırılabilir. Örneğin huzur evi ziyaretleri, öğrencinin kendisini başkasının yerine koyduğu dramalar ile başkalarının hayatına ait deneyimlerin paylaşıldığı belgesel, film veya kitaplar ile kazandırılabilir. Empati rollerinin yaşamdan kesitler içermesi, öğrencilerin yaşamlarında karşılaştıkları durum ve sorunlarla tanışıp, bu sorunların çözüm yollarına ilişkin seçenekleri düşünerek tartışmalarını sağlar. Hayat bilgisi, sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları gibi derslerin amaçlarından birisinin öğrencileri yaşama hazırlamak olduğu düşünüülürse bu hedefin öğrencilere empati becerisi kazandırılarak gerçekleştirileceği düşünülebilir (Kabapınar, 2005).

Değerler eğitimi sürecinde öğrencilere ahlaki muhakeme becerisinin kazandırılması oldukça önem arz etmektedir. Israely (1985) muhakemenin kullanım alanlarını şöyle sıralamıştır. Öncelikle davranışın uzun ve kısa vadede sonuçlarını değerlendirirken yaşanan fikir ayrılığında kullanılır. Ayrıca başkalarının yaşadığı sıkıntılı durumları anlamak, onlara empati kurmak ve bunun sonucunda bireye gerekli yardımın verilmesi aşamasında kullanılır (Kabapınar, 2005).

Değerler eğitimi sürecinde bireyde özgüven ve öz değerliliğin sağlanması önemlidir. Birey karşısındaki kişinin sorununa muhakeme ve empati ile bilişsel ve duyuşsal yönden anlasa bile yardım için işe dönük olarak harekete geçmeyebilir. İşe dönüklüğün başlamasında bireyin kendisini nasıl gördüğü ve nasıl davrandığı, öz değerliliği, devreye girmektedir. Öz değerliliği düşük birey kendisini güvende hissetmez, insanlar tarafından istenmediğini düşünmeye başlar. Değerler eğitiminin amaçlarından biri de öğrencilere öz güven ve öz değerliliği kazandırmaktır. Bu sayede birey başka insanlara yardım için istek duyar. Muhakeme, empati kurma ve öz değerlilik gibi özelliklerin değer eğitiminde mühim olduğu kadar Kirschenbaum(1995), Vessels (1998) ve Bailey (2000), işbirliğine dayalı öğrenmenin de değerler eğitiminde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Vessels (1998) tarafından, yaş kategorisi 10-12 olan çocuklar için sınıf içerisinde faal olma ve işbirliğine dayalı öğrenme, değişik sınıflar arasında dostluk ilişkilerini geliştirmeyi öneren faaliyetlerin üzerinde durulması gerektiği belirtilmiştir (Akt: Can, 2008).

2.2. AŞK TUTUMLARI

İnsanlar tek başına hayatını sürdüremeyen, yaşamın devamı için diğer bireylere ihtiyaç duyan ve bu kişilerle de yakın ilişkiler kurmak isteyen canlılardır. Aşk bazen şahsi bir ilişki bazen bu şahsi ilişkinin özel bir parçası olurken bazen de diğerine karşı hissedilen hisleri ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Atak ve Taştan, 2012).

Aşk, edebiyattan felsefeye kadar birçok alanın odaklandığı temalardan biri olmuş ve olmaya devam etmektedir. Aşkın insanda yarattığı psikolojik ve sosyal etkilerden ötürü psikoloji alanı da aşk konusuna eğilmeye başlamıştır (Özer ve Tezer, 2008). Psikolojinin aşk üzerine eğilmesi farklı aşk tanım ve biçimlerini ortaya çıkarmıştır (Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004).

Aşk tarifi ve ifade etmesi güç olan sübjektif bir olaydır. Olumlu fakat oldukça kompleks olan bu yaşantı psikolojik, emosyonel, nörobiyolojik ve duyuşsal bileşimlerden oluşmaktadır (Tufan ve Yaluğ, 2010). Türk Dil Kurumu sözlüğünde “aşk” “ekstrem düzeyde sevgi ve bağlılık hissi ” diye ifade edilmiştir (TDK, 2017).

Kökeni itibari ile Arapça “Aşk” sözcüğü köken olarak Arapça “sarmaşmak”, “sıkı bir şekilde sarılmak” eyleminden gelen aşk sözcüğü batı dillerinde ise ‘isteme’, ‘hasret duyma’ ve ‘libido’ ile ilintili olduğu görülmektedir (Tufan ve Yaluğ, 2010).

Toplumdan topluma bireyden bireye içinde yaşanan çevreye göre farklı aşk tanımları yapılabilmektedir. Aşk karmaşık bir duygu davranış ve düşünce bütündür ayrıca toplumsal ilişkilerimizin tamamlayıcı yönünü oluşturmaktadır. Aşk ile ilgili her kuramcının farklı tanımları mevcuttur. Moss ve Schwebel (1993)’in aktardığına göre, Freud aşkı, nesillerinin devamını sağlamak amacıyla cinsellik objesinin peşinden gitme ile ilgili olan libido ile denk tutmuştur. Harlow bağlanma davranışı olarak ve Fromm aşk kavramının sadece hisleri değil bunun yanında bireyin hareketleri ile de ortaya çıkabileceğini savunmuştur. Aynı zamanda Fromm, aşkın bilinçli bir bağlılık olduğunu söylemiş ve sadece şehvetten oluşmayacağını dile getirmiştir. Hojjat (2000) aktardığına göre aşkı iki çeşit olarak ayıran Maslow, ilk olarak aşkın birey-in güven eksikliği ile gelişip bunun yanı sıra alt düzeydeki

duygusal gereksinimlere yanıt veren (deficiency love), ikincisi ise, ekstrem duygusal gereksinimlere yanıt veren ve kendini ve diğerk kişiyi gerçekleştirme arzusunu da içinde barındıran “aşık olmaktadır”. Tennov tarafından aşk duygusu bulunduğu kişide bilimsel araştırma gibi eylemlere engel olan, bir süreliğine bağımlılık ve diğerkine yönelik bedenini verdiği duyarlı tepki olarak tanımlanmaktadır (Akt: Atak ve Taştan, 2012).

Romantik ve olgun aşk olmak üzere aşkın iki farklı çeşidinin olduğunu söyleyen Johnson (1993), romantik aşkın bencil olduğunu, kendisini sürekli olarak yüceltip, yansıttığını ve bu yüzden aşık olunan kişide olmayan özelliklerinin sürekli olarak o kişiye atfedildiğini ve bu tür aşkta toplum tarafından belirlenen kuralların bireyler tarafından önemsenmediğini ifade etmiştir (Aron, Brown ve Fisher 2005).

İnsanca (olgun) aşkta aşık olunan kişi olduğu halde idealize edilmeden görülür, sevilir ve kabul edilir. Karşıdaki bireyi ego tatmini için kullanmak söz konusu değildir, değer verilir. Olgun aşkta fedakarlık ön plandadır, oyunlar söz konusu değildir, temelde arkadaşlık ve paylaşım vardır (Fisher vd., 2005).

Bağlanma kuramcısı Bowlby (1989) ise aşkın insanın bağıllığının temeli olduğunu söylemiştir. İlk büyük aşk anne ile olmaktadır. Bebek ondan ayrıldığı zaman mutsuz ve huzursuz olmaktadır. Anne ile olan ilişki ona yakınlık, kabul edilme, ait olma, yalnızlık, sahiplenilme gibi birçok duyguyu öğretir ve bu duygular ileride karşı cinsle olan duygular ile birleşir (Akt: Tüfekçi, 2008).

Aşk üzerine araştırma yapan araştırmacıların en çok sorduğu soruların başında aşkın sosyal öğrenme ile oluşan bir duygu mu yoksa kişinin içinde olan bir eğilim mi olduğudur. Her iki tezi de kabul etmektedir. Yaptığı etnografik araştırmalar ile bilinen Sternberg (1999)’e göre aşk süreci içindeki bireylerden doğan değişiklikler kültürel değişikliklerden daha çok öneme sahiptir. Genetik çalışmalara eğilen Lee (1988), aşkta genetik etkilerin önemli bir faktör olduğunu belirtirken seçilen aşık olma tutumunda genlerin herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

Aşk üzerine yanıt aranan sorulardan biri de aşkın tek faktörden mi yoksa birden çok faktörün birleşimi ile mi oluştuğudur. Araştırmalar sonucunda farklı his, eylem

ve düşünceleri kapsayan yalnızca bir ana aşk etmeni olduğu görüşünde ortak karara varmışlardır. Fakat son yıllarda araştırmacılar bu ortak etmenler üzerinde varılan görüş birliğinden ayrılarak çok sayıda aşk türünün var olduğu görüşü çerçevesinde bir araya gelmişlerdir (Atak ve Taştan, 2012).

Araştırmalarla aşk kavramı hakkında hemfikir olunan bir tanım yapılamadığı, araştırmacıların aşkı türlere ayırarak ayırtırmaya çalıştığı anlaşılmıştır. Lee (1988) aşkı farklı türlere ayırma sebebi olarak da aşkın her bireyde farklı anlam bulması olduğunu ifade etmiştir (Myers ve Shurts, 2002).

Aşk ile ilgili önerilen bazı kuramlar olarak Rubin'in (1970, 1973) aşk ve hoşlanma ayrımı, Berscheid ve Walster'in (1978) tutkulu aşk, Walster ve Walster'in (1978) tutkulu aşk ve arkadaşça aşk sınıflandırması; Davis ve Tood'un aşk ve arkadaşlık arasındaki benzerlik ve farklılık üzerine çalışmaları; Sternberg'in (1986) üçgen aşk kuramı; Lee'nin (1973, 1977, 1988) aşk biçimleri sınıflandırması; Hazan ve Shaver'in (1987) romantik bağlanma olarak aşk yaklaşımı; Aron ve Aron'un (1996) kendiliği genişletme yaklaşımı; Buss'un (1988) evrimsel yaklaşımı sayılabilir (Akt., Büyükşahin, 2004).

2.2.1. Rubin'in Kuramı:

Aşk ile ilgili araştırmalar konusunda ilklerden olan Rubin, aşk konusu üzerinde yeterince eğilinmediğini fark etmiştir. Aşkın inanışlar farklılaştıkça farklılaştığına dikkat çeken Rubin, aşkın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeleri içerisinde barındırdığını ifade etmiştir. Rubin Aşk ile ilgili iki sınıflama yapmış, bunlar; aşk ve hoşlanma. Rubin arkadaşça ve partnere duyulan hisselerin birbiri ile ilintili fakat farklı şeyler olduğunu vurgulamıştır. Aşkın temelinde üç önemli etkenin olduğunu, bunlardan bağlanmanın başka biri ile bir arada olup ondan destek görme manasına geldiğini, gözetmenin partnerin iyi olma halini kendinin iyi oluşundan daha üstün tutması manasına geldiğini ve yakınlığın ise partnere duygu ve düşüncelerini aktarırken daha farklı aktardığı manasına geldiğini açıklamıştır (Rubin, 1970).

2.2.2. Üçgen Aşk Kuramı

1949 yılında doğan ve Amerikalı bir psikolog olan Robert Sternberg aşk üzerine çalışmalar yapan bir araştırmacıdır. Aşkın üç yapıdan oluştuğunu belirten Sternberg, aşkı açıklamaya çalışırken hem aşkın tabiatı (yapısı) hem de birbirinden farklı ilişkiler içindeki aşk türlerini açıklamaya çalışmıştır. Kuramın ismi aşkın köşelerini oluşturan bileşenleri temsiliyetinden almıştır. Bu üç bileşen duygusal yakınlık (üçgenin tepe noktası), tutku (üçgenin sol alt köşesi), karar/taahhüt (bağlılık) (üçgenin sağ alt köşesi) dür (bileşenlerin köşelere atanması keyfidir) (Sternberg, 1986).

Duygusal yakınlık aşk süreci içerisindeki yakınlığa işaret etmektedir. Bu nedenle, duygusal yakınlık aşk süreci içindeki yakın duyguları içermektedir. Duygusal yakınlık aşk içindeki duygusal yatırıma karşılık gelmektedir (Sternberg, 1986).

Tutku aşk içerisinde cinsel doyum ve fiziksel çekime tekabül etmektedir. Tutku içerisinde güdü ve uyarılmaları barındırmaktadır (Sternberg, 1986).

Karar/taahhüt (bağlılık) bileşeni, hızlı bir zaman içerisinde birinin diğerini sevme kararına, daha sonra da aşkın devamı için ona olan bağlılığın sürmesine işaret eder. Bu yapı aşkın bilişsel öğelerini ele alır (Sternberg, 1986).

Sternberg, aşk süreçlerinin bu üç oluşuma ne derece sahip olduklarına göre sınıflamalar yapmış, ortaya sekiz farklı aşk türü çıkmıştır (Sternberg, 1986). Bunlar:

Aşksız ilişki: Yakınlık, tutku ve karar/taahhüt bileşenlerinden hiçbirinin olmadığı ilişki türüdür. Günlük hayatımızdaki pek çok ilişki aşksız ilişki türüne dâhil olmaktadır.

Hoşlanma: Yakınlık etkenini içerirken diğer etmenler yani tutku ve karar/taahhüt etmeni içermeyen aşk türüdür. Bu kelime arkadaşlara duyulan hislere tekabül etmektedir.

Delicesine / Tutkulu aşk: Yıldırım aşkıdır ve ilk görüşte yaşanır. Yakınlık ve karar/taahhüt etmeninin olmadığı bu türde tutku etmeni mevcuttur. Var oluşu da kayboluşu da çok ani olan bu aşk, yoğun fiziksel uyarım içermektedir.

Boş aşk: Sadece karar/taahhüt içeren diğer etmenlerden yoksun olan türdür. Bileşenin olup diğer bileşenlerin olmadığı aşk türüdür. Üzerinden uzun zaman geçen, bedensel ve duygusal çekimin ortadan kalkmasına rağmen verilen sözlerin bireyleri birbirine bağlı tuttuğu ilişkilerde görülmektedir. Uzun süreli evliliklerin son aşamasında bolca rastlanan bu tür, görücü usulü ile evlenmenin yaygın olarak kullanıldığı toplumların aşk türüdür.

Romantik aşk: Bu aşk türü, yakınlık ve tutku etmeninin bir araya gelmesinin sonucudur. Romantik âşıklarda sadece fiziksel çekim değil duygusal bağ da önem arz etmektedir.

Arkadaşça aşk: Yakınlık ve karar/taahhüt yapılarını içermektedir. Genellikle tutkunun ve fiziksel çekimin son bulduğu uzun süreli evliliklerde görülen aşk türüdür.

Aptalca aşk: Yakınlığın bulunmadığı, tutku ve karar/ taahhüt yapısının olduğu aşk türüdür. Yakınlık meydana gelmeden sadece tutku üzerine bir karar alınan ilişkilerde göze çarpar.

İdeal – tam aşk: Her üç etmeni de içeren aşk türüdür. İdeal aşk türü kurulsa da her zaman uzun süreli olmayabilir. Nitekim bireylerin genel olarak yaşamayı arzuladıkları tür romantik aşktır. Bu tür aşk ilişkisinin kurulması, süreceği anlamına gelmez. Pek çok insanın yaşamak istediği romantik aşktır.

2.2.3. Evrimsel Biyolojik Aşk Kuramı

Evrimin görüşüne göre aşk kavramı cetlerimizin türünü devam etmesini sağlayan bir adaptasyon sürecidir. Burada söz konusu olan iki bireyin yardıma muhtaç bebek için bir arada bulunmalarıdır (Hazan ve Shaver, 1987). Buss (1988)'e

göre aşk eski dönemde mevcut olduğu ve o dönemden beri neslin devamını sağlama işlevini üstlendiğinden varlığı günümüzde de devam etmektedir (Akt; Ercan, 2016).

Aşkın kaynak oluşturduğu davranışların amacı neslin devamını sağlamak evlilik, cinsellik, bağlılık, üreme, kaynak paylaşımı ve ebeveyn yatırımdır. Bu amaçların ortaya çıkışı neslin devamı için gerçekleştirilmesi gereken basamakların analizinden ortaya çıkmıştır. Bu basamaklar sırasına göre; bir partneri cezbetmek, partner ile ilişkiyi devam ettirmek, partner ile üremek, dünyaya gelen çocuklara ebeveynlik yapmaktır (Ercan, 2016).

Aşkın amaçlı davranışlara hizmet ettiğini ifade eden evrimsel aşk, aşkın anlaşılması için aşk eylemlerinin, aşk eylemlerinin hizmet ettiği şeylerin ve bu eylemlerin doğal ve cinsel seçimle ilişkisinin ele alınmasını gerektğini söylemektedir (Ercan, 2016).

Buss (1988), evrimsel bakışta aşk eylemlerinin ortaya konulmasında cinsiyetler arası farklılık oldukça önemlidir çünkü üremede cinsiyetler arası farklar mevcut olduğunu ifade etmiştir (Akt: Ercan, 2016).

2.2.4. Aşkın Tamamlayıcılık Kuramı

Reik (1957), aşkın ortaya çıkışında bireyin kendinde olmayan ve sahip olamayacağı özellikleri barından biri ile karşılaşmasının etkili olacağını savunmuştur. Birey kendini partneri ile özdeşleştirip kendi eksiklerini yok sayar (Mathes ve Moore, 1984).

Tamamlayıcı aşk kuramı bireyin kendisi ile aynı olan birine, aynı cinse sahip birine aşık olamayacağını savunmaktadır. Ayrıca bu kuram özsaygısı düşük kişilerin aşık olma olasılığının daha yüksek olduğu tezini öne sürmüştür (Mathes ve Moore, 1984).

2.2.5. Bağlanma Kuramı Açısından Aşk

Bebeklerin birincil bakıcılar ile bağlanma süreçlerini ve bebeklerin bu bakıcılar ile ayrıldıklarındaki yaşanan bunalımı açıklamak temel amacı olan bağlanma

kuramcısı Bowlby, bağlanmanın ömürlük bir süreç olduğunu ifade etmiştir (Hazan ve Shaver, 1987). Bağlanma kuramı yetişkin romantik ilişkilerini açıklarken de önemli bir dayanak ve hareket noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bowlby'nin görüşlerini temele alan Mary Ainsworth ve meslektaşları (Ainsworth ve Bell, 1970; Ainsworth, Blehar, Waters ve Walli, 1978) konu ile ilgili araştırmalar yapmışlar ve anne ile çocuk arasındaki ilişki temelinde üç bağlanma tipi belirlemişlerdir: güvenli bağlanma (secure attachment), kaygılı-kararsız bağlanma (anxious-ambivalent attachment) ve kaçınmacı bağlanma (avoidant attachment). Güvenli bağlanan çocuklar mutlu ve güvenli olma eğilimindedirler. Kaygılı-kararsız bağlananlar annelerinden ayrıldıklarında aşırı tepki gösterirler ve alışık olmadıkları durumlarda kaygı yaşarlar. Kaçınmacı bağlananlar ise annelerine karşı kayıtsızdırlar; annelerinden ayrıldıklarında tepki göstermedikleri gibi döndüğünde de ilgilenmezler (Akt: Ercan, 2016).

Bu kuram birincil bakıcı ile çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun geleceğini şekillendirmede önemli ölçüde önemli olduğunu belirtmiştir. Çocuk bu dönemde geliştirdiği içsel deneyim modelleri ile ilişkilerinde kendini ve başkasını konumlandıracağı yeri belirler. Bu süreçte bakıcısı ile güvenli bir bağlanma gerçekleştirmiş birey, ilişkisini destek kaynağı olarak görecektir, güvenli bağlanma gerçekleştiremeyenler ise kuşku duyacaktır Bu konudaki Shaver, Hazan ve Bradshaw ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur (Akt: Ercan, 2016).

Shaver, Hazan ve Bradshaw (1988) bağlanma ile aşk arasında güçlü bir bağ olduğunu savunmuşlardır. Bağlanmada bakıcının duyarlı olması, tepki vermesi bağlama sürecinin yönünü belirtiyorsa, aşkta da partnerin karşılık vermesi, ilgi göstermesi de aşkın kuvvetini etkilemektedir. Bağlanmada bağlanılan kişi güvenli üs olarak nitelendirildiği gibi aşkta da kişide özgüven kaynağıdır (Akt: Ercan, 2016).

Birçok araştırmacı bağlanma ile romantik ilişkiler arasında bağ kuran çalışmalar yapmış, ortak sonuç olarak da güvenli bağlanan bireylerin romantik ilişkilerinde daha mutlu olduğu ve ilişki yaşadıkları partnerlerinin yine güvenli bağlanan bireyler olduğuna dikkat çekmişlerdir. Kaçınmacı bireylerde kıskançlık ve

yakın olma korkusu dikkat çekmiş, kaygılı kararsızlarda yaşanan ilişkilerin sayıca fazla ilişki kalitesinin ve mutluluğun az oldukça az olduğu (Hazan ve Shaver, 1987), ayrılık sürecinde yaşanan stersin oldukça fazla olduğu (Feeney ve Kirkpatrick, 1996), aşık olurken seçilen kişilerin de daha çok reddedilecekleri kişilerden seçildiği belirtilmiştir (Aron, Aron ve Allen, 1998).

Bee ve Boyd (2009) 'a göre bağlanma ve aşk ilişkisi konusunda yapılan araştırmalarda birincil bakıcı ile kurulan bağın romantik ilişkilerde kurulacak bağ ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Fakat araştırmalarda rastlanan diğer bir bilgide güvensiz bağlananlardan uzun süren ilişki yaşayanların bağlanma tarzlarının zamanla değiştiğidir. Bu bilgi ile yapılabilecek olan çıkarım Bowlby ve arkadaşlarının öne sürdüğü gibi bağlanma biçiminin değişmez olmadığı ve bakıcı ile kurulan ilk bağın romantik ilişkileri etkilemeyeceğidir (Ercan, 2016).

2.2.6. Lee'nin Aşk Kuramı

Sosyoloji üzerine araştırmalar yapan Lee farklı bireylerin “Seni seviyorum” (I love you) sözlerini farklı yorumladıkları üzerinde durmuş, tek boyutlu aşk düşüncesini reddetmiştir. Lee aşkın öğrenilmiş olduğunu ifade etmiş, ailenin, akranların, kültürün aşka ilişkin oluşan değerlerin şekillenmesinde rol oynadığını belirtmiştir. Lee'e (1973) göre aşk biçimleri kalıcı değildir, değişebilir.

Lee aşk kavramı ile ilgili görüşlerini açıklarken aşkı renklere benzetmiş, aşkın tek bir kalıptan olmadığını dile getirmiştir. Lee Doğada üç temel rengin (kırmızı, sarı ve mavi), olduğunu diğer renklerin de bu renklerin karışımında oluştuğunu vurgulamıştır. Aşkta da diğer hiçbir rengi hiçbir şeyin olmadığı üç ana biçimin olduğunu bunların tutkulu aşk (eros), oyun gibi aşk (ludus) ve arkadaşça aşk (storge) olduğunu ifade etmiştir. Üç ana yapının ikili kombinasyonlarından ikincil aşk türleri doğmaktadır. Arkadaşça aşk ve oyun gibi aşk birleşerek mantıklı aşkı (pragma), tutkulu aşk ve oyun gibi aşk birleşerek sahiplenici aşkı (mania), tutkulu aşk ve arkadaşça aşk birleşerek özgeci aşkı (agape) oluşturur. Renklere baktığımız zaman ana renklerin ara renklere bir üstünlüğü söz konusu değildir. Aşk türlerin de de birincil türlerin ikincil türlere bir üstünlüğü mevcut değildir (Lee, 1973).

Aşk türlerini renkler ile özdeşleştiren Lee, tutkulu aşkı kırmızı, oyun gibi aşkı sarı ve arkadaşça aşkı ise mavi renk ile betimlemiştir. Aşk kavramını renkler ile betimlemenin faydalarını açıklayan Lee ilk faydanın bireyler nasıl birbirinden farklı renkleri sevebiliyorsa buna paralel her bireyin farklı aşk türünü seçebileceği konusuna ışık tutmasıdır. Böylece insanlar başkalarının aşkını gerçek aşk olarak görmekten vazgeçebilirler. İkinci fayda olarak da bireyin daha önce yaşadığı aşk tecrübelerinin daha farklı bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamasıdır. Yani önceki duygularının daha objektif bir biçimde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Örneğin kişi eskiden yaşadığı aşk için sanırım onu gerçekten sevmemişim, bir çılgınlıkmış” demek yerine, ona duyduğum aşkın türü idi ama bana göre bir tür değildi diye düşünerek tecrübe edinecek, yaşantılarından pişmanlık duymak yerine kazanç sağlayacaktır (Ercan, 2008).

Kırmızı, sarı ve mavi diğer hiçbir renge indirgenemez. Bu renklerin karışımı ile diğer renk türleri ortaya çıkmaktadır. Mania (bağımlı aşk), pragma (mantıklı aşk) ve agape (özgeci aşk) ise ana renklerin ikili olarak bir araya gelip karışmasından meydana gelmektedir. Örneğin mantıklı aşk (pragma), arkadaşça aşk ve oyun gibi aşk türünün kombinasyonudur. Fakat nitelik olarak da her ikisinden farklıdır. Aynı şekilde bağımlı aşk (mania) tutkulu aşk ve oyun gibi aşkın kombinasyonu olup, iki türe de benzememektedir. Son olarak, özgeci aşkın (agape) tutkulu aşk ve arkadaşça aşkın kombinasyonlarıdır. Bu altı aşk türü birbirini doğurduğu için ilişkileri mevcuttur fakat aynı zamanda her türün kendine has farklılıkları da vardır (Ercan, 2008).

Tutkulu aşk: Fiziksel çekicilik ve güdüye dayalıdır. Bu bireylerin partnerlerinin sahip olmasını istediği özellikler nettir (sarımsın, uzun boylu vb.). Cinsel yakınlığın önem arz ettiği bu aşk türünde aşıklar risk almaya hazırlanırken duygusal aşırılıklardan da kaçmaya çalışırlar. Tutkulu aşıklar için aşk önemlidir fakat saplantı yoktur bu nedenle ayrılık durumunda yaşanan yıkım ağır olmaz. Kıskançlığın az olduğu bu aşk türünde partnerler birbirinde uyum arar, iletişime oldukça açıktırlar. Bu tür aşıkların partnerlerinden beklentileri, istekleri olduğu için hayal kırıklığına uğrama olasılıkları oldukça yüksektir (Ercan, 2008).

Oyun gibi aşk: Bağlayıcılığı oranı az olan, daha çok haz alma güdüsünün önemli olduğu, zaman olarak kısa bir vakit süren ve tek eşliliği istemeyip aynı anda birkaç partner ile beraberliğe yeşil ışık yakan bireylerin sahip oldukları aşk türüdür. Partner ile vakit geçirmekten hoşlanan birey arada bağın oluşmasını ve yakınlaşma olmasını istemez. Tutkulu aşkta olduğu gibi partnerden beklenen net özellikler ve tanımlar mevcut değildir. Yaşamlarını tek başına geçirmeyi sevmeyen bu bireyler sevdiği partner yanında olmadığı zaman bu yokluğu yanında olan partneri severek doldururlar. Partnerin yaşamı, günlük hayat mücadelesi ile ilgilenmeyen ve karşı tarafa geleceğe dair vaatlerde bulunmayan bu tür diğer aşk türleri tarafından aşk türü olarak kabul edilmemektedir. Tutkulu tiplerin bu türe getirdiği bağlılığın olmayışı, geleneksel tipler salt haz ve cinsellik odaklı olarak algılanmalıdır. Eleştirildiği gibi sıradan bir cinsel beraberlikle sınırlı kalmayan bu türde cinsellik için ayrılan çaba ve zaman çok azdır. Burada asıl önemli nokta hazza ulaşım istenilene kavuşmak değil, kavuşma yolundaki harcanan çaba sırasında oynanan oyunlardır. Çok fazla kaide, izlem ve maharete gereksinim duyulan bu aşk türü içinde çözülmesi gereken bulmacayı barından bir oyun şeklindedir. Her oyun zaman zaman içerisinde kandırma barındırmaktadır. Bu yüzden aşkın bir oyundan ibaret olduğunu düşünenler aldatmayı bu oyunun parçası olarak görürler, aldatsalar bile bunun dürüstlük olduğunu düşünürler (Ercan, 2008).

Arkadaşça Aşk: Bu aşk türünde bireylerin partnerleri ile ilgili kafasında oluşan net özellikler yoktur, şuurlu bir seçim söz konusu değildir. Bireyler zevk alacakları etkinlikleri seçerler, aynı etkinlikten zevk alanlar ile bir araya gelip kaynaşır ve bundan sonra da o etkinlikleri birlikte devam ettirirler. Cinselliği kendini açmanın en önemli parçalarından biri olarak gördüklerinden dolayı cinsellik ön planda değildir. İlk olarak bakıldığında aşkı oyun gibi gören türe benzerler ama beslendikleri kaynak açısından farklılık arz etmektedirler. Oyun gibi aşkta oyun oynarcasına bireyin ekstrem duygulardan bilinçli uzaklaşması söz konusu iken arkadaşça aşkta birey duygularının farkında değildir. Tutku paylaşımlar artıkça gelişir. Bu türün temeli arkadaşlıktır, tutkulu aşkta görülen ayrılıktaki mektup yazmalar, yanlış anlaşılmalara, aşkı oyun gibi görenlerdeki sıkılma, bıkkınlık, yeni

arayışlar içine girmeye bu türde rastlanmaz. Kavga oldukça azdır. Ayrılık olsa dahi arkadaş kalabilirler (Ercan, 2008).

İkincil türler

Sahiplenici Aşk: Tutkulu ve oyun gibi aşkın bileşimi olan bu aşk türünde birey obsesif bir şekilde yoğun duygular beslediği diğeri ile meşguldür, sürekli olarak karşı taraftan sevildiklerini duymak isterler ve duygularının karşılıklı olduğunu bilmek isterler. Kıskanç ve koruyucu davranan sahiplenici aşıklar partnerlerine karşı tutarsızdırlar ve partnerin ilgisine asla doymazlar, sürekli bir kaybetme korkusu hakimdir, ilişki sorunlu olsa da canının yaksa da onu bitiremez. Sahiplenici aşık ilişkiyi bitiremediği için genellikle ilişkiyi bitiren karşı taraftır. Ayrılığın acısını derinden yaşarlar (Ercan, 2008).

İlişkilerinde yoğun duyguların bulunması ve aşık olunacak ideal kişiyi bulmak istemeleri yönündeki diretmeleri ile tutkulu aşkı andırırlar. Ayrım tutkulu aşkların ayrılıklar ile kendilerine güvenini kaybetmemesinde gizlidir. Sahiplenici aşıklar ayrılık sonrası kendilerini çaresiz, kapana kısılmış insanlar olarak görürler. Sevgi ve nefret aynı anda vardır (Ercan, 2008).

Bazı yönleri ile oyun gibi aşk türüne de benzeyen bu tür, yoğun duygular hissedilen kişiyi avucunun içinde tutmak, kaçırmamak isterler ama bu konuda başarılı olamazlar. Yani sahiplenici aşk oyun gibi aşkın kurallarını kullanarak tutkulu aşkta olan derin bağlılığı bulup devam ettirmeye çalışır ama sonuç hüsrandır. Sürekli olarak aşk ilişkisi aramaya meyilli oldukları gözlenen bu aşıkların aşka duyulan gereksinim ve istekleri zirvededir, duyguları hayatın akışı içine bırakmayan sahiplenici aşıklar sonuç olarak da mutsuzluk ile karşı karşıya kalırlar (Ercan, 2008).

Mantıklı aşk: Bu tür sürdürülebileceğine ve sürdürüldüğü takdirde de bireye kazanç getireceğine emin olunan partnerlere karşı duyulan aşktır. Partnerleri ile hem toplumun kuralları hem de karakterleri çerçevesinde uyuşma arayan bu türde diğerin aşka yüklediği anlam, hayattan beklentisi, inanış biçimi vb. çok büyük önem arz etmekte ve aşık temelini oluşturmaktadır (Ercan, 2008).

Mantıklı aşıklar partnerleri ile arasında güçlü bir uyum olsun ister, partnerlerinin özgeçmişi oldukça önemlidir. Gelenekçiliğin ön plana çıktığı toplumlarda partnerin ırkı, gelir düzeyi, sosyal sınıfı belirleyici özellik iken bu modern toplumlarda yerini gelecek beklentilerinin uyuşması, alınan eğitimler, hoşlanılan ortak aktivitelere bırakabilir. Arkadaşça aşk ve oyun gibi aşkın kombinasyonu olan mantıklı aşkta bireyler aktiviteleri partner tanımada bir basamak olarak görürler, burada arkadaşça aşkta görülen hoşlandıkları etkinliklere katılma ve buradaki aynı etkinlikler katılmaktan haz duyan kişilerle tanışma özelliği dikkat çekmektedir. Fark ise mantıklı aşk türünde seçimin istemli yapılabildiği arkadaşça aşk türünde istem dışı olmasıdır. Fazlaca etkinlik paylaşımından zevk alacağı (arkadaşça aşk özelliği) ve istemli şekilde değişimler yapabileceği (oyun gibi aşk özelliği) bir kişiyi arayan mantıklı aşk, bilinçli olarak meydana getirilen arkadaşça aşk olarak tanımlanabilir. Mantıklı âşıkların partner seçimi bilinçli olduğu halde, aşkı arkadaşça yaşayanların seçimi bilinçsizdir. Oluşturulan aşkta aksamlar meydana gelirse bu türü benimseyenler mantıklarını devreye sokup belirledikleri niteliklere uygun başka birini aramaya koyulacaktır. Bakıldığında duygudan yoksun gibi gözükse mantıklı aşk salt duygusuz değildir. Birey istedikleri özellikleri taşıyan kişiye karşı yoğun duygu durumu içinde olmaktadır. Ama ilişkinin temelini duygu değil diğerinin kişinin sahip olmasını istediği özelliklere sahip oluş düzeyi oluşturmaktadır (Ercan, 2008).

Özgeci aşıklar aşkı karşı tarafa hissettirmeye ve her bireyin bu hisse değer oldukları görüşünden hareket eden özgeci aşıklar, aşkı yaşamayı, bu duyguya sahip olmayı vazife olarak algılayıp aşık olunan kişiden herhangi bir talepte bulunmazlar. Affedici ve her daim aşık olunan kişinin yanında olan özgeci aşıklar, tutkulu aşk ve arkadaşça aşkın kombinasyonudur. Bu tür içerisinde barındırdığı ekstrem duygularla tutkulu aşk özelliğine benzerken, sabırlı ve kararlı olmaları ile arkadaşça aşkın özelliklerini taşırlar. Partnere hissedilen çekim fiziksel heyecan belirtileri ile kendini belli etmezken bu tür aşıklar ya çok az kıskanç ya da hiç kıskanç değildir. Bu da tutkulu aşkın tersine barındırdıkları bir özelliktir. Aşklarına karşılık verilmiş ya da verilmemiş konusunu çok önemsemeyen özgeci aşıkların ulaşmak istediği partneri için eylemde bulunurken aldığı doyumdur (Lee, 1973).

Doğumdan itibaren dünyada nesnelere karşı karşıya kalan insanlar bu nesnelere her birinin diğerinden farklı olduğunu, örneğin bazısının katı bazısının yumuşak, bazısının siyah bazısının beyaz olduğunu görürler. Lee bu farklılığı tanımlarken renklerin ve biçimlerin farkını açıklamanın biçimi ve rengi tariften daha zor olduğunu belirtmiştir. Yani aslında aşkı açıklamak aşk türlerini açıklamaktan daha kolaydır. Ayrıca buradan hareketle Lee herkes için doğru olan ve olması gereken bir aşk türünün mevcut olmadığı görüşünü belirtmiştir (Ercan, 2008).

2.3. AFFEDİCİLİK

Affedicilik kavramı dinden adalete birçok çerçevede incelenmiş fakat psikolojinin bu konu üzerinde ilgisinin az olduğu görülmüştür. Freud ve diğer psikoanalitikçilerin terapide affedicilik olgusu ile karşılaştığı fakat bunu dile getirmediği görülmüştür (Akt: Aydın, 2017). Worthington (1998), 1985 yılına kadar bu konu ile ilgili sadece beş araştırma belirlenmiştir. McCullough, Pargament ve Thoresen (2000) psikolojinin affedicilikten uzak durmamasını farklı nedenlere bağlamışlardır. Bunlardan bazıları; konunun dinin ilgileneceği bir konu olarak görülmesi, psikolojinin uzun zaman sadece gözlemlenebilir olgular ile ilgilenmesi ve devam eden savaşlar nedeni ile bu konunun üzerinde çok eğilinmemesidir (Akt: Aydın, 2017).

Affedicilik ile ilgili literatür incelendiği zaman tanımı üzerinde uzlaşının sağlanamadığı görülmüş, tanımlara bakıldığında bazılarının duygusal, diğerlerinin ise bilişsel, davranışsal veya motivasyonla ilgili öğeleri ön plana çıkardığı görülmektedir. Worthingtona (2015) göre affediciliğin hem bir sanat hem bir bilim dalı olduğunu ifade etmiş, North (1987) içsel affedicilik ile ilgili yaptığı tanımda birey affederek hakkı olan negatif duygu ve yargılardan şefkat, yardımseverlik ve sevgi ile kurtulabilir demiştir. McCullough ve arkadaşları (2000) affeden kişinin kişilerarası motivasyonu sosyal olarak olumlu yönde değiştirerek daha yardımsever daha az çekingen ve daha az kindar olabileceğini belirtmişlerdir. Kişiler arası ilişkilerde motivasyon değişikliği bağlamında yapılan affedicilik tanımında ise bireyin kendisini inciten kişiye karşı olan “misilleme yapma ve yabancılaşma motivasyonu azalırken, uzlaşma motivasyonu artar” diye belirtilmiştir (Akt: Aydın,

2017). Önerilen farklı affedicilik tanımlarının ortak noktası affeden bireyin affettiği kişiye karşı olan tavırlarının daha az negatif -kin, öfke ve intikam alma isteği- ve daha pozitif -empati, şefkat, merhamet- hale gelmesidir (McCullough, 2000).

Scobie ve Scobie (1998)'nin affediciliği sevgi üzerine temellendiren psikodinamik yaklaşımı affediciliğin merhamet ve iyilikseverlik çerçevesinden saldırgan tutum ve davranışlardan yapıcı davranışlara doğru ulaşma durumu olarak betimlemiştir. Affediciliğin altında yatan en kuvvetli niteliğin affedilene karşı beslenen bağıllık ve yoğun hislerin olmasıdır. Birey aslında kendisine ve çevresine zarar verene karşı pozitif duygular beslemektedir (Akt: Şahin, 2013). Affediciliğin psikolojik iyi oluşu olumlu etkilediği savunan Piderman'a (2010) göre affedicilik, öfke nefret gibi olumsuz duyguların ortadan kaldırılmasına karar vermeyi içermektedir. Buradan hareketle affetme kaynağında insan sevgisi ve hoşgörüyü taşımaktadır (Biçer ve Sarıçam, 2015).

Horsbrugh (1974)'a göre affedicilik kavramı çoğunlukla bazı kavramlar ile karıştırılmaktadır. Kanuni otoritenin yaptığı davranış kişisel bir affetme değildir. Yani yasal olarak kanun koyucunun koyduğu kuralları çiğneyenlerin cezalarını affetmek farklı bir şeydir (Akt: Şahin, 2013).

Horsbrugh (1974)'a göre affedicilik kavramı ile karıştırılan bir diğer kavram psikolojik toparlanmadır. Öfke duyulan bir kimseye bu duygunun zaman içinde geçmesi bilinçli bir af süreci değildir, bu kendini toparlamadır (Akt: Şahin, 2013).

Enright, Freedman ve Rique (1998)'e göre unutmak ile affetme karıştırılan bir diğer kavramdır. Affetme ve unutma kavramı aynı anlamı karşılamamakta unutmada yapılan kötülüğü bilinçten uzaklaştırma söz konusu iken affetmede önemli olan daha pozitif önemli değerler katarak hatırlama önemlidir. Affetmede bilinçli bir şekilde yapılan kötülüğü kabul etme sürecidir (Akt: Şahin, 2013). Denham, Neal, Wilson, Pickering ve Boyatzis (2015)'e göre affetmek ihlali ortadan kaldıran göz yumma, müsamaha veya yaralandığımızı algılamada isteksiz davrandığımızı inkar değil, bilakis ihlali yapan kişiyi ve olayı kabul etme anlamına gelen bilinçli bir süreci ifade etmektedir. Arabulma, yapılanın suçun cezasının bağışlanması, özgeci davranma

kavramları affetme sürecinin parçası olarak görülse de parçası değil sonuçlarıdır (Akt: Şahin, 2013).

Enright ve Coyle (1998) mazur görmenin affetme ile karışan diğer bir kavram olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada birey kendine yapılan hatada hatayı yapan kişinin kendisini savunması için haklı bir nokta görmektedir (Akt: Şahin, 2013). TDK’da bu ‘özürünü uygun bulmak, mazeretli saymak’ olarak geçmektedir.

Scobie ve Scobie (1998)’e göre göz yummak ile affetmek aynı anlama gelmemektedir. Göz yummak, kusurları görmezlikten gelmek, görmemiş gibi davranmak ve bunun sonucunda da kişiden durumu düzeltilmesi için herhangi bir girişim beklememesidir. Bu durum sonucunda suçlu olan birisi olmamaktadır, öfke duyulacak veya kızılacak birisi de yoktur. Bu duygular bastırılmış, hayat normal akışında devam ettirilmiştir (Akt: Şahin, 2013). Partneri tarafından farklı kişilerce aldatılan kadının bunu yok sayması ve evliliğine devam etmesi bu duruma örnek verilebilmektedir (Taysi, 2007).

Haklı çıkarma (justification) kavramı ile affetme kavramı karışan diğer bir kavramdır. Murphy ve Hampton (1988) göre yapılan ilk davranış en başta hatalı olarak gözükse de sonradan değerlendirmeler yapıldığında, davranışın yapılabilecek en doğrusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Affetme kavramı ile bağı olmayan bir kavramdır. Eylemi yapan bireyin eyleminden ötürü suçu ve sorumluluğu yoksa affetme konusu zaten gündeme gelmez, çünkü affedecek herhangi bir şey yapmamıştır (Akt: Kaya, 2015).

Uzlaşma (reconciliation): Affetmenin, uzlaşma kavramı ile farklı anlamda olduğunu söyleyenler gibi (Enright ve Fitzgibbons, 2000); aynı anlama gelebileceğini söyleyen araştırmacılar da mevcuttur (Sells ve Hargrave, 1998; Worthington ve Wade, 1999). Affetme bireye zarar verenin yaptığı davranıştan ötürü duyduğu pişmanlıktan hareketle ortaya çıkmaz. Uzlaşma ise mevcut olan sorunların ve başkılıkların ortadan kaldırılması sürecidir (Alpay, 2009). Hepp-Dax (1996), uzlaşmanın affetme sürecinin bir sonucu olabileceğini fakat affetmenin sadece bir uzlaşma olmadığını belirtmektedir. Ona göre eğer affetme uzlaşmaya bağlı olsaydı,

hayatta olamayan bir kişiyi affetmek imkânsız olurdu. Affetme genellikle affedenin kendi içinde yer alır, çünkü af kişiseldir (Akt: Kaya, 2015). Enright ve Human Development Study Group (1994) a göre de affetme yaşanan incinme duygusuna karşı geliştirilen psikolojik bir reaksiyondur. Fakat uzlaşma sürecinde ise genellikle iki tarafın çıkarlarını gözetererek yaptığı bir anlaşma sonucunda bir araya gelmesi söz konusudur. Affetmenin ön şartı uzlaşmadır. Affetme, kendini veya diğerlerini masum yapmaz; affedince masumiyet geri gelmez; affetme suçluya bağlı değildir; affetme süreci, pişmanlığın beklendiği bir süreç değildir; affetme asla bir ceza veya cezalandırma çeşidi değildir. Gerçek affetme sevginin bir hediyesidir. Affetme yas da değildir, çünkü üzüntünün değil, saldırganlığın karşıtı olarak oluşmaktadır (Akt: Kaya, 2015).

Romantik ilişkilerde affedicilik son zamanlarda ilgilenilen bir konu haline almıştır. (Beach, Fincham ve Jackson 2005). Affetme ve bağışlama kapasitesi evlilik ömrü ve evlilik doyumunu en önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir (Fenell, 1993). Ayrıca Gordon, Baucom ve Snyder (2005) affediciliğin evliliğin aldığı yaraların iyileşme için kritik bir parça olarak yer aldığını ifade etmiştir (Aydın, 2017).

Affedicilik araştırmalarının birçoğu aile konusunu büyük oranda ihmal ederek çiftlere odaklanmıştır. Fenell (1993) yirmi yılı aşkın süredir bir arada olan çiftleri uzun soluklu kılan özellikleri incelemiştir. Çalışmada ilişkiyi uzun ömürlü kılan özellikler arasında affetmek ve affedilmeye açık olmanın olduğu görülmüştür. Çatışma sonrasında gelen affedicilik ilişkiye olumlu katkılarda sağlayabilmekte, eşlerin birbirlerini daha iyi tanmasına yardımcı olabilmelerini sağlamaktadır. Partnerlerin birbirini affetmek için harcadığı çabalar ilişkiye verilen değer bir göstergesi olarak yorumlanmakta ve bu süreç sonunda bireylerde hem evlilik uyumu hem de çiftlerin yaşam kalitesi artmaktadır. (Karremans vd., 2003; Burchard vd., 2003).

Affetmenin bazı temel özellikleri Fincham (2000)'a tarafından şöyle ifade edilmiştir;

1. Affetme kişiler arası bir yapıdır.
2. Affetme anlaşma ve tekrar bir araya gelmeden farklıdır.
3. Affetme bireyler tarafından yapılan bir eylemdir, histir.
4. Affetme bilinçli ve zorunlu olmadan meydana gelmektedir.
5. Affetme his, davranışlar ve bilişler ile açığa çıkmaktadır.
6. Affetmenin özel bir betimlemesi bulunmamaktadır.
7. Affetme bir süreçtir.

Hem yakın arkadaş ilişkilerinde hem de romantik ilişkilerde taraflar arasında zaman zaman çatışmalar, uyuşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu çatışmalar bireyler arası gerilime neden olmakta ve ilişkinin seyrini ve kişiler arasındaki iletişimi etkilemektedir. Çatışma oluştuğunda iletişim ve ilişkinin sağlıklı devamı için önemli olan bireyin incindiği davranışı affedebilmesidir. İnciten kişi durumu onarabilmek için farklı çözüm yöntemleri araştırmaktadır. Örneğin, özür dileme, bir eksiğini giderme, empati kurma vb.dir (Hodgson ve Wertheim, 2007). Affetme, çatışma durumlarında incinmeden dolayı oluşan yakınlık engellerinin kalkmasını sağlamaktadır (Fincham, 2000). McCullough (2001), affetmenin hem kişi için hem de yaşanan ilişki için iyileşme kaynağıdır (Şamatacı, 2013).

Affetmeyle ilgili yapılan araştırmalarda affedicilik düzeyi yüksek olan kişilerin aile iş, arkadaşlık ilişkilerinde yüksek düzeyde doyum sağladıkları ortaya konulmuştur (McCullough Fincham ve Tsang 2003). Affetmenin hayata bakış açısını olumlu yönde etkilediği, affedicilik düzeyi yüksek olan bireylerin salgıladıkları sosyal desteğin daha fazla olduğu görülmüştür (Ayten 2009).

Affetme, çok boyutlu psikolojik bir yapı olarak birçok düzey içerisinde tanımlanmıştır. Affetme düzeyleri; kişisel affetme (kendini affetme), kişilerarası affetme (diğerini affetme), ortak (communal) affetme (bir toplulukta etnik grupların birbirini affetmesi), ulus içindeki toplulukları affetme (bir ülkede farklı toplulukların birbirini affetmesi) ve uluslararası affetme (farklı ulusların birbirini affetmesi) olarak verilmektedir (Yolaçan, 2008).

2.3.1. Kendini Affetme:

Affetme ile ilgili alan yazındaki çalışmalar incelendiğinde kişilerarası affetmenin pek çok araştırmacının ilgisini çektiği fakat kendini affetme konusundaki çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür (Hall ve Fincham, 2005). Riek (2010) Affetme sürecini anlarken sadece mağdurun bakış açısından bakmanın durumu zorlaştıracağını ifade etmiştir (Şahin, 2013).

Enright (1996) genel affetme tanımına benzer bir tanımlamayı da kendini affetme için yapmıştır. Kendini affetme, bireyin hatasını kabul etmesi ve kendi kendine duyduğu şefkat, sevgi gibi pozitif duyguların beslenmesi olarak tanımlanmıştır. Hall ve Fincham (2005) da benzer bir şekilde kendini affetmeyi kişinin kendisine karşı duyduğu kızgınlık, cezalandırma isteği ve kendi kendinin yıkımına sebep olan davranışları azaltarak kendine karşı olumlu davranışları artırması ile ilgili değişimler olarak nitelendirmiştir. (Topbaşoğlu, 2016).

Herhangi bir kişi başka birine zarar verdiğinde ve bu zarar verme davranışının farkına vardığında bundan ötürü suçluluk, gönülsüzlük, memnuniyetsizlik gibi duygular hissetmektedir. Ayrıca kişi kendine ve kişiliğine verdiği zarardan dolayı da pişmanlık yaşamaktadır (Strelan, 2007).

Hall ve Fincham (2005) çalışmalarında kendini affetmeyi motivasyon değişikliği olarak ele almıştır. Kendini affetme suçla ilgili uyarıcıdan kaçmaya azalan şekilde motive olma, kendisinden intikam alma isteğinin azalması ve kendisine karşı yardımseverlikle hareket etme isteğinin artmasıdır. Kendini affetme iki durumda gerçekleşmektedir. Birincisi kişinin başka birine verdiği zarar nedeniyle kendini affetmesi, ikincisi ise kişinin kendisine verdiği zarar nedeniyle kendini affetmesidir (Asıcı, 2013).

Kendini affetme bireyin hatasını fark etmesi ve hatanın doğurduğu sonuçların sorumluluğunu kabul etme ile birlikte doğan pişmanlık ve suçluluk duygusuna bağlı olarak oluşmaktadır. Kendini affetme bireyin yaşadığı suçluluk duygusundan sıyrılmasına yardımcı olmasına karşın davranış sorumluluğu ve pişmanlık, suçluluk duyguları olmadan yapılan denemeler sahtedir ve kendini kandırmaktan öteye

gidememektedir. Gerçek anlamda kendini affetme süreci acı ve sıkıntılıdır (Hall ve Fincham, 2005).

Jacinto ve Edwards (2011)'a göre kendini affetme dört terapötik evreden oluşmaktadır. Bu evrelerden birincisi bireyin kendisine karşı duyduğu kızgınlık, öfke ve kendisine yaptığı olumsuz yargılamadan sonra kendini affetmesini gerektiren durumu fark ettiği “kabul etme” evresidir. Kendini affetmenin ikinci evresi “sorumluluk”tur. Kişi bu evrede hatalı olduğunu fark ederek hatasının sorumluluğunu almıştır. Üçüncü evre hatasını dile getirdiği “ifade etme” evresidir. Son evre olan “yeniden yaratma” evresinde ise birey benlik imajını yeniden oluşturmaktadır (Akt: Topbaşoğlu, 2016).

Enright'ın (1996) geliştirdiği kendini affetme süreç modeline göre kendini affetmek dört evrede gerçekleşmektedir. İlk evre olan “keşfetme evresi”nde kişi yapılan hatanın kendisi ve başkaları için ne ifade ettiğini anlar. İkinci evre “karar evresi”dir. Bu evrede kişi kendini affetme kavramın ne olduğunu ve yararını anlamaya çalışır. “Eylem evresi“ ise üçüncü evredir. Kişi yaptığı hatayı anlayıp bu hatanın sorumluluğunu alır ve kendisine yeni bir bakış kazandırır. Son evre olan “derinleştirme evresi”nde ise kişi edindiği bakış açısı ile kin ve nefret gibi olumsuz hislerden vazgeçerek yaşanan olumsuz yaşantı ve hislerden anlamlı, olumlu sonuçlar çıkarmaktadır (Topbaşoğlu, 2016).

2.3.2. Başkalarını Affetme

McCullough, Worthington ve Rachal (1997) başkalarını affetmeyi güdüsel bir süreç olarak ele almıştır. Affetme sürecinde bireylerde bazı değişimler oluşmakta, bu değişimler, hata yapan kişiden öç alma arzusunda meydana gelen eksilme, hatayı yapan kişiden uzak olma isteğinde azamla, hata yapanın davranışlarının elem verici davranışlarına rağmen onunla ortak bir noktada buluşmak için istek duymadır (Akt: Topbaşoğlu, 2016).

Lawker, Hargrave ve Sells (1997) başkalarını affetmeyi, hatayı yapana karşı gösterilen kin ve kızgınlığın yerini gerginlik olmadan önceki iletişim biçimine bırakması böylece de bireyin içsel duygusal yaralarının iyileşmesi olarak

tanımlamıştır. Affetme hayalleri kurulurken vücudumuzdaki fizyolojik tepkilere bakıldığında kalp atışında ve kan basıncında düşüş görüldüğü yani olumlu değişimlere olduğu gözlemlenmiştir (Hargrave ve Sells, 1997).

Başkalarını affetmenin birbirinden farklı fakat birbiri ile ilişkili iki boyuttan oluşmaktadır. Boyutlardan ilki kararsal affetmedir. Bu boyut kişinin hata yapana karşı olumsuz duyguları azaltma ve o kişiye olumlu davranışlarda bulunmayı kapsamaktadır. Olumlu davranış gösterilse de aynı şekilde olumlu hisler hata yapana yansıtılamayabilir. Duygusal affetmede hislerde de değişim meydana gelmektedir (Exline, Worthington, Hill ve McCullough, 2003).

Başkalarını affetmenin olumsuz duygu ve düşünceler ile baş etmede, bireylerin iyilik halinin sağlanmasında, sosyal ilişkilerini geliştirmesinde önemli olduğu Worthington (1998) tarafından vurgulanmıştır (Akt: Halisdemir, 2013)

2.3.3. Durumu Affetme

Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen, Billings ve Roberts (2005) affedilecek nesnenin bireyin kendisi, başkası olabilmesinin yanında bireyin dışında gelişen durumların da olabileceğini ifade etmiştir. Deprem, hastalık, sel gibi kontrol dışı olaylar kişinin olumlu varsayımlarını yıkabilmesi nedeniyle zarar verici bir olay niteliği taşımaktadır. Örneğin kanser gibi kötü bir hastalığa yakalandığında kişinin “iyi insanlara hiçbir şey olmaz” ya da “ben sağlıklıyım” şeklindeki inançları yıkılabilir. Böylesi bir durum kişinin yenilmezlik ve anlamlılık varsayımına zarar verdiği için kişi, söz konusu hastalıkla ilgili “ben bunu hak etmedim”, “bu hastalık benim hayatımı mahvetti” gibi olumsuz duygu, düşünce ve davranışlara düşebilmektedir. Bu nedenle de insanların olumsuz duygularını olumlu ya da nötre dönüştürerek, böyle durumları affetmesi beklenmektedir (Topbaşoğlu, 2016).

Durumu affetme konusu ile ilgili yapılmış çok fazla araştırma ile karşılaşmak mümkün değildir. Enright ve Zell (1989) insanların sadece diğer insanları affettiğini, doğal afet veya hastalıkları affetmediğini belirtmişlerdir. Tersine, fiziksel hastalıklar örneği gibi durumu affetme kavramı, “durumu” affetme çeşidi olarak adlandırılmadan anlatılmıştır (Akt: Thompson vd., 2005). Örneğin; herhangi bir

hastalık durumunda kişi hastalığa sebep olarak genetik faktörleri görürse bu durumda ailesindeki başkalarını suçlayabilir, bu nedenle de durumu affetmeden çok başkalarını affetme ön plana çıkacaktır. Kişi hastalığın gerekçesi olarak kendisinin yaptığı hatalı davranışları görürse bu durumda da kendini affetme ön plana çıkacaktır. Böylece, durumu affetme kendini ve başkalarını affetmeyle ilişkilidir ancak bunlardan farklıdır (Thompson vd., 2005). Özetle, durumu affetmenin kendini ve başkalarını affetme ile ilintili olması farkını ortaya çıkarmayı zorlaştırmıştır (Topbaşoğlu, 2016).

2.3.4. Affetmede İlişi Özellikleri

Araştırmalar ilişki kalitesi açısından tanımlanan ilişki özelliklerinin affedicilik için önemli olduğu gözlemlenmiştir (Fincham, 2000).

Affetme ile ilişki kalitesi şu şekilde ilişkilidir;

1. Yakın ilişkilerde bireyler affetmeye daha isteklidirler, ilişki için yapılan büyük yatırımlar söz konusudur ve bu yatırımı korumaya motive olmuşlardır, bireyler emeklerinin zayı olmasını istemezler
2. Yüksek kaliteli ilişkileri olan bireyler ilişkilerinin devamı için hataları görmezden gelmeye, yok saymaya daha meyillidirler.
3. Yüksek kaliteli ilişki sürecinde partnerlerin beklentileri ve çıkarları birbiri ile bütünleşmiş olabilmektedir.
4. Yüksek kaliteli ilişkilerde birey özgeci davranmaktadır.
5. Yüksek kaliteli ilişkilerde paylaşımların ve geçirilen zamanın çokluğundan dolayı bireylerin empati kurmaya meyilleri daha çok olabilmektedir.
6. Yüksek kaliteli ilişkilerde canı yanan kişi partnerinin bu davranışını kendisini korumak için yaptığını düşünmeye daha meyillidir.
7. Yüksek kaliteli ilişkilerde çıkarlar, paylaşımlar, yatırımlar gibi sebeplerden ötürü hata yapan birey hatasını telafi etmeye daha meyillidir (Akt: Şamatacı, 2013).

Finchman ve diğerlerinin yaptığı araştırmalarında(2002), ilişkilerde görülen uyum ve bağlılık düzeyinin affetmeyi etkilediğini göstermiştir (Akt: Şamatacı, 2013).

Baumeister vd. (1998) affetmenin bilişsel değerlendirmeler sonucu oluştuğuna vurgu yapmaktadırlar. Birey incitildiği zaman inciten kişiye karşı öfke ve kin duymaktadır. Bu duyguların affetme ile önceki evreye döndürmek için atılan bir adım olarak nitelendirilmektedir (Akt: Şamatacı, 2013).

2.3.5. Affetmede Kişilik Özellikleri ve Psikopatoloji

İnsanın psikolojik açıdan dinginliğine yardımcı olan affetme, mutluluğa huzura yardımcı olmaktadır. Fakat affetme herkeste aynı düzeyde değildir; bazı kişilik özelliklerine insanlar kolay affedici iken bazı bireylerde intikam duygusunun daha ağır bastığı gözlemlenmektedir. (Bugay ve Demir, 2011). Bu durum yani affedicilik düzeylerinin farklı olması araştırmacıların dikkatini çekmiştir (Taysi, 2007).

Berry vd. (2001) affetme fiilini ve affedici kişiliği ayrı olarak ele almıştır. Onlar affediciliği “zaman ve durumlar arasında değişmeyen, zarar verici olayları affetme eğilimi” olarak tanımlamıştır. McCullough, Bellah, Kilpatrick ve Johnson (2001) bazı insanların diğerlerine göre daha fazla intikam arayışı içinde olduklarını belirtmiş ve bu durumu intikamcılık olarak tanımlamıştır. Yüksek düzeyde intikamcı bireyler, zarar olayını daha fazla düşünmekte ve intikam arayışlarını geçen zamana aldırımsızın sürdürmektedir.

Beş faktör kişilik kuramcıları da affetme ve kişilik özellikleri arasındaki bağlantıyı anlamak için bir takım çalışmalarda bulunmuştur. Sonuç olarak uyumlu bireylerin affediciliklerinin yüksek olduğu, nörotik bireylerin ise affetme konusunda zorlandıklarını ifade etmişlerdir (Berry vd., 2001). Lawler-Row ve Piferi’in (2006) araştırmalarında affedici kişilik ile öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş, stres ve depresyon arasında korelasyon olup; ayrıca düşük ve yüksek affediciliğe sahip kişilerin sosyal destek, dini iyi oluş, sağlıklı davranış ve varoluşsal iyi oluş seviyelerinde de farklılık olduğu görülmüştür. Bono, Mc Cullough ve Root da (2007) çalışmalarında affedicilik ile psikolojik iyi oluşun yüksek düzeyde ilişki olduğunu belirtmiştir (Dilmaç, Ekşi ve Şimşir, 2016).

İntikamcılık denen kişilik özeliğinin nörotizm ile pozitif korelasyonunun olduğu ve bu özelliğin uyumlu olma ile negatif düzeyde korelasyonunun olduğu

gözlemlenmiştir (McCullough vd., 2001). Yine beş faktör kişilik kuramcılarını affetme ile dışa dönüklük arasında olumlu korelasyon olduğunu ifade etmiştir (Berry vd., 2005). Berry ve arkadaşlarının bu araştırmasına karşı görüş olarak affetme ile dışa dönüklük arasında herhangi bir bağlantının olmadığını ifade eden araştırmalar da mevcuttur (Brown, 2003). Beş faktör kişilik boyutlarında olan deneyimlere açık olma ve vicdan sahibi olma ile affetme arasında ilişkinin olmadığını gösteren çalışmalar olmakla birlikte (Brown, 2003), vicdan sahibi olma ile affedicilik arasında pozitif bir bağlantının var olduğunu gösteren çalışmalarda bulunmuştur (Berry vd., 2005).

Maltby ve Day (2004)'in çalışmasına baktığımızda ise nörotik savunma stilleri (yapma bozma, sahte özgecilik, idealleştirme, karşıt tepki geliştirme) ile affetme arasındaki ilişki incelenmiş ve bu savunma stillerini kullanan bireylerin daha az affedici oldukları söylenmiştir (Akt: Asıcı, 2013).

Araştırmalar dindarlığın affetmeyi etkilediği üzerinde durmakta ve bu konuda çalışmalar yapmaktadır. (Brose vd., 2005). Bulguların aksine McCullough ve Worthington (1999) dindar bireylerin affetmeye daha çok değer verdiği ve affetme eğilimlerinin daha yüksek olduğu yönündeki bulguları özetledikleri çalışmalarında, dindarlık ve affetme arasındaki ilişkinin düşünüldüğü kadar güçlü olmadığını ileri sürmüştür. Onlara göre dindar bireyler, dinde önem verildiği için affetmeyi değerli bulmakta ve affedici olduklarını düşünmekte; ancak söz konusu belirli bir suç ya da incitici bir davranışta bulunan kişi olduğunda, kendilerini daha az dindar olarak tanımlayan bireylerden daha fazla affetme davranışı sergilememektedirler (Kaya, 2015).

Affetme genellikle olumlu bir özellik olarak değerlendirilmesine rağmen; affetmede psikopatolojik durumların da ortaya çıkabileceği ileri süren Akhtar (2002) başkalarını affetme ve affedilmeyi istemede ortaya çıkabilecek patolojik durumları açıklamıştır. İlk olarak yetersizlikten bahsedilmiştir. Bireylerin önüne geçemediği bir öfke duygusu taşıdığını, intikam arayışı içinde oldukları zamanla bu intikamın kronikleştiğini ifade etmektedir. Hiç affetmemenin yanı sıra kolay affetme yani kırgınlığın sağlıklı yaşanmamasından ötürü oluşan çabuk affetme de patolojik bir

durum olarak kabul edilmekte, daha çok kendilerine eziyet eden mazoşistlerde görülmektedir.

Sahte affetmede bir patoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu affetmede olumsuz duygular göz ardı edilmekte, üstü örtülmektedir (Taysi, 2007).

Affedilmeyi aşırı isteme patolojisi de bireyin kendini iyi hissetmek için geliştirdiği savunma mekanizması sonucu oluşan kötü olma duygusuyla baş etme çıkarına yardımcı olan bir patoloji türüdür. Bir diğer patoloji durumu da affedilmeyi kabullenememedir. Affedilme isteğinde yetersizlik patolojisi de pişmanlık ve empati duygusu olmayan sosyopat ve narsistlerde görülmektedir (Taysi, 2007).

Karremans, Van Lange ve Holland (2005)' a göre affetme kapasitesine sahip olmayan bireylerin başkalarıyla ilgili duygulardan yoksun olmaları nedeniyle, yalnızlık duyguları ve hatta depresyon yaşamaları mümkündür ve affetmekte güçlük yaşayan birey sadece yaşadığı olayın sorumlusu kişi ile olan ilişkisinde değil başka kişiler ile olan ilişkilerinde bazı sorunlar yaşayabilmektedir. Bu nedenle affedicilikten yoksunluk, psikolojik iyi oluşun göstergeleri olan bağlılık ve pozitif etkileşimle olumsuz ilişki içindedir.

Affetme ile ilgili bir diğer patoloji de narsizmdir. Bu özelliği taşıyan bireylerin affedicilik düzeylerinin düşük olduğu ve intikam almaya istekli olduğu gözlemlenmiştir. Narsizmi yüksek düzeyde olan bireyler partnerlerini daha seyrek ve daha zor affetmektedir (Baumeister vd., 2004).

Eaton, Struthers ve Santelli (2006) narsisizm ile affetme arasında bir ilişkinin olduğunu fakat ilişkinin zayıf bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmışlardır.

Bunların yanında, ruminasyon eğilimi (McCullough vd., 2001), benlik saygısı (Eaton, Struthers, Shomrony ve Santelli, 2007) ve sürekli öfke (Berry vd., 2005) affetmeyle ilişkili kişilik özellikleri olarak görülmektedir.

Sastre, Vinsonneau, Chabrol ve Mullet, 2005 yılında affetme durumunun incelendiği araştırmalarında affetmeye karşı duyulan isteksizlik ile intikam almaya

karşı duyulan isteğin paronoid kişilik bozukluğu ile güçlü bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmışlar. Çardak (2012) bazı kişilik özellikleri ile affetme kavramı yakın ilişki gösterdikleri ve narsisizm, psikolojik sorunlar, nevrotik savunma özellikleri ve bireyde var olan paronoid sorunların affetme kavramıyla yakından ilişkili kavramlar olduğu ifade edilmiştir. Narsisizm ve savunma durumları yüksek olan bireylerin genel anlamda kişilik olarak affedici olmadan uzak olduğunu ve affetmenin beraberinde psikolojik olarak rahatlama yaşattığını bunun sonucu olarak mutluluk oranlarını yükselttiği söylenebilir. Bu durumun kişinin iyi olma haline de olumlu katkılar sağlayacağı düşünülebilir (Asıcı, 2013).

Lawler Row ve Piferi'nin (2006) bulguları affetme düzeyi yüksek olan yetişkinlerin düşük düzeyde depresyon ve stres yaşarken; yüksek düzeyde öznel ve psikolojik iyi oluş yaşadıklarını göstermektedir. Literatürde başkalarını ya da kendini affetmede başarısızlığın depresyon ve anksiyete ile ilişkili olduğunu gösteren benzer çalışmalar bulunmaktadır (Avery, 2008).

Mükemmeliyetçilik ile affetmenin ilişkisinin incelendiği araştırmalarda bazı araştırmalar ikisi arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşırken bazı araştırmalar ise (Kim, 2008) anlamlı ilişki bulamamışlardır (Akt: Kaya, 2015).

Affetmeyi etkileyebilecek bir kişilik özelliği olarak narsisizm de araştırmacılar tarafından ele alınmaktadır. Narsisist bireylerin intikam alma istekleri yüksek, affetme eğilimleri düşüktür (Brown, 2003). Strelan (2007) çalışmasında kendi iyi olma hallerini öncelikli olarak değerlendiren narsisist bireylerin, kendilerini veya durumsal faktörleri daha çok affederken; başkalarını daha az affetme eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur.

2.3.6. Affetmeyi Kolaylaştıran ve Zorlaştıran Etmenler

Affetmeyi kolaylaştıran etkenler ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda affetmenin gerekçelerine göz atılmıştır. Murphy ve Hampton (1988) affetmenin gerekçeleri olarak; pişman olma, iyi niyet (suça iten güdülerin iyi olması), çekilen acının uzun sürmesi, af edilmek için yalvarılmış olması, eski günlerin hatırı ve yapılan yatırımlar olarak sıralamıştır.

Affetmeyi kolaylaştıran bir etmen olan empati bireyin kendini diğeri yerine koyarak onun ne hissettiğini anlaması demektir. Suçlu ile kurulan empati affetmeyi kolaylaştırmaktadır (Berry vd., 2005). Macaskill, Maltby ve Day'in (2002) araştırmalarında da empatinin başkalarını affetmede kolaylaştırıcı etkisi olduğunu ifade etmektedirler. Fakat kendini affetme ile empati arasında ilişki farklılık göstermektedir. Empati düzeyi yüksek olan bireyler kendilerini affetmeyi gereksiz bulmaktadır (Asıcı, 2013).

Ani şekilde tekrarlayan ve uyum sağlayıcı olmayan davranışlara neden olan duygu yüklü bir biliş olarak tanımlanan ruminasyon affetmeyi zorlaştırıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Affetmemenin yapılan hata ile ilgili olan olumsuz ruminasyonlardan kaynaklandığı düşünölmektedir (Berry vd., 2005).

Ruminasyonlar affetmeyi zorlaştırmasının yanı sıra suçun ruminasyonlarını bastırma çabaları da intikam ve kaçış davranışlarını tetiklemektedir (McCullough, 2000). İntikamın suç ile ilgili olan ruminasyonlardan kaynaklandığı düşünölmektedir. İntikam duygusu bireyde suç işleyen kişiye ders vermek ve acı yaşantıları ile ilgili olarak sürekli bir ruminasyon içerisindedir (McCullough vd., 2001). Barber vd., (2005) e göre Ruminasyon kendini affetmede de aynı olumsuz etkiyi göstermekte, öfkeli hatıralar ve bunun sürekli tekrarı kendini affetme yolunda engel teşkil etmektedir (Akt: Asıcı, 2013).

Paterson ve Moran (1988) affetme kavramına etki ettiği düşünölen bir diğeri faktör olarak ilişkiye bağlanma davranışının olduğunu düşünmüşlerdir. Bağlanma bireyin kendisinden güç ve olgunluk yönünden daha üstün durumda gördüğü kişiye karşı geliştirdiği bağ olarak tanımlanırken bağlanma davranışı ise üstün görölen kişi ile bir arada oluşu sağlayan ve bunun devamına yardımcı olan niteliklerdir (Akt: Asıcı, 2013).

Bağlanma teorisine göre insan varlığının diğeriyle bağlanmaları araştırmaya ve şekillendirmeye programlanmasıyla diğeriyle ilişkilerin şekillenmesi sonucunda ise isteğin bazen bakım alan rolünde ve bazen de bakım veren olarak bağlanmaya yol açtığını ifade edilmiştir (Paterson ve Moran, 1988). Rusbult, Verette,

Whitney, Slovik ve Lipkus (1991) tarafından çiftler ile yapılan çalışmalarda birbirine bağlılığı yüksek olan çiftlerin uyum düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Bunu destekler nitelikte ilişki uyumu veya kalitesi ile affetme arasında bir ilişki bulan araştırmalarda mevcuttur (Fincham, 2000; Thompson vd., 2005).

Rusbult ve Buunk (1993) bağlanma ile ilişkiyi sürdürme isteğini incelemiş, ilişkilerin uzun zaman sürmesini sağlayanın bağlanmanın yanı sıra affedicilik olduğunu ifade etmişlerdir. Bağlılığı yüksek olan bireyler işlenen bir suç mevcut olsa dahi ilişkilerini sürdürmekte, bağlanma ve doyumun daha yüksek olduğu çiftlerde affedicilik düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Tsang, McCullough ve Fincham (2006) çalışmalarında bağlama mı bağışlamayı doğurur yoksa bağışlanma mı bağlamayı doğurur sorusuna yanıt aramıştır. Çalışmada suçtan dolayı zarar görmüş ilişkilerde yakınlık, bağlanma ve bağışlanma kavramıyla ilgili incelemeler yapılmıştır. Bu durumda öç alma isteğinin azalması ve bunun yerine iyilikseverlik duygusunun arttığı ve bunların sonucunda bağışlanmayı getirdiği ortaya çıkmıştır (Akt: Asıcı, 2013).

Affetmenin ile psikolojik iyi oluşun yakinen ilişkili olduğunu söyleyen Karremans, Van Lange, Ouwerkerk ve Kluwer (2003) araştırmalarında bağlanmanın bireyin psikolojik iyi oluşuna etki ettiğini, affetmenin de psikolojik iyi oluş halini meydana getirdiğini ifade etmektedir. Bağlanmanın kuvveti ne kadar güçlü ise affetme olasılığı o kadar artmakta, ilişkide bağlanma olmasına rağmen affetme yoksa psikolojik iyi olma hali olumsuz etkilenmektedir.

Affetmeyi etkileyen bir diğer faktör de zararın ya suçun şiddetidir. Empati, özür ve bağlanma arttıkça affetme daha kolay meydana geliyor iken zararın şiddeti arttıkça affetme davranışında zor bir durum meydana geldiği görülmektedir. Suçun şiddeti arttıkça mağdur kişiye sorumluluk yüklemeler artmakta, affetme ise azalmaktadır (Younger, Piferi, Jobe ve Lawler, 2004). Boon ve Sulsky (1997) araştırmalarında suçlu kişilerin suçlarını büyük görmediği, mağdur kişinin bunu abarttığını ve durumu farklı algıladıklarını ve yansıttıklarını ve mağdurun tepkisini hak etmediklerini düşündükleri görülmüştür (Younger vd., 2004).

Suçun şiddetinin öznel bir durumdur, bireyden bireye farklılık göstermektedir. Suçlunun suçunu sahiplenmemesi özür dileme çabası ve pişmanlık ifadelerini göstermemesine neden olacak bu durum da ve mağdur kişinin öfke ve kinini arttırıp affetme olasılığını azaltacaktır (Çardak, 2012).

2.3.7. Affetme modelleri

2.3.7.1. Hargrave'nin Affetme Modeli

Affetme kavramını aile çerçevesinde ele alan Hargrave (1994) ailedeki mağdur kişinin suçluya karşı hem kin ve öfke dolu olduğunu hem de aile bağlarının olumsuz etkilenmesinden dolayı suçluluk duyduğunu ifade etmiştir. İncinmeyi azaltmak için aile içinde üst düzey kontrollü davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bağların zarar görmesinden dolayı güvenli ilişkiler kurmak zorlaşmakta ve karmaşa da yaşanabilmektedir (Akt: Asıcı, 2013).

Hargrave göre affetme iki aşamalı şekilde meydana gelmektedir. Bunlar aklama ve bağışlamadır. Aklama sürecinde mağdur suçluyu onun içsel süreçlerini düşünerek, empati kurarak anlamaya çalışmaktadır. Affetme mağdurun zedelenen güveninin yerine gelmesi için suçluya fırsat tanınması, eski güvenli ilişki için neler yapabilecekleri hakkında birlikte düşünmeleri sürecidir. Bu aşamalardan affetme bazı özel fiiller gerektirmesinden ötürü aklama aşamasından farklılık göstermektedir.

Affetme aşamasında hatayı düzeltmek için fırsat verip ardından affın dile getirilmesi ile süreç olumlu sonuçlanmaktadır (Akt: Alpay, 2009).

Hargrave iki aşamanın farklı ilişkilerde farklı zamanlarda meydana gelebileceğini, affetmenin dört öge (iç görü, anlama, telafi, bağışlamanın açık eylemleri) içerdiği ve modelde yer alan dört boyutun evre olarak yorumlanmaması gerektiği belirtilmektedir Bu boyutlar dalgalı şekilde birbirleriyle etkileşim gösterebilmektedir (Akt: Alpay, 2009).

2.3.7.2. Psikodinamik Model

Uzun yıllar boyunca psikoanalizlerin affetme ile ilgilenmediği ve incelenmediği görülmüştür bunun sebebi ise daha önce zikredildiği gibi affetmenin dini bir kavram olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır (McCullough ve Worthington, 1995). Ayrıca Horwitz (2003) affetmenin konusunun psikanalistlerce yeterince odaklanılmamalarında affetme kavramının içsel temellerinin belli olmayışı, kişiler arası bir davranış olarak görülmesi gibi nedenlerine ek olarak affetme durumunda kişilerin ilişkilerini sürdürebilmeleri adına öfkelerini bastırma gibi bir takım davranışlar affetmenin bu model içinde gelişmesine engel olarak göstermiştir (Akt: Taysi, 2007).

Psikoanalitikler, affetmeyi nesne ilişkileri kavramı bağlamında ele almışlar, anne ve bebek arasında kurulan bağdan hareketle araştırma yapmışlardır. Yaşamın ilk altı ayında bebeğin ihtiyaçlarını karşılayan annenin iyi anne, karşılamayan annenin kötü anne olarak adlandırılmakta, iyi anneler mutluluk simgesi iken kötü anne bebeğe kaygı vermektedir. Altıncı aydan itibaren siyah ve beyazın içine grilerde girmekte yani bebek annenin hem iyi hem kötü yanının var olduğunu fark etmekte ve bu farkındalık bebekte depresyona yol açmaktadır. Altı aylık süreçte annenin tavrı bebek için önemli olmakta, bebeğe kızan annenin kızgınlığa rağmen ihtiyaçlara yanıt vermesi bebeğe affedici davranması bebeğin de affedici bir birey olmasını sağlamaktadır. Affediciliği öğrenen bebek annesini bütüncül bir biçimde algılayarak affetmeyi öğrenmektedir (Taysi, 2007).

Eric Eriksonun psikoseksüel gelişim kuramında da affetme kavramını görmekteyiz. Affetme terapisi öfke ve intikamdan kurtulma potansiyeline bireyin anal dönemde yaşadığı dışkının kötü olduğu ve ondan uzaklaşması gerektiğini öğrenmesi ile kavuştuğu düşünülmektedir. Gitmesine izin verme affetme terapileri ile kazandırılması amaçlanan bir beceridir. Ayrıca ödipal dönemde ise çocuğun affetme yaşamasına örnek olarak anne babasının cinsel olarak kendisine ihanet ettikleri hakkında düşüncelerini affetmesi aynı şekilde ebeveynlerde çocuğu aralarındaki bu ilişkiye girdiği için affetmeleri gerekliliğinden söz edilmektedir (Akt: Taysi, 2007).

Lapsley (1966), kişi ebeveynlerinin hareketlerini iyi kötü olarak kategorileştirip bu davranışları takip eden ödülleri ya da cezalarıyla birlikte çocukluk algılarını temele alarak bir içsel kurallarla dolu bir sözleşme oluştururlar. İşte bu içsel sözleşmelerin yapılmadığı zamanlarda affetme meydana gelir. İçsel sözleşmeler yaşamın ilk yıllarında oldukça serttir, bilişsel açıdan gelişmeler oldukça bu konudaki düşünceler değişir. Her çocukta bu değişme yaşanmaz ve katı kurallar aynen kalabilir. Bu katı kurallardan dolayı hüsrana uğrayan bireyde sinir alınganlık affetme gibi duygular oluşabilmektedir (Akt: Asıcı, 2013).

Bütün her şeyi göz önüne aldığımızda bu yaklaşım içinde affetmenin hayatın ilk yıllarında meydana gelmeye başladığını ve kişilerin affetmeyi diğer kişiler ile gerçek ya da gerçek olmayan ilişkileri içsel süreçlerinde değerlendirmesiyle oluştuğu söylenmektedir. Ayrıca her gelişim döneminin affetme yeteneğinin kazanılmasında önemli ve etkili olduğu belirtilmiştir (Taysi, 2007).

2.3.7.3. Aile İlişkileri İçinde Empati, Alçakgönüllülük Ve Affetmenin İfadelenirilmesi Modeli

Bu model aile ilişkileri bağlamından birebir iletişimden ziyade ailenin etkileşimi ile ilgilenmiş, ailede affetme durumu için suç sayılabilecek ki bu suç sadece görülebilir etkiler bırakan hareketler değil sosyal, ahlaki sınır ihlallerini ya da bireylerde incinmenin olması gerekmektedir. Suç ve incinmeler aile içerisinde iletişimin ve güven ortamının bozulmasına neden olmaktadır. Bağlar bozulmadan affetme meydana gelmediğinde incinen kişi aftan kaçtığında sorunlar daha da büyümektedir. Affetmeyi reddederek kaçınma ve savunmaya geçen mağdur için bu bir kendini koruma yöntemidir. Suç durumunda mağdurun hem kaçınması hem de saldırganlaşması bu kişinin ilişkiyi önemsiz gördüğünü düşündürmektedir (Kaya, 2015).

Worthington (1998b), aile içinde oluşan karmaşayı çözmek yerine bu durumdan kaçınma gösteren bireyin sorunu çözmeye isteksiz olduğunu, saldırganlaşan kimsenin de intikam hissini taşıdığını belirtmiştir. Bir suç ve incinme durumunda kaçmak veya saldırganlaşmak yerine suçun sınırını belirlemek ve suçun

boyutunun bilişsel süreçlerden geçirilmesi sorunu çözmek için en temel adımdır. Bunlar sayesinde empati kurma süreci başlayacak ve anne çocuk etkileşiminde, eş ya da kardeşler arasındaki etkileşimlerde de meydana gelen suçlardan dolayı kaçınmak yerine var olan suçun sınırlarını belirleyip, suçun boyutunu bilişsel süreçlerden geçirirse sorunu çözmeye için ilk adımı atmış olacaktır. Kişi bunun yanında sorunu anlamaya yönelik suçlu kişiyle empati kurması hızlanacak ve affetme davranışı ile birey aile içerisindeki iletişimi güçlendirmek için çaba gösterecektir. Bu modelin empati, alçakgönüllülük ve affetmenin ifadenmesi adıyla üç ögesi bulunmaktadır (Worthington, 1998a).

Empati, alçakgönüllülük ve affetme Worthington'un kuramının ögeleridir ve bu ögelerden empati affetmenin meydana gelmesi için temel şarttır, ama yeterli değildir. Empati kurulsa bile kişinin suçlu olduğunu düşünmeye devam edebilir (Worthington, 1998b).

Alçakgönüllülük, TDK'da kendi değerini olduğundan az gösteren, öyle olmadıkları halde başkalarını kendisiyle eşit tutma anlamını gelmektedir (TDK, 2017).

Birey suçluya karşı affettiğini belli eder şekilde davranması affetmenin ifadelendirilmesidir. Affetmenin davranışa yansması affetmeyi güçlü bir şekilde hissetmeyi sağlamaktadır (Worthington, 1998a).

2.3.7.4. Piaget Modeli

Affetme konusundaki ilk çalışmalardan birini de Piaget 1932 yılında yapmıştır. Piaget, affetme ve adalet arasındaki ilişki üzerine yoğunlaşmıştır ve her iki kavramın da temelinde yatan düşüncelerin saygı ve karşılıklılık olduğunu belirtmiştir. Piaget affetme ve adalet arasındaki bağ üzerinde durmasına rağmen araştırmalarını kapsamlı hale getirmemiş, sadece gelecek olan araştırmacılar için bazı temeller atmıştır (Akt: Enright vd., 1994).

2.3.7.5. Süreç Modeli

Bu modelde affetme kavramı iki kişi arasındaki affetme aşamalarını ele almakta ve danışana terapi yapılırken bu sürece uygun yardım edilmektedir. Terapiye bireyin üyesi olduğu aile de zaman zaman katılabilmektedir. Bu modele göre suçun mağdurda ortaya çıkardığı etki affetmeyi kolaylaştırıcı ya da zorlaştırıcı rol oynamaktadır (Hill, 2001).

Affetme süreç modelleri mağdura ‘Bu süreci nasıl kolaylaştırırım?’ noktasında en yardımcı model olduğu savunulmuş ve bağışlanmanın tek bir olay gibi görülmesini engelleyip süreç olarak görülmesine yardımcı olduğu ifade edilmiştir. Süreç modelleri tüm bireyler için ortak kullanılan bir model önermek yerine her bireyin farklı olduğu noktadan hareketle affetmenin gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

1970 yılının sonu ve 1980li yıllarda gelişmeye başlayan süreç modellerinin ortak noktadan değil farklı farklı ortaya çıktığını fakat her modelin affetme sürecinde danışana faydalı olduğu ifade edilmiştir. Fitzgibbons (2000) öfke yönetimi yöntemi ile affetmenin duygusal ve bilişsel yönleri üzerinde durmuş, affetmenin olmasında öfkenin bitmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Affetme sürecinde ilk aşamanın anlama olduğunu ve affetme egzersizleri ile bireyin öç olma duygusuyla baş edebileceğini söylemiştir (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Danışma sürecinde affetmeyi ilk kullanan Hope(1987) affetmenin danışanlarca geçmiş acılardan kurtulma veya acının olduğunu kabullenme olarak algılandığını ve danışma sürecinde affetmenin beş aşamada gerçekleştiğine vurgu yapmıştır. Bunlar: Acıyı kabullenmek, affetmeye karar verme aşaması, affetmenin zor olduğunu anımsama aşaması, kendini affetme ve affetmenin sonuçlarının değerlendirilmesi aşamasıdır (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Affetme özellikle evli çiftlerle yapılan danışmalarda önemli yer arz etmektedir, burada dikkat çeken nokta karşılıklı affetmenin olmasıdır. Worthington ve Diblasio (1990) ise yakın ilişkilerde ve evli, bireyler ile yapılan terapilerde affetme süreç modelinin kullanabileceğini ifade etmiştir. Bu affetmenin öğeleri ise: affetmek,

affetmeyi istemek, pişmanlık, özür dilemek ve fedakarlıktır (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Danışanların affetmeden önce kendilerini affetmesinin önemli olduğu Human Development Study Group (1991) vurgulamıştır. Burada önemli olan suçluyu affetmeden önce affetmenin özümsemesidir ve bireyin kendisini affetmeden gerçekleşen affetme sürecinin sahte olduğuna vurgu yapılmıştır. Bazı terapistler affetmenin tek bir terapi ile olacağını ifade etseler de bunu karşıt olarak affetme sürecinin tek bir süreç olmadığını savunan araştırmacılar da mevcuttur (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Enright ve Fitzgibbons (2000) terapilerinde affetmenin dört aşamalı olarak gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Terapi sürecinde danışan ve danışman dört aşama ve dört aşama içine yerleştirilmiş yirmi basamak ile çalışmaktadır. Aşamalar: Ortaya çıkarma evresi, karar verme evresi, çalışma evresi, derinleştirme evresidir (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Ortaya çıkarma evresi: Mağdurun hislerinin, haksızlığının, suçlunun mağdurun hayatındaki öneminin ve bu mağduriyetin kişinin hayatını tehdit durumunun olup olmadığının bilinmesi aşamasıdır. Bireyin hislerini ifadesi değişim için önemli bir adımdır.

Karar evresi: Mağdurun affetmenin ne olduğunu düşündüğü evredir. Affetme kararı ile bilişsel süreç başlasa da affetme için yeterli olmayacaktır.

Çalışma evresi: Suçlunun da bir insan olduğu, merhametin doğmaya başladığı, affetmenin karar verilmesinden sonra duygusal düşüncelerin başladığı aşamadır. Empati sürecinin yaşadığı aşamada suçluya merhamet ortaya çıkmakta, öfke azalmaktadır.

Derinleştirme evresinde mağdur kendi geçmişini düşünmekte, kendisinin de affedilmeyi isteyip istemediği, affetme ve affedilme deneyimleri üzerine yoğunlaşmakta, affetme kavramını özümsemektedir (Enright ve Fitzgibbons, 2000).

Tablo 1: Affetme Süreci Müdahalesindeki Psikolojik Değişkenler

Birimler Bilişsel, Davranışsal, Duyuşsal Evreler

Ortaya Çıkarma Evresi

1. İçsel müdahalelerin incelenmesi.
2. Öfkeyle yüzleşmek; öfkeyi beslememek, öfkeden vazgeçmek.
3. Uygun olduğunda utancı kabul etmek.
4. Enerji yükünün farkında olmak.
5. Zararın, bilişsel tekrarının farkında olmak.
6. İncinmiş kişinin incitenle benliğini kıyaslayabileceği iç görüşü.
7. Kişinin, ulaştığı kötü sonuç ile devamlı olarak olumsuz değişimler ile karşılaşacağını anlaması.
8. Olası değişmiş bir 'adil dünya' görüşüne yönelik iç görüşü .

Karar Evresi

9. Önceki problem çözme yollarının işlevsiz kaldığını fark etme /yeni iç görüşler.
10. Affetmenin bir seçenek olduğunu göz önüne almada isteklilik
11. Kendisine zarar vereni affetmeye karar verme

Çalışma Evresi

12. Suç işleyen sıfatına bürünerek süreci tekrar değerlendirme
13. Suçluya karşı empati ve merhamet duyma
14. Acıya dayanma/kabul etme

15. Suçluya ahlaki bir hediye verme

Derinleştirme Evresi

16. İncindiği ve affettiği süreçlerde ben ve başkalarının anlamını bulma

17. Daha önce kendisinin de başkaları tarafından bağışlanmaya gereksinim duyduğunu hatırlama

18. Kişinin tek başına olmadığı iç görüşü (evrensel, destek)

19. Gördüğü zarar sebebinden dolayı bireyin yeni bir gaye edinebileceği ile ilgili farkındalığının oluşması

20. Olumsuz duyusun azalması ve belki olumlu duyusun arttığını fark etme, eğer bu zarar verene karşı ortaya çıkarsa; içsel ve duygusal serbestliğin farkında olma

Bu tablo, Enright ve Fitzgibbons (2000) kitabından alınmıştır. Parantez içindeki referanslar makaledeki tablodan aktarılmıştır, bu araştırmadaki kaynaklara dahil değildir (Akt: Topbaşoğlu, 2016).

Birçok araştırmacı, Enright ve Fitzgibbons' un (2000) geliştirdiği süreç modelinin farklı kültürlerde geçerliliğinin olduğunu söylemiş buna örnek olarak da Hebl ve Enright (1993) yaşlı kadınlar ile çalışmalar yapmış, yaşlı kadınları çok fazla inciten kişileri affetme davranışı göstermişler, sekiz hafta sonunda deney grubunun kontrol grubuna göre daha çok affedici tavırlarının olduğunu gözlemledikleri çalışmaları gösterilebilir. Yine Al-Mabuk, Enright & Cardis (1995) bu çalışmayı anne baba tarafından incinen geç ergenler üzerinde yapmış ve sonuçların benzer olduğunu görmüşlerdir. Aynı araştırma ensest ilişkiye uğramış popülasyonda Freedman ve Enright (1996) tarafından yapılmıştır ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Eşinin kürtaj kararı ile incinmiş olan erkeklerde Coyle ve Enright (1997) tarafından yapılan araştırmada affedicilik modelinin etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Gordon ve Baucon (1999) tarafından evlilik çerçevesinde ele alınan affetme modelinde üç aşamalı bir süreç ifade edilmiştir. Bu araştırmacılar evlilik sürecinde en incitici olaylardan birinin aldatılma olduğunu belirtmişlerdir. Böyle bir durumda ilk aşama etki aşamasıdır. Yaşanan durumun öfkenin azaltılması, durumun normalleştirilmesi, kapsamının araştırılması gibi süreçleri içermektedir. İkinci aşama anlamlandırma aramadır. Olayın öyküsü, aldatmanın sebebi öğrenilmeye çalışılmaktadır. Son aşama keşfetme ve ileri taşımadır. Objektif bir yaklaşım söz konusudur. İlişkinin gidişatına karar vermektedir. Model ile ilgili araştırmada etki aşamasında affetme oranının oldukça düşük olduğunu ifade etmişlerdir.

Affetme uzlaşma arasındaki ilişkinin sınanması konusunda Walker ve Gorsuch (2004) çalışmalar yapmışlar, bu konuyla ilgili 16 farklı modeli 180 öğrenci üzerinde yapılan çalışma ile sınımışlar, analizler sonunda beş farklı etmen oluşmuştur. Bunlar: “Acı ve öfke”, “Tanrı tarafından bağışlanmak”, “duygusal bağışlama”, “empati” ve “uzlaşma”. Yapısal eşitlik modeli, “acı ve öfke”nin, Tanrı tarafından bağışlanmak ile eş zamanlı yaşandığını ve bunun arkasından sırayla duygusal bağışlama, empati ve uzlaşmanın geldiği teoriyi benimsemiştir. Elde edilen bulgular modellerin sonuçlarının uzlaştığı sonucuna varmış ve duygusal bağışlama ve uzlaşmanın birbirinden farklı şeyler olduğu sonucuna ampirik araştırmalar ile ispatlar elde edilmiştir. Uzlaşmacı tavırlarda Tanrı tarafından bağışlanmanın önemli olduğu vurgulanmıştır.

2.4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.4.1. Değer İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Şen (2015), ergenlerin sahip olduğu değerler, gelecek beklentileri ve madde bağımlılığından korunma öz-yeterlikleri arasında yordayıcı ilişkileri ortaya koyan bir çalışma yapmıştır. Araştırmada sonucunda değerlerin madde bağımlılığından korunma öz-yeterliği ve gelecek beklentileri üzerinde doğrudan etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tosun (2014), 375 evli birey ile yaptığı çalışmada evli bireylerin sahip olduğu değerler, yılmazlık ve çatışma çözme stilleri arasındaki ilişkileri incelemiştir.

Araştırması sonucunda evli bireylerin değerlerinin yılmazlık düzeylerine göre farklılaşacağına ve evli bireylerin çatışma çözme stillerinin değerlerine göre farklılaşacağı sonucuna ulaşmıştır.

Ergün (2013), ergenlere verilen değerler eğitiminin öz düzenleme stratejileri üzerindeki etkisinin olup olmadığını ve ergenler üzerinde uygulanan değerler eğitiminin onların öz düzenleme stratejilerini artırmış olup olmadığını incelemiştir. Araştırmanın örneklemini 2011–2012 akademik yılında Konya ili Çumra Ticaret Meslek Lisesinde yer alan 11.sınıf öğrencilerden 22 kişi (6 kız 5 erkek toplam 11 öğrenci deney grubunu, 6 kız 5 erkek toplam 11 öğrenci de kontrol grubunu olmak üzere) oluşturmaktadır. Uygulamanın başında deney ve kontrol grubuna ön testler uygulandıktan sonra deney grubuna ders dışında haftada 2 saat olarak 20 oturumdan oluşan değerler eğitim programı etkinlikleri uygulanmıştır. Etkinlikler Ergün tarafından hazırlanmış, kontrol grubuna ise herhangi bir eğitim verilmemiştir. Araştırmada, değerler eğitimi verilen öğrencilerin öz düzenlemesi, bilişsel strateji kullanımı, öz yeterliği, içsel yeterliği artmış, sınav kaygısı azalmıştır.

Büyükyıldırım (2013), siber mağdur olmanın insanı değerler ve sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi için araştırma yapmıştır. Araştırma 1038 öğrenciyi kapsamakta olup siber kurbanlık ile sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, hoşgörü ve dürüstlük insani değerlerinin negatif ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca siber kurban olma olasılığının annenin eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı fakat babanın eğitim durumuna göre herhangi bir değişiklik yaşanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Siber kurbanlık puanlarının siber zorbalığa maruz kalma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. Örnekleme bazı değerler cinsiyete göre farklılaşırken bazı değerlerde ise cinsiyete göre farklılaşma görülmemiştir. Araştırmada kızların erkeklere oranla daha sorumluluk, dostluk, barışçı olma, saygı, dürüstlük değerlerine sahip olduğu saptanmıştır. İnsani değerler puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre sorumluluk ve dostluk insani değerleri anlamlı bir farklılaşma gösterirken; barışçı olma, saygı, dürüstlük ve hoşgörü insani değerlerinin ise anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Yıldız (2012), öğretmen adaylarının benlik saygısı ve kişilik özelliklerinin sahip olduğu değerler açısından incelemiştir. Araştırmasını 1245 Eğitim Fakültesi öğrencisi ile gerçekleştiren Yıldız, öğretmen adaylarının benlik saygıları ile sahip olduğu değerlerden güç, başarı, hazcılık, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik arasında pozitif ilişkiler olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Dılmaç (2007), fen lisesi öğrencileri üzerinde insani değerler eğitimi programının öğrencilerin değerlere sahip olma düzeyinde bir değişiklikler meydana getirip getirmediğini incelemiştir. Araştırma 2006-2007 öğretim yılında Konya ili Meram Fen Lisesi birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinden (15'i deney ve 15' kontrol grubu) 30 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Deney grubunda yer alan öğrencilere 14 oturumluk İnsani Değerler Eğitimi verilmiş ve bunun sonucunda hiçbir eğitim verilmeyen kontrol grubu ile aralarında deney grubu lehine değişimler oluşmuştur ve İnsani Değerler Eğitimi programı çalışmasının ortaöğretim öğrencilerinin değer edinim düzeylerinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tugay Tosun (2015), ilköğretim birinci sınıfa devam eden çocukların değer algılarıyla annelerinin değer algıları ve çocuklarına aktarmak istedikleri değerler arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı olarak incelemiş ve ilköğretim birinci sınıfta öğrenime devam eden çocukların kendi değer algılarının, annelerinin değer algıları yerine annelerinin aktarmak istedikleri değerler ile oluştuğu saptanmıştır.

Akbaş (2008) çalışmasında değer eğitimi akımlarından değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi akımlarının genel özelliklerini açıklamıştır. Çalışmasında değer gerçekleştirme, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi ve ahlak eğitimi akımlarının tanımları, kapsamaları, öğretim yaklaşımları, öğretmen rolleri ve temel değerlerinden bahsedilmiştir.

Demircioğlu, Demircioğlu ve Genç (2016) Tarih Öğretmenliği bölümünde eğitim görmekte olan öğrencilerin değer eğitimi ile ilgili fikirlerine ulaşmak amacıyla yaptığı araştırmasında katılan kişilerin tarih derslerinin değer eğitimini destekleyecek şekilde olması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca

çoğu katılımcının değer ve değerler eğitimi konusunda bilgi eksikliğine sahip olduğu görülmüştür.

Kısaç ve Turan (2015) lise öğrencilerinin değerlerini okul türleri, sınıf düzeyleri ve cinsiyete göre incelemek için yaptıkları araştırmalarında 303 lise öğrencisi ile çalışmışlardır. Araştırma sonuçları çeşitli kriterlere göre karşılaştırıldığında bilimsel değerlere verilen önemin dokuzuncu sınıf öğrencilerinde on ikinci sınıf öğrencilerine göre daha fazla olduğu, on ikinci sınıf öğrencilerinin de dini değerlere verdikleri önemin dokuzuncu sınıf öğrencilerin verdikleri önemden daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kız öğrenciler dini değerleri erkek öğrenciler de bilimsel politik değerleri daha çok tercih etmişlerdir.

Meydan (2014) okullarda değerler eğitimi uygulamalarının gerekliliği eğitimin felsefi temelleri, toplumsal ve bireysel gerekçeler bağlamında ele almış ve farklı değerler eğitimi yaklaşımları dayandıkları düşünsel arka-plan, uygulama süreci, avantaj ve dezavantajları yönünden incelemiştir. Araştırma sonucunda değer eğitiminin bireysel ve toplumsal gelişim için önemli bir yer arz ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Öğretmenlerin değerlerinin birtakım değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını inceleyen Yılmaz (2009) çalışması sonucunda sonuçlarına göre kadın öğretmenlerin evrensellik, yardımseverlik, uyum ve güvenlik boyutlarının puan ortalaması erkek öğretmenlerin puan ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksektir.

Kurtdede Fidan (2009), sınıf ve sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının değer eğitimi noktasındaki bakış açılarını incelemek üzere yaptıkları çalışmalarında öğretmen adaylarının değer öğretimine önem verdiği, her bireyin değerlerden anladıkları şeylerin farklı olduğu ve medyanın değer öğretiminde okulun önüne geçtiği sonucuna ulaşmıştır.

Coşkun ve Yıldırım (2009), üniversite öğrencilerinin değer yargısı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yaptığı araştırmasında üniversite öğrencilerinin değer

düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ve cinsiyete göre de kız öğrencilerin değer düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Bozgeyikli, Çıkılı ve Dilmaç (2008), eğitim fakültesi öğrencilerinin değerlerini çeşitli parametreler açısından incelemiş, 637 öğrenci ile yapılan çalışma sonucunda evrensellik, öz yönelim ve güç değerleri açısından cinsiyetler arası farklılık bulunmuştur. Ayrıca değerlerin yaş değişkeni açısından da farklılık arz ettiği sonuna varılmıştır.

Balcı ve Yanpar Yelken (2010) ilköğretim okulu öğretmenlerinin değer kavramına yükledikleri anlamları betimlemek üzere yaptıkları çalışmalarında 214 sınıf ve branş öğretmeni ile çalışmıştır. Çalışma öğretmenlere sorulan “Kendi düşüncelerinize göre değer nedir?” sorusunun yazılı şekilde cevaplanması ile yapılmış olup verilen cevaplara göre “ölçüt olarak değer”, “birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen unsur olarak değer”, “davranışlar bütünü olarak değer”, “maddi ve manevi unsurlar olarak değer”, “kurallar bütünü olarak değer”, “nitelik olarak değer” ve “değer eğitiminin işlevleri” olarak adlandırdığımız 7 tema grubuna ulaşılmıştır.

Aral (2008), MEB’in hazırlamış olduğu 6. Sınıf Türkçe kitabında yer alan değerleri incelemiş, adalet, barış içinde yaşama, bilimsellik, özgürlük, vatanseverlik, temizlik vb. gibi birçok değere göre değerlendirmelerde bulunmuştur. Ders kitabının tüm değerleri içermediği en çok bahsedilen değerlerin ise vatan sevgisi, sevgi saygı ve dini duygular olduğu görülmüştür.

Seki (2014), ergenlerin sosyal görünüş kaygılarını ve iyi oluşlarını değerleri açısından incelemiş, araştırma sonunda sosyal görünüş ile iyi oluş arasında negatif yönlü ilişki olduğunu, insani değerler ile öznel iyi oluş arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ve sosyal görünüş kaygısı ile insani değerler arasında negatif yönlü ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Uğurcu (2015), üniversite öğrencilerinin değerleri ile affediciliklerinin anksiyete, stres ve depresyon üzerinde etkili olup olmadığını incelediği tez çalışmasında 758 öğrenci ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara

göre değerler ile affedicilik ve bireylerin stres, anksiyete ve depresyon düzeyleri arasında ilişki olduğu bulunmuştur. Affedicilik tutumlarının, toplumsal değerler ve özgürlük, fütüvvet değerlerinin depresyonu yordayayn etmenler olduğu görülmüştür. Affedicilik tutumlarının ve özgürlük değerlerinin anksiyetenin önemli yordayıcısı olduğuna ulaşılmış, ayrıca affediciliğin stres üzerinde de yordayıcı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

2.4.2. Affedicilik ile İlgili Yapılan alışmalar

Topbaşoğlu (2016), sürekli öfke ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkide kendini affetme, başkalarını affetme, durumu affetme ve toplam affetmenin düzenleyici (moderating) rolünü incelemek amacıyla araştırma yapmıştır. 1083 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada sürekli öfke ve yaşam doyumunu arasındaki ilişkide toplam affetme ve başkalarını affetmenin düzenleyici bir öneme sahip olduğu görüldürken kendini affetme ve durumu affetmenin böyle bir rolünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Affedicilik ve psikolojik iyi olma arasındaki ilişkiyi araştırıp bu ilişkinin farklı parametrelere göre değişkenlik arz edip etmediğini inceleyen şahin (2013), 327 öğrenci ile yaptığı çalışması sonucunda, affedicilik ile psikolojik iyi oluşun arasında anlamlı ilişkiler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ilişkisi incelenen parametrelerden cinsiyet, algılanan gelir düzeyi ve ebeveyn tutumlarının affedicilik düzeylerine etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

şamatacı (2013) araştırmasında genç yetişkinlerin romantik ilişki içerisinde bir incinme durumuyla karşılaştıklarında verdikleri affetme tepkileri ile bireyin ve partnerinin ego durumları arasında bir ilişkinin olup olmadığının incelemiştir. 305 üniversite öğrencisi ile yapılan çalışmada genç yetişkinlerin incinme düzeylerini algılamalarında bir kişilik özelliği olarak partnerinin ego durumlarının yanı sıra kendi ego durumlarının da de etkili olduğu, ancak bireylerin algıladıkları affetme düzeylerinin ve incinme sonrası vereceği tepkilerin kendilerinde algıladıkları ego durumlarından ziyade partnerlerinin ego durumlarına göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Güzel (2016), yakın ilişki yaşayan bireylerin aldatma ve affetme eğilimlerinin onların erken dönem uyumsuz şemalarını ne düzeyde yordadığını incelemek amacıyla araştırma yapmıştır. 316 yetişkinin katıldığı çalışmada erken dönem uyumsuz şemalarının sosyo demografik özellikleriyle birlikte aldatma eğilimi yüzde 36 ve affetme eğilimi yüzde 21 düzeyinde yordadığını ortaya koymuştur.

Evli bireylerin aldatma eğilimi ve affetme düzeylerinin bağlanma stillerine göre incelenmek amacıyla araştırma yapan Seyfi (2017), 200 evli birey ile çalışmış, aldatma eğilimi ile bağlanma stilleri arasında ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Kadın evli bireylerde affetme düzeyi ile aldatma eğilimi arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda aldatma eğilimi ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı, kadın katılımcılarda affetme düzeyi ve aldatma eğiliminde pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Mameghani (2017), Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme, tolerans ve mutluluk düzeylerinin farklı değişkenlerden (cinsiyet, yaş, medeni durum ve devam ettiği program) açısından karşılaştırmak ve Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme, tolerans ve mutluluk düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı incelemek üzere araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri cinsiyet, yaş, medeni durum ve öğrenim durum değişkenlerine göre farklılık arz etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Dolunay Cuğ (2015), üniversite öğrencilerinin kendini affetme, öz-duyarlılık, öznel yaşam enerjisi ve mutluluğa yönelimlerinin öznel iyi oluşa etkisini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada 820 öğrenci ile çalışmıştır. Araştırma sonuçları öznel yaşam enerjisinin öznel iyi oluşun en güçlü yordayıcısı olduğunu; öznel iyi oluşu yordayan kendini affetme, öz-duyarlılık ve öznel yaşam enerjisine anlam yöneliminin aracılık ettiğini ancak keyif yöneliminin aracılık etmediğini göstermiştir.

Biçer ve Sarıçam (2015), araştırmalarında ahlaki değer ve öz-anlayışın affedicilik üzerindeki açıklayıcı rolü incelemeyi amaçlamışlardır. 412 öğretmen

adayı ile yapılan çalışma sonucunda ahlaki değer, öz anlayış ve affedicilik arasında pozitif yönlü ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fincham, Hall ve Beach (2006) makalesinde evlilik bağışlamasıyla ilgili genel bir bakış açısı ortaya koymuşlardır. Makalede uygulayıcılar için ve gelecek araştırmalar için bazı öneriler sunmuşlardır.

Dilmaç, Ekşi ve Şimşir (2016) makalelerinde psikolojik danışma deneyimi yaşayanların dini başa çıkma, psikolojik iyi olma ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkileri incelemişlerdir. Araştırma sonucunda psikolojik danışma deneyimi yaşayan bireylerin psikolojik iyi olma düzeyinin, affedicilik düzeyini yordadığı sonucuna yani psikolojik danışma sonucunda bireylerin psikolojik iyi olma düzeyi arttığında, affedicilik düzeyleri artacaktır sonucuna ulaşılmıştır.

Hebl ve Enright (1993), yaşlı kadınlara yönelik psikoterapi ve affetme konusu üzerine olan araştırmalarında 24 tane yaş ortalamaları 74,5 olan kadınla çalışmıştır. Affedicilik eğiliminin yüksek olduğu deney grubunda depresyon ve anksiyetede ki azalmalar etkisi ile psikolojik iyi oluş halinde iyileşmeler görülmüştür.

Lawler vd. (2005), affediciliğin çeşitli sağlık sonuçlarına etkisini inceledikleri araştırmalarında orta yaşta ki yetişkin grupla çalışmışlardır. Affediciliği fiziksel sağlık ve bazı kişilik özellikleri ile ilişkili bulan Lawler vd. (2005) affetmenin sonucunda oluşan stresin vücutta bazı zararlı maddeler salgılattığı ve aynı zamanda tansiyon yükselmesi, hormonal bozukluklara sebep olma, kalp rahatsızlıkları ve bağışıklık sisteminin çökmesine kadar giden etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gündüz (2014) tarafından üniversite öğrencilerinin affetmelerini yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla çalışma yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlarda evde yaşayan üniversite öğrencilerinin yurttan yaşayan öğrencilere göre arkadaşlarını affetme yani başkalarını affetme meylinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yine bu çalışma sonucunda bilişsel çarpıtma ve benlik saygısının kendini affetme ile ilişkili olduğu, dini yönelim ve cinsiyet ile herhangi bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Benlik saygısı ve dini yönelimin başkalarını affetme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.4.3. Aşk Tutumları İle İlgili Araştırmalar

Tüfekçi (2008), üniversiteye devam eden genç yetişkinlerin aşka ilişkin tutumları ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi TA ego durumları açısından değerlendirerek araştırmayı amaçlamıştır. 350 genç yetişkin ile yapmış olduğu çalışmada aşk tutumları ve ego durumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamlılık oranının cinsiyete göre de farklılık arz ettiği gözlemlenmiştir. Erkeklerin oyun gibi aşk ve özgeci aşk tutumlarını kızlardan daha çok benimsedikleri görülürken, kızların ise daha çok tutkulu aşk tutumuna eğilim gösterdiği görülmüştür. Erkekler ve kızlar, arkadaşça, mantıklı ve sahiplenici aşk tutumlarında farklılık göstermemiştir. Aşk tutumları ve ego durumları arasındaki ilişki sonuçları ise; tutkulu aşk ve koruyan ebeveyn arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Arkadaşça aşk, eleştirel ebeveyn ile pozitif yönde, doğal çocuk ile negatif yönde ilişki kurmuştur. Mantıklı aşk ve uygulu çocuk arasında pozitif yönde ilişki varken doğal çocuk arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Sahiplenici aşk, eleştirel ebeveyn ve yetişkin ego durumlarıyla negatif yönde, uygulu çocuk ego durumuyla pozitif yönde bir ilişki kurmuştur. Son olarak ise; özgeci aşk ve eleştirel ebeveyn arasında negatif yönde bir ilişki, koruyan ebeveyn ve uygulu çocuk arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir.

Yücel (2014) çocukluk çağı istismar yaşantılarının genç yetişkinlik dönemindeki bağlanma süreçleri, psikopatolojik semptomlar, ilişki yeterlilikleri ve aşk tutumları ile ilişkilerini incelemek, ayrıca bunları etkileyen çeşitli faktörleri saptamak amacıyla araştırma yapmıştır. İstismar bildirimde bulunan 176 ve istismar bildirimde bulunmayan 1058 birey ile yapılan çalışmada 1234 birey ile yapılan çalışmada çocukluk çağındaki istismar yaşantılarının aşk tutumları üzerinde etkileyici role sahip olduğu, tercih edilen aşk biçimi üzerinde etkili olduğu, oyun gibi ve özgeci aşk biçimlerini tercih etmenin cinsiyete göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Uzun Özer ve Tezer (2008), araştırmasında aşka ilişkin tutum biçimlerinin (tutkulu aşk, oyun gibi aşk, arkadaşça aşk, mantıklı ask, sahiplenici aşk ve özgeci aşk) olumlu ve olumsuz duygular üzerindeki etkisini incelenmiştir. 133 genç yetişkin

üzerine yapılan çalışma sonucunda tutkulu aşk tutumunun hem olumlu hem olumsuz duyguyu yordadığı, sahiplenici ve özgeci aşkın ise olumsuz duyguyu yordayan bir etken olduğu görülmüştür.

Açikel (2013), üniversite öğrencilerinin aşk biçimleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler incelenmek, cinsiyet ve doğup yaşanılan yer açısından aşk biçimleri ve kişilik özelliklerinin farklılaşp farklılaşmadığına bakmak için yaptığı araştırmada 493 birey ile çalışmıştır. Kişilik özelliği olarak sorumluluğun özgeci, arkadaşça ve mantıklı aşk biçimlerini, dışadönüklük kişilik özelliğinin tutkulu aşkı, uyumluluğun ise oyun gibi aşkı yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre sonuçlar incelendiğinde kadınların Aşk özgeci ve mantıklı aşk tutumlarına, erkeklerin ise oyun gibi aşk tutumuna eğiliminin daha çok olduğu gözlemlenmiştir.

Genç yetişkinlerin aşk biçimleri ve benlik tipleri cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzey, aşk biçimleri ek olarak ilişki sayısı, ilişki süresi, ilişki statüsü ve benlik tiplerine göre karşılaştırılarak inceleyen Ercan (2004) araştırmasında 590 birey ile çalışmıştır. Çalışma sonucunda aşk tutumlarının benlik tiplerine göre değiştiği, yaşama devam edilen toplumun aşk tutumlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Türk kültüründe aşk biçimleri ve benlik tiplerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaştığına işaret etmektedir. Araştırma sonuçları içinde yaşanılan toplumsal bağlamın, bireylerin hem aşk biçimlerinin hem de benlik tiplerinin şekillenmesinde önemli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte aşk biçimleri ve benlik tipleri, bağlamsal etkiye açık, ilişkili iki olgu olarak değerlendirilebilir.

Büyükşahin ve Hovardaoğlu (2004), çalışmalarında çiftlerin aşk tutumları üzerine çalışmalar yapmışlar ve erkek bireylerin kadınlardan daha özgeci aşık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat diğer aşk tutumları açısından farklı herhangi bir sonucua ulaşmamışlardır. Mutlulukla, özgeci aşk ve tutkulu aşk tutumunun, olumlu ilişkisi ve oyun gibi aşkın ise olumsuz ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Bugay ve Tezer (2008) yaptıkları çalışmada bağlanma stillerinin aşk tutumlarını üzerinde bıraktığı etki cinsiyet değişkeni bağlamında incelenmiştir. 467

kişi ile yapılan çalışma sonucunda aşk tutumu ve cinsiyet arasında olan herhangi bir ilişki bulunmamış fakat cinsiyet ile bağlanma stilleri ilişkili bulunmuştur. Özgeci aşıkların daha çok güvenli bağlanan, sahiplenici aşıkların, kaygılı bağlanan bireyler oldukları görülmüş. Bu araştırmadan edinilen diğer bir sonuç ise kadınların özgeci aşk tutumuna sahip olan cinsiyet olduğudur. Bu bulgu ile aşk tutumlarının bağlanma stillerine göre değişkenlik arz edeceğine ulaşabilmektedir.

Helvacı (2012), niversite ğrencilerinin romantik ilişkilerindeki sorun çözme, sosyal ilgi ve aşk biçimleri arasındaki bağlantıyı araştırdığı çalışmasında 330 ğrenci ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgularda fiziksel ve duygusal istismarın oyun gibi aşk ile pozitif ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Ayrıca sorun çözme ile de oyun gibi aşk arasında negatif ilişkiye rastlanırken, özgeci arkadaşça ce tutkulu aşkın sorun çözme ile pozitif ilişkisi bulunmuştur.

Holen, Carey, Heaven ve Da Silva (2004) tarafından yapılan araştırmada bazı kişilik özellikleri, bağlanma ve aşk biçimleri arasındaki ilişki incelenmek amacıyla 302 niversite ğrencisi ile çalışılmıştır. Araştırma sonucundaki bulgulara göre nevroklikliğin sahiplenici aşk tutumu, dışa dönüklüğün tutkulu aşk tutumu ile pozitif anlamda ilişkisi olduğu ve deneyime açıklığın mantıklı aşk tutumu ile sorumluluğun oyun gibi aşk ve sahiplenici aşk tutumları ile negatif anlamda ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın üçüncü bölümünde araştırma sırasında kullanılan araştırma modeli, üzerinde araştırma yapılan evren ve örneklem, verilerin toplanıp analiz edilmesine dair bilgiler verilecektir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli iki ya da ikiden fazla değişkenin birbirileri ile olan bağlantısının tespiti ve bu değişkenler arasındaki neden sonuçlar arasındaki ipuçları elde etmek amacıyla kullanılan genel tarama modelinin bir alt türü olan modeldir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel 2008).

3.2. Çalışma evreni ve grubu

Araştırmanın çalışma evrenini halen evli olan yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini Konya ilinde yaşayan ve halen evli olan bireylerden tesadüfi olarak seçilmiş bireyler oluşturmaktadır. 347 kişiden oluşan çalışma grubunun 276'sı kadın, 71'i erkektir. Katılımcıların yaşları ise 19 ile 58 arasında değişmektedir

3.3. Verilerin Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, “Değerler Ölçeği” “Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği” ve “Affedicilik Ölçeği” kullanılacaktır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu :

Yetişkinlere Kişisel Bilgi Formu kapsamında yaş, cinsiyet, eğitim durumu, evlilik yaşları, yaş farkları ve evlilik yılları gibi bilgileri sorulacaktır.

3.3.2. Dilmaç, Arıcak ve Cesur Değerler Ölçeği

Dilmaç, Arıcak ve Cesur (2012)'un oluşturduğu Değerler ölçeği, değer ifadelerinin kişinin yaşamındaki anlam ve önemine göre duygu ve düşüncelerini en iyi yansıttığını düşündüğü değer ifadelerini puanlamaya dayanmaktadır. Ölçek 39 değer ifadesi ve 9 alt boyuttan oluşmaktadır. Değerler (Social Values), ikinci faktör "Kariyer Değerleri (Career Values)", üçüncü faktör "Entellektüel Değerler (Intellectual Values)", dördüncü faktör "Maneviyat (Spritual Values)", beşinci faktör "Materyalistik Değerler (Materialistic Values)", altıncı faktör "İnsan Onuru (Honor of Humanity)", yedinci faktör "Romantik Değerler (Romantic Values), sekizinci faktör "Özgürlük (Freedom)" ve dokuzuncu değer de "Fütüvvet (Futuwwat/munificience&courage)" olarak isimlendirilmiştir. Ölçek likert tipi olup 0'dan 9'a kadar değer almaktadır. Ölçekten alınan puanın düşmesi ve sıfıra yaklaşması o değerın kişinin yaşamında çok önemli yer tutmadığını; puanın yükselmesi ve dokuzla yaklaşması, o değerın kişinin hayatında çok önemli ve vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Öncelikle tüm değer ifadeleri için temel bileşenler analizi bağlamında açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .926 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 14543.11 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Bileşen matrisi ve Varimax yöntemiyle gerçekleştirilen döndürme bileşen matrisi incelendiğinde tüm değerlerin toplam varyansın %65.37'sini açıklayan 13 faktör altında toplandıkları görülmüştür. Ortak varyansların "zaman" dışında (.431) tamamının .50'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte döndürülmüş bileşen matrisinde yer alan 14 değerın aynı anda birden fazla faktör altında .10'dan daha düşük bir farkla .32 ve üzeri yük değerine sahip olduğu ya da bir faktör altında tek başına kaldığı görülmüştür (Aile, Zaman ve Kişisel İç Bütünlük tek kalan değerlerdir). Bu nedenle bu 14 değer çıkartılarak aynı koşullar altında benzer nedenlerle açımlayıcı faktör analizi iki kez daha tekrarlanmıştır. Üçüncü faktör analizinde beş değer ve dördüncü faktör analizinde ise iki değer daha çıkartılmış, geriye kalan 39 değerın sorunsuz bir şekilde toplam varyansın %64.74'ünü açıklayacak şekilde dokuz faktör altında toplandığı

görülmüştür. Son faktör analizinde Kaiser-Meyer-Olkin örneklem uygunluğu değeri .910 ve Bartlett Sphericity Testi yaklaşık Ki-Kare değeri 9133.26 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Adalet/Hakkaniyet (.466) dışındaki tüm değerlerin ortak varyansını .50 ile .80 arasında değiştirmekte olduğu görülmüştür.

Değerler Ölçeğinin faktörler bazında Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları da hesaplanmıştır. Analiz sonucunda “Toplumsal Değerler” için .90, “Kariyer Değerleri” için .80, “Entellektüel Değerler” için .78, “Maneviyat” için .81, “Materyalistik Değerler” için .78, “İnsan Onuru” için .61, “Romantik Değerler” için .66, “Özgürlük” için .65 ve “Fütüvvet” için de .63 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak, Değerler Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu yönündedir (Dilmaç, Arıca ve Cesur, 2012).

3.3.3. Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği: Kısa Form (Love Attitudes Scale: ShortForm)

Ölçek ile ilgili ilk çalışma Hendrick ve Hendrick (1986, 1990) tarafından aşk tipolojileri kuramını temel alarak bireylerin aşk tutumlarını belirlemek için yapılmıştır. Ölçeğin orijinal formu 42 maddeden oluşmaktadır. 24 maddeden oluşan Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği: Kısa Form (LAS) Hendrick, Hendrick ve Dicke (1998) tarafından aşk tutumlarını ölçmek için geliştirilen ölçeğin kısaltılmış biçimidir. Araştırmanın yapıldığı sırada aynı aracın geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış 18 maddelik sürümü de bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada, ölçek özellikleri bakımından tavsiye edilen (Büyükşahin ve Hovardaoğlu, 2004) 24 maddelik kısa form kullanılmıştır.

John Alan Lee'nin aşk biçimleri hakkındaki görüşünü baz alan ölçek, her biri dörder madde içeren altı alt ölçeğe sahiptir. Bu alt ölçeklerin isimleri: Tutkulu aşk, oyun gibi aşk, arkadaşça aşk, mantıklı aşk, sahiplenici aşk ve özgeci aşktır.

Hendrick ve Hendrick (1986, 1990) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal formunun Cronbach Alpha değeri her bir alt boyut için .62 ve .87 arasında değiştirmekte olup hepsi anlamlıdır. Ölçek maddeleri beşli Likert tipi ölçek temeline dayanarak puanlanmaktadır (A= Kesinlikle yanlış, E= Kesinlikle doğru).

Büyükşahin ve Hovardaoğlu (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçekten, altı ayrı puan elde edilmekte ve her bir alt ölçek için en az 4 en fazla 20 puan alınmaktadır. Alt ölçekteki puanın yüksek olması bireyin tercihinin o aşk biçimi olduğunu göstermektedir.

Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği Kısa Formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması Büyükşahin ve Hovardaoğlu (2004) tarafından 867 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği çalışmalarının sonunda altı faktör bulunmuştur: Tutkulu Aşk, Oyun Gibi Aşk, Arkadaşça Aşk, Mantıklı Aşk, Sahiplenici Aşk ve Özgeci Aşk. Güvenirlik çalışmalarında iç tutarlılık: Cronbach Alfa katsayısı .70, iki yarım güvenirliği .70 bulunmuştur. Bu bulgular ölçeğin güvenirliğinin kabul edilebilir düzeyde olduğuna işaret etmektedir.

Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği daha önce Büyükşahin ve Hovardaoğlu (2004)'nin sözü edilen araştırmalarında çiftlerin aşka ilişkin tutumlarını belirlerken kullanmasına rağmen yine Büyükşahin (2006) tarafından yakın ilişkilerde bağlama konusunu incelediği araştırmada da kullanılmıştır (Ercan, 2013).

3.3.4. Affedicilik Ölçeği

Berry, Worthington, O'Connor, Parrott III ve Wade (2004) 'ın oluşturduğu ölçeğin Türkçe uyarlaması Akın ve Sarıçam tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışmaları sırasında yapılan araştırmaya farklı 2 üniversiteden (289 + 388) toplam 677 üniversite öğrencisi katılmıştır. Ölçek tek boyutlu ve 10 maddeden oluşmaktadır. 1, 3, 6, 7, 8. maddeler ters (reverse) olarak puanlanmaktadır. Ölçek toplam bir affedicilik puanı vermektedir. Yükselen puanlar bireyin yüksek düzeyde affetme eğilimi olduğunu göstermektedir. Alınabilecek en yüksek puan 50 iken alınabilecek en düşük puan 10'dur Ölçeğin psikometrik özellikleri, test-tekrar test, iç tutarlık, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleriyle incelenmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için Affedicilik Ölçeği ile birlikte Heartland Bağışlayıcılık Ölçeği ve Alçakgönüllülük Ölçeği kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucu KMO örneklem uygunluk katsayısı .66.6, Barlett testi χ^2 değeri 518,353 ($p < .001$, $sd = 120$) bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan

doğrulayıcı faktör analizinde orijinal formula tutarlı olarak 10 maddenin tek boyutta uyum verdiği görülmüştür ($\chi^2= 106.47$, $sd= 32$, $RMSEA= .077$, $CFI= .89$, $GFI= .95$, $AGFI= .91$, $SRMR= .062$). Ölçeğin faktör yükleri .52 ile .77 arasında sıralanmakta olup; Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlilik katsayısı .67 olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliği çalışmasında affedicilik ile Heartland affetme arasında pozitif ($r= .84$) ilişki ve affedicilik alçakgönüllülük arasında pozitif ($r= .52$) ilişki olduğu görülmüştür. Test-tekrar test korelasyon katsayısı ölçeğin bütünü için .88 olarak bulunmuş; ayrıca ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .37 ile .48 arasında sıralandığı görülmüştür (Akın ve Sarıçam, 2013).

3.4. Verilerin Analizi

Veri toplamak için tesadüfi belirlenen örneklemden evli çiftlere Değerler Ölçeği, Affedicilik Ölçeği, Aşk Tutumları Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu verilmiştir. Bireylerden yönergeleri dikkatli okuyup, cevaplamaları istenmiştir. Ölçekler değerlendirilerek veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yanlış ya da eksik cevaplanan ölçek formları araştırma örneklemine dahil edilmemiştir. Dahil edilen 357 bireyin yanıtları AMOS 16 Programı ve kuramsal modeli test için kullanılan gözlenen ya da gözlenemeyen değişkenler arasındaki nedensel ve karşılıklı bağları ortaya koyan istatistiksel tür olan Yapısal Eşitlik Modeli kullanılmıştır (Shumacker ve Lomax, 2004).

BÖLÜM IV

BULGULAR

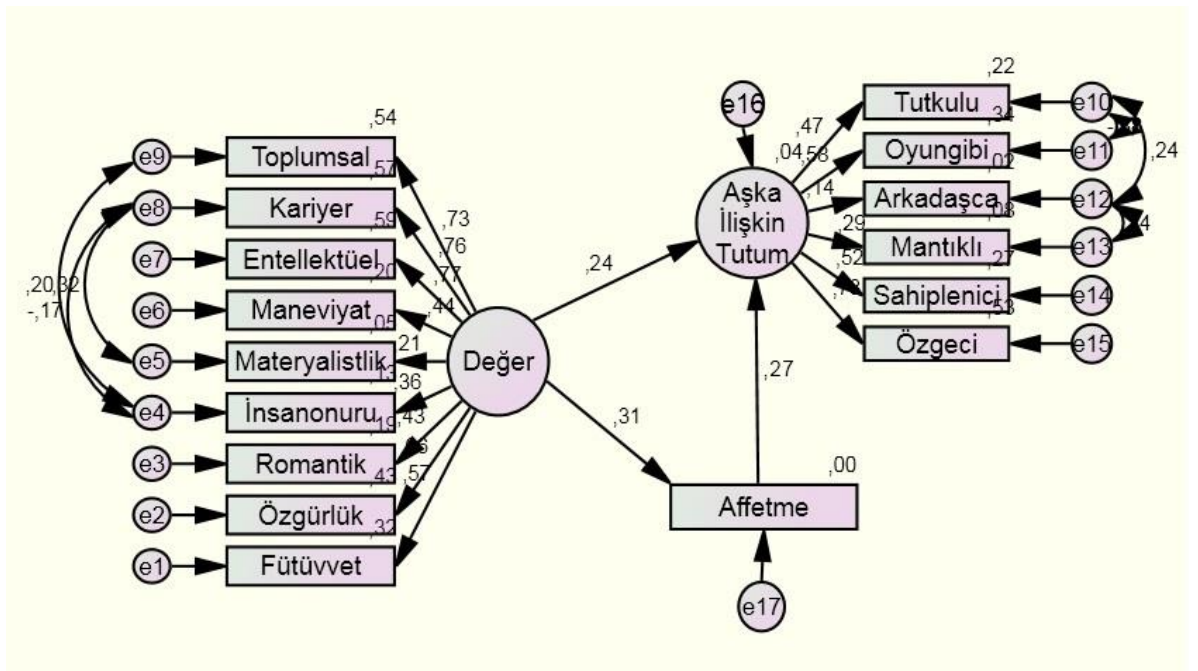
Ulaşılan son modelde ($X^2 = 267.982$, $df = 96$, $p < .001$) dokuz exogenus, (toplumsal, kariyer, entelektüel, maneviyat, materyalistlik, insan onuru, romantik, özgürlük, fütüvvet) yedi endogenous (tutkulu, oyun gibi, arkadaşça, mantıklı, sahiplenici, özgeci ve affetme) veri yer almaktadır. Modelde gösterilen yolların her biri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. The Bentler-Bonett normed fit index (NFI), The Tucker-Lewis coefficient fit index (TLI) ve diğer uyum indeksleri modelin oldukça iyi uyumlu olduğunu göstermiştir (Tablo 1). Modelde yer alan endogenous verileri arasındaki iki yönlü korelasyonların her biri yüksek değerlere sahiptir ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, çalışmada kullanılan değerler ölçeğinin alt boyutlarının sahip olduğu korelasyon değerlerinden de etkilenmektedir.

Tablo 2. Yapısal Eşitlik Modelinin Uyumuna İlişkin İstatistiksel Değerler

<i>Ölçüm</i>	<i>İyi Uyum</i>	<i>Kabul Edilebilir Uyum</i>	<i>Modelin Uyum İndeksi Değerleri</i>
(X ² /sd)	≤ 3	≤ 4-5	2.79
RMSEA	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
SRMR	≤ 0.05	0.06-0.08	0.07
NFI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.90
CFI	≥ 0.97	≥ 0.95	0.95
GFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.91
AGFI	≥ 0.90	0.89-0.85	0.87
TLI	≥ 0.95	0.94-0.90	0.91

Tablo 2’de yer alan uyum değerleri incelendiğinde, $X^2/sd = 2.79$, RMSEA= 0.07, SRMR=0.07, NFI =0.90, CFI = 0.95, GFI =0.91, AGFI= 0.87 ve TLI = 0.91, olarak bulunmuştur. Genel olarak, modelin istenen düzeyde uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Bollen, 1989; Browne ve Cudeck, 1993; Byrne, 2010; Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2011; Tanaka ve Huba, 1985). Test edilen tek faktörlü model Şekil 1’de gösterilmiştir. Modelde gösterilen tüm yollar 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

Şekil 1. Modele İlişkin Yol Analizi

Tablo 3. Evli Çiftlerin Sahip Olduğu Değerler, Aşka İlişkin Tutumları ve Affedicilik Düzeyleri Arasındaki Arasındaki Yordayıcı İlişkilerine Yönelik Model

Yordayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Toplam Etki	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Standart Hata	Kritik Değer
Değer	Affetme	0.31	0.31	0	0.07	4,56
Değer	Aşka İlişkin Tutum	0.29	0.24	0.05	0.11	3.54*
Affetme	Aşka İlişkin Tutum	0.27	0.27	0	0.13	3.98*

^a Toplam etki = Doğrudan etki + Dolaylı etki, * $p < 0.01$, ** $p < 0.05$.

Şekildeki model incelendiğinde, affetme düzeyini etkileyen önemli bağımsız değişkenin ($t=-4.56$, $p<0.01$) değer değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta = 0.31$ olarak bulunmuştur. Evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, evli çiftlerin sahip olduğu değerler arttıkça affetme düzeyinin de artacağı ortaya koymaktadır.

Modelde aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli bağımsız değişkenin ($t=3.54$, $p<0.01$) değer değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta=0.29$ olarak belirlenmiştir. Evli çiftlerin sahip olduğu değerler ile aşka ilişkin tutumları arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, evli çiftlerin sahip olduğu değerlerin artmasıyla, aşka ilişkin tutumların da artacağını ortaya koymaktadır.

Ayrıca, test edilen modelde aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli ikinci değişkenin ($t=3.98$, $p<0.01$) affetme değişkeni olduğu görülmektedir. Bu faktöre ilişkin bağlantı katsayı değeri $\beta=0.27$ olarak belirlenmiştir. Evli çiftlerin affetmeleri ile aşka ilişkin tutumları arasındaki yordayıcı ilişkileri incelendiğinde, pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, evli çiftlerin affetme düzeyleri artmasıyla, aşka ilişkin tutumlarının da artacağını ortaya koymaktadır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Tartışma ve yorum bölümünde evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkilerin araştırılması sonucu elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Araştırma bulgularına göre affetme düzeyini etkileyen en önemli bağımsız değişken ($t=-4.56$, $p<0.01$) değer değişkenidir. Yani evli çiftlerin affedicilik düzeylerinin sahip olduğu değerlere göre değişeceği söylenebilir. Literatürde evli çiftlerin değerleri ve affediciliklerinin birlikte ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özen (2006), evli çiftlerin değer uyumlarının çatışma çözme stillerine etkisini incelediği araştırmasında bireylerin değer benzerlikleri ve farklılıklarının, kadınların ve eşlerin evlilik uyumunu olumlu bir şekilde yordadığını fakat değer benzerliğinin erkek bireylerin evlilik uyumları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mckinley (1995) araştırmasında evli çiftlerin değer uyumlarının evlilikte çok önemli bir role sahip olduğunu savunmuştur. Medling ve Mccarrey (1981) değer türleri ve değer benzerliklerinin evlilik uyumu üzerinde evli kalınan süre arttıkça daha da önemli hale geldiğini savunmuştur. Uğurcu (2015) çalışmasında hem affedicilik tutumu hem de toplumsal değerlerin ikisini birlikte davranışa dönüştürürse, hem kendilerini hem de durumları kolaylıkla affedebileceklerini böylelikle stres ve depresyondan uzak bireyler olabileceklerini ifade etmiştir (Uğurcu, 2015).

Ahlaki değerlerin diğer değerlerle insan değer siteminin parçası olduğunu ifade eden Güngör, diğer alanlarla en derinden ilişkili değer alanının ahlaki değerler olduğunu belirtmiştir. Bunda bireyin iyi ya da kötü olarak sınıflandıramadığı düşünce ve olayların az olmasını etkisi büyüktür (Güngör, 2000). Bu sebepten dolayı affedicilik ahlaki değer olarak nitelendirilebilir. Affedicilik felsefe ve dini araştırmalarda ahlaki erdem olarak bahsedilmekte, merhamet ve vicdan kavramları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Baykal ve Sarıçam (2015) araştırmalarında affedici insanların daha fazla ahlaki değere sahip olduğu ifade etmişlerdir. Birçok din

affetmeyi ahlaki erdem kategorisinde değerlendirmektedir (Kara, 2009). Erdem bireyin iyi olanı tercihi, Sokrates'e göre kendine uygun düşeni yapmasıdır (Akt: Ocak, 2011). Ahlaki anlamda bir kişilik özelliği olan erdem davranış ve duygulara etki etmektedir. Ahlaken erdemli kişi toplum tarafından benimsenen çalışkanlık, adalet, merhamet vb. değerlere derinden bağlıdır. Roxas, David ve Caligner (2014) araştırmasına göre başka bir ahlaki değer olan merhamet affetmeyi kapsamakta ve bu yüzden affedicilik ahlaki değer özelliği taşımaktadır. Yani araştırmamızda değer ile affediciliğin ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Modelde aşka ilişkin tutumlar ile ilişkisi olan en önemli bağımsız değişkenin ($t=3.54, p<0.01$) değer değişkeni olduğu görülmektedir. Evli çiftlerin sahip olduğu değerler ile aşka ilişkin tutumları arasındaki yordayıcı ilişkiler incelendiğinde iki değişken arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani evli çiftlerin aşka ilişkin tutumlarının sahip olduğu değerlere göre farklılaşacağını ifade etmektedir. Literatürde evli çiftlerin sahip olduğu değerleri ve aşka ilişkin tutumları ile ilgili mevcut olan araştırma bulunmasa da evli çiftlerin sahip olduğu değerlerin ve değer uyumlarının bireylerin aşka ilişkin tutumları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Lee (1973) ebeveynlerin, akranların, kültürel etkilerin tarihsel değerlerin bireylerin aşk tutumlarının oluşmasında etkili olduğunu ifade etmiştir. Yine Lee tarafından aşk tutumlarının yaşam biçimlerine benzediği yani farklılaşabilir ve seçim yapılabilir olduğu vurgulanıp aşk tutumlarının kişilerin içselleştirdikleri belirli kültürel değerler ve ideallere göre belirlenip değişebileceğini ifade edilmiştir (Akt: Ercan, 2008). Waller ve Shaver (1994), 980 yetişkin ikizle genetik faktörlerin dışında kalan etkenlerin romantik aşk tutumları üzerine etkisini inceledikleri araştırmalarında romantik aşk tutumlarının diğer kişilik özellikleri gibi doğuştan etkiler ile şekillenmediği sonucuna ulaşmışlardır.

Wood (2010) Lee'nin görüşlerini destekler nitelikte arkadaşça aşk tutumunda bireylerin aşık oldukları anı hatırlamadıklarını ifade etmiş, bu bireylerde önemli olanın partnerleri ile olan ortak ilgileri, değerleri ve hayat görüşleri olduğunu ifade etmişlerdir. Aşk tutumlarından biri olan özgeci aşkta değerlerin etkisi gözlenmiş, bu aşk türünde her daim karşı tarafın gözetilmesi gerekmektedir. Dion ve Dion (1996) 'a

göre özgeci aşktaki bu durum geleneksel değerlerle ilişkilidir. Dion ve Dion 'un çalışmasını alt sosyo ekonomik düzeyden katılımcılar oluşturmakta, buralarda yaşayan insanlar kır/taşra kökenli olup her biri farklı sebepten kente göç etmişlerdir. Kentte ortaya çıkan sorunları çözerken kentte sahip olunan değerler yetersiz kalmakta ve geleneksel değerler imdada koşmaktadır (Kongar, 1999). Açıklanan bilgiler ışığında yapılan değerlendirmede alt sosyo-ekonomik koşuldaki bireylerin daha özgeci aşk tutumları sergileyecekleri söylenebilmektedir.

Geleneksel değerlere daha bağlı ve gruptan etkilenme olasılığının daha fazla olduğu kişilerde idealistik bir aşk anlayışının hakim olduğu tutkulu aşk tutumu daha az görülmektedir. Toplulukçu eğilimin daha önemli olduğu benliklerde bireylerin isteklerinden çok toplumun istekleri ön plana çıkmaktadır. Medora vd. (2002) tarafından yapılan araştırmada ABD bireyci toplum, Hindistan toplulukçu toplum ve Türkiye de ikisinin orta noktası olarak alınmıştır. Araştırma sonucu ulaşılan bulgularda Türk katılımcıların romantik aşk puanlarının ABD'nin arkasında, Hindistan'ın önünde bulunması ile açıklamalar ile paralel nitelik taşımaktadır. Bireyselliğin daha önemli gören benlik tipine sahip kişilerin pragmatizmin (mantıklı aşk), bağımlılığın (sahiplenici aşk) ve özverinin (özgeci aşk) ön planda tutulduğu aşk tutumlarını tercih ettiği görülmektedir. Hendric ve Hendrick (1986) 'in -toplulukçu değerlerin egemen olduğu düşünülen- Asya Kökenli Amerikalı öğrencilerin tutkulu aşk puanlarının, -bireyci değerlerin egemen olduğu düşünülen- Avrupa Kökenli Amerikalı öğrencilere göre daha düşük, mantıklı aşk puanlarının ise daha yüksek olduğu sonucu ile önceki söylenenlerin birbirini desteklediği görülmektedir.

Ayrıca, test edilen modelde aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli ikinci değişkenin ($t=3.98, p<0.01$) affetme değişkeni olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile evli çiftlerinin aşka ilişkin tutumlarının affedicilik düzeylerine göre farklılaşacağı ön görülmektedir.

Affetme, yalnızca 'affediyorum' sözü ile olup biten bir durum değildir, bu durumun bireyin yaşam biçimine ve kişilerarası iletişimine yansıyan bir yönü bulunmaktadır. Bütün psikoterapistler affetmenin insan ilişkilerinde daha çok da yakın ilişkilerde önemli bir yeri olduğunu kabul etmektedir (Aytan, 2009).

Aşk tutumlarından olan özgeci aşk tutumunda affedicilik önemli bir yer arz etmektedir. Lee (1974), özgeci aşıkları affedicilikleri oldukça yüksek olan, partnerine kendini adayan ve bulunması zor olan bireyler olarak ifade etmiştir. Hahn ve Blass'a (1997) göre bu tutuma sahip olan aşıklar kendi istek ve arzularını geri planda tutarken partnerine karşı oldukça affedicidirler, ilişki doyumları ve bağlılıkları da oldukça yüksektir. Bir kişiye aşık olmuş ve sonrasında herhangi bir ilişki yaşamamış yani platoniklik aşık olan ya da başka biri ile evlenmemiş kişilerin sahip olduğu aşk tutumu özgeci aşktır (Akt: Açıknel, 2013).

Burchard ve diğ. (2003) göre affedicilik evli çiftlerin ilişki kalitesi attırmakta ve ömrünü uzatmaktadır. Fenell (1993) araştırmasında yirmi yıldır fazla zamandır bir arada olan çiftleri incelemiş ve bu uzun süren birlikteliğe yardımcı olan değişkenlerin birinin affetmek olduğunu belirtmiştir (Açıknel, 2013).

Evli çiftlerin arasında çıkan çatışma sonunda gelen affedicilik ilişkiye olumlu etki yapmakta ve çiftlerin birbirini tanıması için kolaylaştırıcı etki yapmaktadır. Affedilmek için çaba sarf edildiği zaman kişiler kendilerini değerli hissedebilmektedir. Karremans, Van Lange, Ouwerkerk ve Kluwer (2003) çalışmasında aldatma yaşanan çiftlerde oluşan çatışma sonrasında gelen affediciliğin çiftlerin evlilikte uyumunu arttırdıkları sonucuna ulaşmıştır (Akt: Aydın, 2017).

Downie (1965), affediciliğin ilişkide onarıcı rolü olduğunu belirtmiş, McCullough vd. (1998) evli çiftlerle yapılan araştırmalarda ilişki uyumu ve bağlanmanın bağışlamayla olan ilişkisi incelenmişlerdir. Eşler arasında yaşanan zedeleyici olaylar ile alakalı yapılan bir çalışmada bağışlama, ilişki doyumu ve bağlanmanın birbirleri ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Karremans vd. (2003), affetmenin psikolojik iyi olmayı arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bağışlanma sadece bağlanma güçlüyken psikolojik iyi olmayla ilişkili olduğu gözlenmiştir. Eşler arasında kuvvetli bir bağlanma mevcut olmasına rağmen affetme eksik kaldığında bireylerde psikolojik gerilim artmaktadır. Bireyin partnerini bağışlama eğilimi ve hayat doyumu arasındaki ilişki partneri dışında kalan kişiler bağışlama ve hayat doyumu arasındaki ilişkiden daha anlamlıdır (Akt: Aydın, 2017). Yapılan araştırmalara rağmen aşk tutumları ve affediciliğin beraber zikredildiği bir

araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırma bulguları evli çiftlerin aşk tutumlarının ve affediciliklerinin ilişkili olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu araştırmada evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affedicilikleri arasındaki yordayıcı ilişkilerle ilgili bulgulardan hareketle aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Araştırma bulgularına göre en önemli affetme düzeyini etkileyen önemli bağımsız değişkenin değer değişkenidir. Bu durum evli çiftlerin affedicilik düzeylerinin sahip olduğu değerlere göre farklılaşacağını ortaya koymaktadır.

Modelde aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli bağımsız değişkenin değer değişkeni olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle elde edilen bulgular, evli çiftlerin aşka ilişkin tutumlarının sahip oldukları diğerlere göre farklılaşacağını ifade etmektedir.

Test edilen modelde aşka ilişkin tutumu etkileyen en önemli ikinci değişkenin affetme değişkeni olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile evli çiftlerinin aşka ilişkin tutumlarının affedicilik düzeylerine göre farklılaşacağı ön görülmektedir.

6.2. Öneriler

1. Evli çiftlerin sahip olduğu değerler, aşka ilişkin tutumları ve affedicilik düzeyleri arasındaki ilişkiler açıkça ortaya konmuştur. Evli çiftlerin sahip olduğu değerler, evli çiftlerin aşk tutumları ve affedicilik düzeylerine göre farklılaşacağından evli çiftlere yönelik değerler eğitimi programı düzenlenerek bu eğitimin bireylerin aşk tutumları ve affedicilik düzeyleri üzerindeki etkilerinin araştırıldığı deneysel araştırmalar yapılabilir.

2. Araştırmanın örneklemini evli çiftler oluşturmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulguları diğer yaş grubu ve sosyal gruplara genellemek mümkün değildir. Bu konudaki çalışmalar diğer yaş grubu ve sosyal grupla üzerinde de yapılabilir.

3. Ülkemizde değerler ve affedicilik ile ilgili araştırmalar nispeten yaygın olsa da aşk tutumları ile ilgili araştırmalar sınırlıdır. Aşk tutumları ile ilgili yeni çalışmalar yapılarak bu kavramın daha ayrıntılı anlaşılması sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Açıkkel, M. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Aşk Biçimleri ve Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.

Akdur, R., Ocaktan, E. ve Özdemir, O. (2003). Sağlık reformu sürecinde Türkiye ve Avrupa'da birinci basamak sağlık hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 56 (4), 207-216.

Akın, A. ve Sarıçam, H. (2013). Affedicilik ölçeğinin Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 19(1), 37-46.

Akıncı, A. (2005). Hayata anlam vermede dinî değerlerin ve din öğretiminin rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 7-24.

Alpay, A. (2009). *Yakın İlişkilerde Bağışlama: Bağışlamanın; Bağlanma, Benlik Saygısı, Empati ve Kıskançlık Değişkenleri Yönünden İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aron, A., Aron, E.N. ve Allen, J. (1998). Motivations for Unreciprocated Love. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24 (8), 787-796.

Aron, A., Brown, L. ve Fisher, H. (2005). Romantic love: a fMRI study of a neural mechanism for mate choice. *The Journal Of Comparative Neurology*, 493, 58-62.

Asıcı, E. (2013). *Öğretmen Adaylarının Affetme Özelliklerinin Öz-Duyarlık Ve Benlik Saygısı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Atak, H. ve Taştan, N. (2012). Romantik ilişkiler ve aşk. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (4), 520-546.

Atıcı, M., Bilgin, M. ve İnanç, B. (2004). *Gelişim Psikolojisi: Çocuk Ve Ergen Gelişimi*. Ankara: Nobel Kitabevi.

Avery, C. M. (2008). *The relationship between self-forgiveness and health: Mediating variables and implications for well-being*. Unpublished dissertation, University of Hartford.

Avcı, N. (2007). Üniversite gençliğinin bireysel ve toplumsal değerlere ilgi ve bakışı: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği. Kaymakcan, R., Kenan, S., Hökelekli, H., Arslan, Ş. ve Zengin, M. (Ed.), *Değerler ve eğitimi uluslararası sempozyumu bildirileri* (s. 819-851). İstanbul: DEM Yayınları.

Aydın, F. T. (2017). Pozitif bir karakter gücü olarak affedicilik. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 1-22.

Aydın, M. Z (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 16-19.

Aydın, O. (2008). *Sorumluluk Ve Yardımseverlik Odaklı Karakter Eğitimi Programının 7. Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeyine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ayten, A. (2009). Affedicilik ve din: affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37 (2), 111-128.

Balcı, A.F. Yanpar Yelken, T. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.

Baumeister, R.F., Boone, B.L ve Tangney, J.P. (2004). *The mediating role of task-aversiveness in self-control and performing self-control related behaviour*. Yüksek Lisans Tezi, Utrecht University, Hollanda.

Beach, S. R. H., Fincham F.D. ve Hall J. (2006). Forgiveness in marriage: current status and future directions. *Family Relations*, 55, 415–427.

Beach, S. R. H, Fincham, F. D. ve Jackson, H., (2005). Transgression severity and forgiveness: Different moderators for objective and subjective severity. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24, 860–870.

Bentler, P. M. ve Hu, L. T. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.

Berry, J. W., Worthington, E. L., Parrott, L., O’Connor, L. E., & Wade, N. G. (2001). Dispositional forgivingness: Development and construct validity of the Transgression Narrative Test of Forgivingness (TNTF). *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(10), 1277-1290.

Berry, J.W., Worthington, E. L. , Jr., O’Connor, L., Parrott, L., III ve Wade, N, G. (2005) Forgivingness, vengeful rumination and affective traits. *Journal of Personality*, 73, 183-225.

Berry, J., W.Burchard, G. A., , Canter, D. E., Kilian, M. K., Worthington, E. L. ve Yarhouse, M. A., K (2003). A study of two marital enrichment programs and couples’ quality of life. *Journal of Psychology and Theology*, 31(3), 240–252.

Biçer, B ve Sarıçam, H. (2015). Affedicilik üzerinde ahlaki değer ve öz-anlayışın açıklayıcı rolü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35 (1), 109-122.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem Ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem.

Bircan, H.H.ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler ve değerler psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.

Bollen, K.A. (1989). A new incremental fit index for general structural equation models. *Sociological Methods and Research*, 17 (3), 303-316.

Bozgeyikli, H., Çıkılı, Y. ve Dilmaç, B. (2008). Öğretmen adaylarının değer algılarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi* 6(16), 69-91.

Brose, L.A., Rye, M.S., Lutz-Zois, C. Ve Ross, S.R. (2005). Forgiveness and personality traits. *Personality and Individual Differences*, 39, 35-46.

Brown, L.P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: construct validity and links with depression. *Send to Pers Soc Psychol Bull*, 29(6), 759-771.

Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. *Sage Focus Editions*, 154, 136-136.

Bugay, A. ve Demir, A. (2011). Hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmeyi yordaması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 8-15.

Bugay, A. ve Tezer, E. (2008). Attachment styles and loving attitudes among Turkish university students. Paper presented at the 2nd Global Conference Persons, Intimicy, Love: Probing the Boundaries, Austria, 10-13.

Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. New York: Taylor and Francis.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri [Scientific Research Methods]*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Büyükaşahin, A. (2004). Lee'nin çok boyutlu aşk biçimleri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 32, 118-120.

Büyükaşahin, A. ve Hovardaoğlu, S. (2004). Çiftlerin aşka ilişkin tutumlarının Lee'nin çok boyutlu aşk biçimleri kapsamında incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19 (54), 59-72.

Büyükyıldırım, İ. (2013). *Siber Mağdur Olmanın İnsanı Değerler Ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Konya.

Can, Ö. (2008). *Dördüncü Ve Beşinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çağlar, A. (2002). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitim. Gelişim Ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür.

Çaplı, O. (1992). *Evlenmeye hazır mısınız?* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Çardak, M. (2012). *Affedicilik Yönelimli Psiko-Eğitim Programının Affetme Eğilimi, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Psikolojik İyi Oluş, Sürekli Kaygı ve Öfke Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Çetin, T. ve Tahiroğlu, M. (2012). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde sağlıklı olmaya önem verme değerinin öğretimine ilişkin öğrenci tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1633-1651.

Çoşkun, Y. ve Yıldırım, A.2009. Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 311-328.

Demircioğlu, E., Demircioğlu, İ. H. ve Genç, İ. (2016). Tarih pedagoji programı öğrencilerinin gözüyle değer eğitimi: Trabzon örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), 59-78,

Deniz, E., Yaka, Ş. ve Yalçın, D. (2014). Okul öncesi eğitimde verilecek öncelikli değerlere ilişkin veli görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 169-192.

Dilmaç, B., Arıca, O.T. ve Cesur, S. (2014) A Validity and Reliability Study on the Development of the Values Scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1661-1671.

Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dilmaç, B. ve Ekşi, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin genel erteleme, karar vermeyi erteleme ve akademik erteleme düzeylerinin sürekli kaygı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (2), 433-450.

Dilmaç, B., Ekşi, F. ve Şimşir, Z. (2016). Psikolojik danışma deneyimi yaşayanların dini başa çıkma, psikolojik iyi olma ve affetme düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler: bir model önerisi. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, 173-186.

Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2012). *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Dolunay Cuğ, F. (2015). *Öznel İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Kendini Affetme, Öz-Duyarlılık, Öznel Yaşam Enerjisi ve Mutluluğa Yönelim*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eaton, J., Struthers, C. W., Shomrony, A. ve Santelli, A. G. (2007). When apologies fail: The moderating effect of implicit and explicit self-esteem on apology and forgiveness. *Self and Identity*, 2, 209–222.

Ekşi, H. ve Katılmış, A. (2011). *Karakter Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Emmons, R., Kilpatrick, S., Larson, D. B. ve McCullough, M. (2001). Is gratitude a moral affect? *Psychological Bulletin*, 127(2), 249-66.

Enright, R. D. ve The Human Development Study Group. (1994). Piaget on the moral development of forgiveness: identity or reciprocity? *Human Development*, 37, 63-80.

Enright, R. D. ve Fitzgibbons, R. P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: American Psychological Association.

Enright, R. D. ve Hebl, J. (1993). Forgiveness as a psychotherapeutic goal with elderly females. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 30(4), 658.

Ercan H. (2008). *Genç Yetişkinlerin Aşk Biçemleri Ve Benlik Tipleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ercan, H. (2013). *Bilimsel Bir Araştırma Alanı Olarak Aşk*. İç. F. Çok ve C. Karadeniz (Ed.) Prof. Dr. Bekir Onur'a Armağan. Ankara: Anı Yayınları.

Ercan, H. (2016). Üniversite öğrencilerinin aşk stillerinin demografik değişkenler ve ana babaya bağlanma ile ilişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 25-37.

Ergün, S. (2013). *Ergenlere verilen değerler eğitiminin öz düzenleme stratejileri üzerindeki etkisinin sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Exline, J. J., Worthington, E. L., Hill, P. ve McCullough, M. E. (2003). Forgiveness and Justice: A Research Agenda for Social and Personality Psychology. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 337-348.

Feeney, B. C. ve Kirkpatrick, L. A. (1996). Effects of Adult Attachment and Presence of Romantic Partners on Physiological Responses to Stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70 (2), 255-270.

Fenell, D.L. (1993). Characteristics of long-term first marriages. *Journal of Mental Health Counseling*, 15, 446-460.

Fincham, F. D. (2000). The kiss of the porcupines: From attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7, 1-23.

Fincham, F. D. ve Hall, J. H. (2005). Self-forgiveness: The stepchild of forgiveness research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(5), 621-637.

Fincham, F. D., McCullough, M. E. ve Tsang, J. A. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: The temporal unfolding of transgression-related interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 540-557.

Gündaş, A., Kurtulmuş, M. ve Tösten, R. (2014). İlköğretim 1. kademe öğretmenlerinin değerler eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12 (27), 281-305.

Gündüz, Ö. (2014). *Üniversite Öğrencilerinde Affetmeyi Yordayan Değişkenlerin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Güngör, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Gürses, İ. (2006), *Dindarlık İle İlgili Tutumlar ve Otoriteryen Kişilik İlişkisi*. Hayati Hökelekli (Ed.). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayıncılık.

Güzel, İ. (2016). *Yakın İlişkilerde Aldatma ve Affetme Eğiliminin Şema Terapi Modeli Çerçevesinde İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Halisdemir, D. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları, Kendini Affetme Düzeyleri Ve Geçmişe Yönelik Anne Kabul Red Algıları Arasındaki İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hargrave, T. D. ve Sells, J. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 23 (1), 41-62.

Hargrave, T. D. ve Sells, J. N. (1998). Forgiveness: a review of the theoretical and empirical literature. *Journal of Family Therapy*, 20 (2), 21-36.

Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process, *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (3), 511-524.

Helvacı, F. (2012). *Romantik İlişkilerde Sorun Çözme Ve Sosyal İlginin Aşka İlişkin Tutumlarla İlgisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Hill, E. W. (2001). Understanding forgiveness as discovery: implications for marital and family therapy. *Contemporary Family Therapy*, 23 (4), 363- 384.

Hodgson, L. K. ve E. H. Wertheim (2007). Does good emotion management aid forgiving? Multiple dimensions of empathy, emotion management and forgiveness of self and others. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24(6), 931-949.

Holen, J., Carey, C., Heaven, P.C.L. ve Da Silva, T. (2004). Loving styles: Relationship with personality and attachment style. *European Journal of Personality*, 18, 103-113.

İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*.

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fenell, D. (1993). Characteristics of long-term first marriages. *Journal of Mental Health Counseling*, 15, 446–460.

Fincham, F. D. (2000). The kiss of the porcupines: From attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7(1), 1–23.

Jobbe, R., Lawler, K.A., Piferi, R.L. ve Younger, J. (2004). Dimensions of forgiveness: The views of laypersons. *Journal of Social and Personal Relationships* 21(6), 837-855.

Kabapınar, Y. (2005). Uygulama ve değerlendirme ölçütleriyle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretiminde kullanılabilir bir öğretim yöntemi olarak empati. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9), 119-142.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Kuşdil M.E (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.

Kara, E. (2009). Dini ve psikolojik açıdan bağışlayıcılığın terapötik değeri. *The Journal of International Social Research*, 2(8), 221-229.

Karremans, J. C., Kluwer, E. S, Ouwerkerk, J. W., Van Lange and P. A. M. (2003). When forgiving enhances psychological well-being: The role of interpersonal commitment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(5), 1011-1026.

Kaya, F. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Affetme Düzeyleri ve Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki: Duyusal Zekânın Aracı Gücü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Kısaç, İ. ve Turan, Z. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin değer yönelimleri. *Değerler Eğitimi Dergisi* 13(29), 495- 509.

Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press

Kongar, E. (1999). 21. Yüzyılda Türkiye. 16. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuçuradi, I. (2003). *İnsan Ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kurtdede Fidan, N. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 2 (2), 1-18.

Lawler, K. A., Younger, J. W., Piferi, R. L., Billington, E., Jobe, R., Edmondson, K. ve Jones, W. H. (2003). A change of heart: Cardiovascular correlates of forgiveness in response to interpersonal conflict. *Journal of behavioral medicine*, 26(5), 373-393.

Lee, J. A. (1973). *The colors of love: an exploration of the ways of loving*. Toronto: New Pres.

McCullough, M.E. (2000). Forgiveness as human strength: theory, measurement and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 43-55.

McCullough, M.E. ve Worthington, E.L. (1995) Promoting forgiveness: A comparison of two brief psychoeducational group interventions with a waiting-list control. *Counseling and Values*, 40, 55-68.

Mehmedoğlu, A.U. (2006). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi (m.ü. ilâhiyat fakültesi örneği). *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 133-167.

Mameghani, S.S. (2017). *Türkiye ve İran'daki Üniversite Öğrencilerinin Affetme, Tolerans Ve Mutluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Samsun.

Mathes, E.W. ve Moore, C. L. (2010). Reik's complementarity theory of romantic love. *The Journal of Social Psychology* 3(125), 321-327.

Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.

Myers, J.E. ve Shurts, M. (2002) Measuring positive emotionality: A review of instruments assessing love. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 34, 238-254.

Moran, G. ve Paterson, R. J. (1988). Attachment theory, personality, development, and psychotherapy. *Clinical Psychology Review*, 8, 611-636.

Ocak, H. (2011). Bir ahlak felsefesi problemi olarak erdem kavramına yüklenen anlamın ilkçağ'dan ortaçağ'a evrimi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 79-101.

Öncül, R. (2000). *Eğitim Ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.

Özensel, E. (2004). *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Özer, B. ve Tezer, E. (2008). Aşka ilişkin tutum biçimlerinin olumlu ve olumsuz duyguları yordayıcılığı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (30), 19-29.

Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası

Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16 (2), 265-273.

Samur, A. Ö.(2011). *Değerler eğitimi programının 6 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal gelişimlerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.

Seyfi, S. (2017). *Evli Bireylerin Aldatma Eğilimleri Ve Affetme Düzeylerinin Bağlanma Stillerine Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Schumacker, R. E. ve Lomax, R. G. (2004). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modelling*. London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Sterelan, P. (2007). Who forgives others, themselves, and situations? The roles of narcissism, guilt, self-esteem, and agreeableness. *Personality and Individual Differences*, 42, 259–269.

Sternberg, R.J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93 (2), 119-135.

Şahin, M. (2013). *Affedicilik İle Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Şamatacı, G. (2013). *Romantik İlişkilerde Affetme: Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Açısından Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şen, A. S. (2015). *Ergenlerin Sahip Oldukları Değerler İle Gelecek Beklentileri Ve Madde Bağımlılığından Korunma Öz-Yeterliği Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Şen, Ü. (2007). *Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şirin, A. (1983). *Gençlerin Değerler Sıralaması Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tanaka, J. S. ve Huba, G. J. (1985). A fit index for covariance structure models under arbitrary GLS estimation. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 38(2), 197-201.

Taysi, E. (2007). *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi Ve Yüklemelerin Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S. ve Roberts, D. E. (2005). *Dispositional forgiveness of self, others, and situations*. *Journal of Personality*, 73(2), 313-360.

Tepe, H. (2003). *Değerler ve değerler bilgisi*. Bilgi ve Değer Sempozyum Bildirileri (Ed. S. Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları.

Tezer, E. ve Uzun Özer, B. (2008). Aşka ilişkin tutum biçimlerinin olumlu ve olumsuz duyguları yordayıcılığı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 19-29.

Topbaşoğlu, T. (2016). *Yaşam Doyumunun Yordayıcısı Olarak Öfke Ve Affetme: Affetmenin Düzenleyici Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Tosun, F. (2014). *Evli Çiftlerin Sahip Oldukları Değerler, Yılmazlık Ve Çatışma Çözme Stilleri Arasındaki Yordayıcı İlişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Tosun, T. (2005). *İlkokul Birinci Sınıfta Okuyan Çocukların Ve Annelerinin Değer Algılarının Karşılaştırmalı İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tufan, İ ve Yaluğ, A.E. (2010). “Aşk” fenomeni ve sevgi ilişkilerinin nörobiyolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(4), 443-456.

Tüfekçi, S. (2008). *Romantik İlişkilerde Genç Yetişkinlerin Aşka İlişkin Tutumları Ve Kişilik Özellikleri: Transaksiyonel Analiz Ego Durumları Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türk Dil Kurumu (2017) Online güncel sözlük erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=101

Türk Dil Kurumu (2017) Online güncel sözlük erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=101

Türk Dil Kurumu (2017). Online güncel sözlük erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bda0b346503c9.34759098

Türk Dil Kurumu (2017) Online güncel sözlük erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=MAZUR

Türk Dil Kurumu (2017). Online güncel sözlük erişim adresi:
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&kelime=11054

Uğurcu, V. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin İnsani Değerlerinin Ve Affedicilik Tutumlarının Depresyon, Anksiyete Ve Stres Düzeylerini Yordaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: insanî erdemler–islâmî erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1): 51-69.

Ünal, C. (1981). *Genel tutumların veya değerlerin psikolojisi üzerine bir araştırma*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.

Worthington, E. L. (1998). An Empathy-Humility-Commitment Model of Forgiveness Applied within Family Dyads. *Journal of Family Therapy*, 20, 59-76.

Worthington, E.L., Jr. (1998). *The pyramid model of forgiveness: some interdisciplinary speculations about unforgiveness and the promotion of forgiveness*. In: Worthington, E.L., Jr. (Ed.), *Dimensions of Forgiveness: Psychological Research and Theological Perspectives*, pp. 107–137. The Templeton Foundation Press, Philadelphia.

Worthington, E. L. (1998). Introduction In E. L. Worthington (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives* (pp. 1–5). Philadelphia, PA: Templeton Press.

Worthington, E. L. ve Wade, N. G. (1999). The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18 (4), 385-418.

Yalar, T. ve Yanpar Yelken, T. (2011). Değerler eğitiminin iyileştirilmesi ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi ve bir program modülü örneğinin geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 79-98.

Yıldız, M. (2012). *Öğretmen Adaylarının Benlik Saygısı Ve Kişilik Özelliklerinin Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, E. (2009). Öğretmenlerin değer tercihlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 109-128.

Yolaçan, S. (2008). *Erdemin Dili Affedicilik*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Yücel, D. (2014). *Çocukluk Çağı İstismar Yaşantılarının Genç Yetişkinlik Dönemindeki Bağlanma Süreçleri, Psikopatolojik Semptomlar, İlişki Yeterlilikleri Ve Aşk Tutumları İle İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK-1

DİLMAÇ, ARICAK VE CESUR DEĞERLER ÖLÇEĞİ ÖRNEK SORULAR

Sayın Katılımcı,

Aşağıda 39 farklı değer ifadesi bulunmaktadır. Lütfen bu değerleri tek tek okuyup sizin yaşamınızdaki anlam ve önemine göre karşısındaki puanlama cetvelinden duygu ve düşüncenizi en iyi yansıttığınızı düşündüğünüz puanı daire içine alarak işaretleyiniz. Puanın düşmesi ve sıfıra yaklaşması, o değerın sizin yaşamınızdaki çok önemli yer tutmadığını; puanın yükselmesi ve dokuzaya yaklaşması, o değerın sizin hayatınızdaki çok önemli ve vazgeçilmez olduğunu düşündürmektedir. Lütfen hiç bir değer ifadesini cevapsız bırakmayın. Çalışmamıza sağladığınız katkı için teşekkür ederiz.

Sıra	Değer	Hiç Önemli Değil									Çok Önemli
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Adalet (Hakkaniyet)	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Akıl/Ruh Sağlığı	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3	Aşk	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
4	Başarı	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5	Beden Sağlığı	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6	Bilgi	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7	Cesaret	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
8	Cömertlik	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9	Çalışma	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	Dış Disiplin	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

EK-2

AŞK TUTUMLARI ÖLÇEĞİ ÖRNEK SORULAR

YÖNERGE: Sizden genel olarak, birlikte olduğunuz kişiyi düşünerek her ifadeyi değerlendirmeniz istenmektedir. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyup ilişkilerinizdeki duygu ve düşüncelerinizi ne derece yansıttığını, her ifadenin karşısında bulunan ve sizin için en uygun olan boşluğu işaretleyin.

	Kesinlikle Yanlış	Yanlış	Kararsızım	Doğru	Kesinlikle Doğru
1. Birlikte olduğum kişi bana ilgi göstermediğinde, kendimi baştan aşağıya hasta hissedirim.					
2. Birlikte olduğum kişi diğer insanlarla yaptığım bazı şeyleri bilseydi, bozulurdu.					
3. Onun benimle ilgili bilmediği şeylerin onu incitmeyeceğine inanıyorum.					
4. Birlikte olduğum kişi için her şeye katlanırım.					
5. Birlikte olduğum kişiyi seçerken göz önünde bulundurduğum temel şey, ailem üzerinde nasıl bir etki bırakacağıdır.					
6. Birlikte olduğum kişinin başka biriyle de birlikte olduğundan kuşkulanırsam, rahat edemem.					
7. Arkadaşlığımız zamanla aşka dönüştü.					
8. Birlikte olduğum kişi ve ben fiziksel olarak tam bir uyum içerisindeyiz.					
9. Birlikte olduğum kişinin mutluluğunu kendi mutluluğumun önüne koymadıkça mutlu olamam.					
10. Ona aşık olduğumdan beri başka herhangi bir şey üzerinde yoğunlaşmakta güçlük çekiyorum.					

EK-3

AFFEDİCİLİK ÖLÇEĞİ ÖRNEK SORULAR

YÖNERGE: Lütfen aşağıdaki maddeleri dikkatle okuyarak her maddede yer alan ifadenin size ne derece uygun olduğuna (sizi ne derece tanımladığına) karar veriniz. Verdiğiniz karara göre aşağıdaki ifadeleri dikkate alarak yanındaki boşluklardan bir tanesine çarpı (X) işareti koyunuz. Örneğin ifadelerden bir tanesi size hiç uygun değilse “**hiç katılmıyorum**” size oldukça uygunsa “**tamamen katılıyorum**” seçeneklerini işaretleyiniz. **Lütfen bütün ifadeleri cevaplayınız.**

		Katılmıyorum	Hiç	Katılmıyorum	Karasızım	Katılıyorum	Tamamen
1	Bana yakın olan insanlar uzun süre kin tuttuğumu düşünür.						
2	Bana karşı yaptığı tüm hatalara rağmen arkadaşımı affedebilirim.						
3	Birisi bana kötü bir şekilde davranırsa, ona aynı şekilde davranırım.						
4	İnsanlar bana karşı olan hatalarından olayı suçluluk duymasalar da onları affetmeyi denerim.						
5	Genellikle onurumu inciten davranışları affedebilir ve onları unutabilirim.						

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Havva SAFİ	İmza:	
Doğum Yeri:	BOZYAZI		
Doğum Tarihi:	10.02.1993		
Medeni Durumu:	Bekar		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Tekmen İlköğretim Okulu		Bozyazı - MERSİN	1999-2007
Ortaöğretim				
Lise	Anamur Anadolu Lisesi	Eşit Ağırlık	Anamur - MERSİN	2007-2011
Lisans	Hacettepe Üniversitesi	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Ankara	2011-2015
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Konya	2016-

Becerileri:	
İlgi Alanları:	
İş Deneyimi:	Cihanbeyli Seniha Belgin Ortaokulu
Aldığı Ödüller:	
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	
Tel:	0539 247 7086
Adres	Köprübaşı Mah. Konya Cad. No: 7/1 Cihanbeyli-KONYA